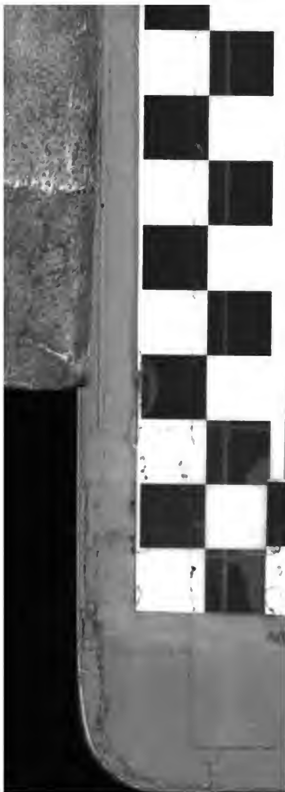

M

MARCI TVLLII

CICERONIS

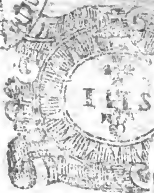
TVSCVLANARVM

QVAESTIONVM

AD MARCVM BRVTVM

Libri V.

Cum Scolijs Pauli Manutij.

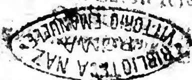

MEDIOLANI

Ex Typographia [illegible] Hier. Phil.

Ghisolphij [illegible]

Ad instantiam Caroli Iosephi

MARCI TVLLII

CICERONIS

TVSCVLANARVM
QVÆSTIONVM
AD MARCVM BRVTVM

Liber Primus.

De contemnenda morte.

VM defensionum laboribus, senato-rijsque muneribus aut omnino, aut magna ex parte e-
ssem aliquando liberatus, re-
uli me, Brute, te hortante ma-
ime ad ea studia, quæ retenta
nimo, remissa temporibus, &
o internallo intermissa, reuo-
aui. & cum omnium artium,
uæ ad rectam viuendi viã per-
nerent, ratio & disciplina
udio sapientiæ, quæ philoso-
hia dicitur, contineretur, hoc

 mihi

mihi Latinis literis illustrandum putaui, non quia philosophia Græcis & literis, & doctoribus percipi nõ posset, sed meũ iudicium semper fuit, omnia nostros aut inuenisse per se sapientiùs, quàm Græcos, aut accepta ab illis, fecisse meliora; quæ quidem digna statuissẽt, in quibus elaborarẽt; nã mores & instituta vitæ, resq; domesticas, ac familiares nos profectò & melius tuemur, & lautius: rem vero publicam nostri maiores certe melioribus temperauerũt & institutis & legibus. quid loquar de re militari? in qua cum virtute nostri multũ valuerũt, tum plus etiam disciplina. iam illa, quæ natura, non literis assecuti sunt, neq; cum Græcis, neq; vlla cum gente sunt conferenda. quæ enim tanta grauitas, quæ tanta cõstantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere virtus in vllis fuit, vt sit cum maioribus nostris comparanda?

do-

doctrina Græcia nos, & omni literarum genere superabat; in quo erat facile vincere non repugnantes. nam cum apud Græcos antiquissimum è doctis sit genus poetarum, si quidē Homerus fuit, & Hesiodus ante Romā conditam Archilocus regnante Romulo: serius poeticā nos accepimus: annis enim ferè CCCCCX. post Romā conditā L[illegible]us fabulam dedit, C. Claudio Cæci filio, M. Tuditano Consulibus, anno ante natū Ennium: qui fuit maior natu, quàm Plautus, & Neuius. serò igitur à nostris po[illegible]æ vel cogniti, vel recepti: quanquam est in Originibus; solitos esse in epulis canere conuiuas ad tibicinem declarorum hominum virtutibus, honorē tamen huic generi non fuisse, declarat oratio Catonis, in qua obiecit, vt probrū, Marco Nobiliori, quòd is in prouinciam poetas duxisset: duxerat autē Consul ille in Ætoliam, vt scimus, Ennium.

quò minus ergo honoris er poetis, eo minora ſtudia fuer nec tamen ſi qui magnis ing nijs in eo genere extiterunt, satis Græcorum gloria reſpo derunt. an cenſemus, ſi Fabi nobiliſſimo homini laudi dat eſſet, quòd pingeret, non mu tos etiam apud nos futuros Po lycletos, & Parrhaſios fuiſſe honos alit artes: omneſq; incen duntur ad ſtudia gloria: iacétq ea ſemper, quæ apud quoſq; im probantur, ſummã eruditionem Græci ſitam cenſebant in ner uorum, vocumq; cantibus. igi tur & Epaminondas, princeps meo iudicio Græciæ; fidibus præclarè cecidiſſe dicitur: Te miſto cleſq; aliquot antè annis cum in epulis recuſaſſet lyram habitus eſt indoctior: ergo in Græcia muſici floruerũt, diſce bántq; id omnes, nec, qui ne ſciebat, ſatis excultus doctrina putabatur. in ſummo apud illos honore geometria fuit. itaq; ni hil mathematicis illuſtrius ad

nos

nos metiendi, ratiocinandiq; vtilitate huius artis terminauimus modum. at cōtra oratorem celeriter complexi sumus, nec eum primo eruditum, aptum tamen ad dicendū, post autem eruditum, nam Galbam, Africanum, Lælium, doctos fuisse, memoriæ traditum est: studiosum autem eū, qui hos ætate anteibat, Catonem, post vero Lepidum, Carbonem, Graccos, deinde ita magnos nostrā ad ætatem, vt non multum, aut nihil omnino Græcis cederetur. philosophia iacuit vsq; ad hāc ætatem, nec vllum habuit lumen literarum Latinarum: quæ illustranda, & excitanda nobis est, vt si occupati profuimus aliquid ciuibus nostris, prosimus etiam si possumus, ociosi. in quo eò magis nobis est elaborandū, quòd multi iam esse Latini libri dicuntur scripti inconsiderate ab optimis illis quidem viris, sed non satis eruditis. fieri autē potest, vt rectè quis sentiat, & id,

id, quod sẽtit, polite eloqui nõ possit, sed mandare quenquam literis cogitationes suas; qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliquã allicere lectorem, hominis est intẽperãter aburẽtis & otio, & literis. itaq; suos libros ipsi legunt cum suis, nec quisquam attingit, præter eos, qui eandẽ licentiam scribendi sibi permitti volunt. quare si aliquid oratoriæ laudi nostra attulimus industria, multo studiosius philosophiæ fontes aperiemus, e quibus etiã illa manabant, sed vt Aristoteles, vir sũmo ingenio scientiæ copia, cum motus esset Isocratis rhetoris gloriã, discere etiam cæpit; adolescentes docere, & prudentiam cum eloquentia iungere, sic nobis placet, nec pristinum dicendi studium deponere, & in hac maiore, & vberiore arte versari; hanc enim perfectam philosophiam semper iudicaui, quæ de maximis quæstionibus copiose

piose posset, ornateq; dicere, in quam exercitationem ita nos studiose operam dedimus, vt iam etiam scholas Græcorum more habere auderemus; vt nuper tuũ post discessũ in Tusculano cum essent complures mecum familiares, tentaui, quid in eo genere possẽ, vt enim antea declamitabam causas, quod nemo mediutius fecit: sic hæc mihi nunc senilis est declamatio. ponere iubebã, de quo quis audire vellet: & id aut sedens, aut ambulans disputabam. itaq; dierum quinq; scholas, vt Græci appellant in totidem, libros cõtuli fiebat autem ita, vt cum is, qui audire vellet, dixisset, quod sibi videretur, tum ergo contra dicerem; hæc est enim, vt scis, vetus, & Socratica ratio contra alterius opinionem disserendi, nam ita facillime, quod verisimillimum esset, inueniri posse Socrates arbitrabatur, sed quò commodius disputationes explicentur sic eas exponam,

quasi agatur res, non quasi narretur, ergo ita nascetur exordium. ADIVTOR. Malum mihi videtur esse mors. MARCVS. Iis ne, qui mortui sunt, an ijs, quibus moriendũ est? A. vtrisq; M. Est, igitur miserum quoniam malum. A. Certe. M. Ergo & ij, quibus euenit iam, vt morerentur, & ij, quibus euenturum est, miseri. A. Mihi ita videtur. M. Nemo ergo non miser. A. Prorsus nemo. M. Et quidem, si tibi constare vis, omnes, quincũq; nati sunt, erunt ve non solum miseri, sed etiã semper miseri, nam si solos eos diceres miseros, quibus moriendũ esset, neminem tu quidem eorum, qui viuerent, exciperes; moriendũ est enim omnibus, esset tamen miseriæ finis in morte. quoniam autem etiam mortui miseri sũt, in miseriã nascimur sempiternam: necesse est enim miseros esse eos, qui centum millibus annorum ante occiderunt, vel potius omnes, quicũq; nati sunt.

sunt. A. Ita prorsus existimo. M. Dic quæso, cum te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, transvectio Acherontis, mento summam aquam attingens, siti enectus Tantalus? num illud quod Sisyppus versat

Saxum sudans nitendo neque proficit hilum?

Fortasse etiã inexorabiles judices Minos: & Rhadamanthus. apud quos nec te L. Crassus defẽdet, nec M. Antonius, nec, quoniã ap. Græcos judices res agetur poteris adhibere demosthenẽ: tibi ipsi pro te erit maxima corona causa dicenda, hæc fortasse metuis, & iccirco mortem censes esses sempiternum malum. A. Adeo ne me delirare censes, vt ista esse credam? M. An tu hæc non credis? A. Minime vero. M. Male hercule narras A. Cur quæso? M. Quia disertus esse possem, si contra ista dicerem. A. Quis enim non in eiusmodi causa? aut quid ne-

gocij est hæc poetarum, & pictorũ portenta cõuincere? M. At qui pleni sunt libri philosophorum contra ista ipsa dissetentium. A. Inepte sane: quis est .n. tam excors, quẽ ista moueant? M. Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos vlli. A. Ita prorsus existimo M. Vbi ergo sunt ij: quos miseros dicis? aut quem locum incolunt? si .n. sunt, nusquam esse non possunt. A. Ego ver nusquam esse illos puto. M. Igitur ne esse quidẽ. A. Prorsus isto modo: & tamen miseros ob id ipsum quidem, quia nulli sunt; M. Iam mallem Cerberum metueres, quam ista tam inconsiderate diceres A. qui tandem? M. Quem esse negas, eundem esse, d.cis: vbi est acumen tuum? cum .n. miserum esse dicis, tum eum qui non sit, dicis esse. A. Non sum ita hebes, vt ista dicã. M. Quid dicis igitur? A. Miserũ esse verbi causa. M. Crasũ qui illas fortunas morte dimiserit: mise-

miserum. C. pompeium, qui tãtà gloria sit orbatus; omnes deniq; miseros, qui hac luce careant M. Reuolueris eodem. sint enim oportet, si miseri sunt. tu autem modo negabas eos esse, qui mortui essent. si igitur non sũt, nihil possũt esse; ita ne miseri quidem sunt A. Non dico fortasse etiam, quod sentio. nam istud ipsum, non esse cum fueris, miserimum puto. M. quid miserius, quàm omnino nunquam fuisse? Ita, qui nondum nati sunt, quia non sunt, miseri iã sunt: & nos ipsi, si post mortem miseri futuri sumus, miseri fuimus, antequam nati, ego autẽ nõ commemini, antequã sim natus, me miserum. tu si meliore memoria es, velim scire, ecquid de te recordare. A. Ita iocaris, quasi ego dicam eos esse miseros, qui nati non sunt; & nõ eos miseros, qui mortui sunt. M. esse ergo eos dicis A. Immo quia non sunt, cum fuerint, eos miseros esse. M. pugnantia te lo-

qui non vides? quid enim tam pugnat, quam non modo miserum, sed omnino quid quam esse, qui nō sit? an tu egressus porta Capena, cum Calatini, Scipionum Seruiliorum, Metellorum sepulchra vides, miseros putas illos? A. Quoniā me verbo præmis, post hac non ita dicam miseros esse, sed tantum miseros ob id ipsum, quia non sunt. M. non dicis igitur, miser, est. M. Crassus, sed tātum miser, M. Crassus. A. Ita planè M. Quasi non necesse sit, quidquid isto modo pronuncies, id aut esse, aut non esse, an tu dialecticis ne imbutus quidem es? in primis enim hoc traditur, omne pronunciatum (sic enim mihi in præsentia occurrit, vt appellarē ἀξίωμα vtar post alio si inuenero melius) id ergo est pronunciatum, quod aut verum, aut falsum esse dicitur. cum igitur dicis, miser M. Crassus; aut hoc dicis, miser est, M. Crassus, vt possit iudicari verum id fal-

falsũ ne sit; aut nihil dicis omnino. A. Age iam concedo non esse miseros, qui mortui sunt; quoniam extorsisti, vt faterer, qui omnino non essent, eos ne miseros quidẽ esse posse, quid? qui viuimus, cum moriendum sit, non ne miseri sumus: quæ.n. potest in vita esse iucunditas. cum dies, & noctes cogitãdum sit, iam iamq; esse moriendum? M. Ecquid ergo intelligis, quãtum mali ex humana conditione deiceris? A. quoniam modo? M. quia, si mori etiam mortuis miserum esset, infinitum quoddam, & sempiternum malum haberemus in vita. nunc video calcem ad quem cum sit decursum, nihil sit præterea extimescendum. sed tu mihi videris Epichrami, acuti, nec insulsi, hominis, vt Siculi, sententiam sequi. A. Quam? non.n. noui. M. Dicã, si potero, latine; scis enim me Græce loqui in latino sermone non plus solere, quam in Græco latine. A. Et recte quidẽ

sed

ſed quæ tandem eſt Epicharmi iſta ſententia? M.

Emori nolo: ſed me eſſe mortuum nihil æſtimo.

A. Iam agnoſco græcum. ſed quoniam coegiſti, vt concederem, qui mortui eſſent, eos miſeros non eſſe, perfice, ſi potes: vt ne moriendum quidem eſſe miſerum putem. M. Iam iſtud quidē nihil negocij eſt: ſed etiā maiora molior. A. Quomodo hoc nihil negotij eſt? aut quæ tandē ſunt iſta maiora? M. Quoniam ſi poſt mortem nihil eſt mali, ne mors quidem eſt malum: cui proximum tempus eſt poſt mortem, in quo mali nihil eſſe concedis, ita nec moriendum quidem eſſe malum eſt; id eſt enim perueniendum eſſe ad id, quod non eſſe malum confitemur. A. Vberius iſta quæſo; hæc enim ſpinoſiora prius, vt confitear, me cogunt, quam vt aſſentiar. ſed quæ ſunt ea, quæ dicis te maiora moliri? M. Vt doceam, ſi poſſim, non modo

ma-

malũ non esse, sed bonũ etiam esse mortem. A. Nõ postula id, quidem aueo tamen audire, vt enim non efficias, quod vis, tamen mors, vt malum non sit, efficies. sed nihil te interpellabo, continentem orationem audire malo. M. Quid, si te rogauero aliquid, nõ ne respõdebis? A. Superbũ id quidem esset; sed, nisi quid necesse erit, malo ne roges. M. Geram tibi morem, & ea, quæ vis, vt potero, explicabo; nec tamen quasi Pythius Apollo certa vt sint, & fixa, quæ dixero; sed vt homunculus vnus è multis probabilia coniectura sequens: vltra enim quò progrediar, quam vt verisimilia videam, non habeo, certa dicẽt ij, qui & percipi ea posse dicũt, & se sapientes esse profitentur. A. Tu, vt videtur: nos ad audiẽdum parati sumus. M. Mors igitur ipsa, quæ videtur notissima res esse, quid sit, primum est videndum. Sunt enim, qui discessum animi à corpore putẽt esse

mor-

mortem. sunt, qui nullum censeant fieri discessũ, sed vna animum, & corpus occidere, animumq; cum corpore extingui. Qui discedere animum cẽsent, alij statim dissipari, alij diu permanere, alij semper. quid sit porrò ipse animus aut vbi, aut vnde, magna dissensio est, alijs cor ipsum animus videtur. ex quo excordes, vecordes, concordesq; dicuntur: & Nasica ille prudens his Consul Corculum, &

Egregiè cordatus homo Catus Aelius Sextus.

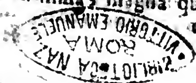
Empedocles animum esse censet cordi suffusum sanguinem, alij pars quædam cerebri visa est animi principatum tenere; alijs nec cor ipsum placet, nec cerebri quandam partem esse animum: sed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi esse sedem, & locum: animũ autem alij animam, vt ferè nostri declarãt, nominari: nam & agere animam, & efflare dicimus, & ani-

animosos, & bene animatos, & ex animi sententia. ipse autem animus ab anima dictus est. Zenoni Stoico animus ignis videtur. Sed hæc quidem, quæ dixi, cor, cerebrum, animam, ignem, vulgo; reliqua ferè singuli, vt multi ante veteres. Proximè autem Aristoxenus musicus, idemq; philosophus, intẽtionẽ ipsius corporis quandam; velut in cantu, & fidibus, quę harmonia dicitur, sic ex corporis totius natura, & figura varios motus cieri. tanquam in cantu sonos. hic ab artificio suo nõ recessit, & tamen dixit aliquid, quod ipsu quale esset, erat multo ante & dictum, & explanatũ à Platone. Xenocrates animi figurã, & quasi corpus negauit esse, verum numerum dixit esse, cuius vis, vt iam antea Pythagoræ visũ erat; in natura maxima esset, eius doctor Plato triplicẽ finxit animam: cuius principatũ, idest, rationẽ, in capite, sicut in arce, posuit; & duas partes

tes separare voluit, iram, & cupiditatem: quas locis disclusit; iam in pectore, cupiditatẽ subter præcordia locauit. Dicæarchus autem in eo sermone, quẽ Corinthi habitum tribus libris exponit doctorum hominum disputantium primo libro multos loquẽtes facit, duobus Pherecratem quendam Phthiotam senem, quem ait à Deuchalione ortum, disserentem inducit, nihil esse omnino animum, & hoc esse nomen totum inane, frustráq; animalia, & animãtes appellari, neq; in homine inesse animum, vel animã, nec in bestia, vimq; omnem eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus, in omnibus corporib⁹ viuis æquabiliter esse fusã, nec separabilẽ à corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quidquam, nisi corpus vnum, & simplex, ita figuratum, vt temperatione naturæ vigeat, & sentiat. Aristoteles lõgè omnibus Platonẽ (semper excipio) præstans, & ingenio:

&

& diligentia, cum quatuor illa genera principiorum esset complexus, à quibus omnia orerentur; quintam quandam naturam censet esse, è qua sit mens: cogitare.n.& prouidere, & discere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere; angillæ tari; hæc & similia eorū in horum quatuor generū nullo inesse putat. quintum genus adhibet vacans nomine, & sic ipsum animū ἐντελεχίαν, appellat nouo nomine, quasi quandā continuatam motionem, & perennem. Nisi quæ me forte fugiunt, hæ sunt ferè omnium de animo sententiæ. Democritum enim magnum quidem illum virū, sed leuibus, & rotundis corpusculis efficientem animum concursu quodam fortuito, omittamus; nihil est enim apud istos, quod nō atomorum turba conficiat. harū sententiarū quæ vera sit, deus aliquis, viderit; quæ verisimillima, magna quæstio est,

tus amittitur, nō sentienti-
tem nihil est, vllam in pa
quod intersit. reliquorum
tentiæ spem afferunt, si te fo
hoc delectat, posse animos, cum
è corporibus excesserint, in cæ-
lum quasi in domicilium suum
peruenire. A. Me vero delectat
idq; primū esse, deinde etiamsi
non sit, mihi tamen persuaderi
velim. M. Quid tibi ergo opera
nostra opus est? num eloquen-
tia Platonem superare possu-
mus? euolue diligenter eius eū
librū, qui est de animo; amplius
quod desideres, nihil erit. A. Fe-
cī mehercule, & quidē sæpius;
sed nescio quomodo, dū lego,
assentior; cum posui librum, &
mecum ipse de immortalitate
animorū cœpi cogitare, assēsio
omnis illa elabitur. M. Quid
hoc? das ne aut manere animo
post mortem, aut morte ipsa in-
terire? A. Do vero. M. Quid, si
maneant? A. Beatos esse, cōce-
do. M. Si intereant. A. Non esse
miseros, quoniam ne sint quidē

vt funditus interiret: idq; cum multis alijs rebus tũ è põtificio iure & ceremonijs sepulcrorũ intelligi: licet quas maximis ingenijs præditi nec tanta cura coluissent, nec voluntas tam inexpiabili religione sanxissẽt, nisi hæsisset in eorum mẽtibus. mortem non interitum esse omnia tolentem, atq; delentem, sed quandã quasi migrationem, commutationemq; vitæ, quæ in claris viris, & fœminis dux in cælum soleret esse; in cæteris humi retineretur, & permaneret tamen, ex hoc, & nostrorum opinione.

Romulus in cælo cum dijs agit æuum

Vt famæ assentiẽs dixit Ennius: & apud Græcos, indeq; per lapsus ad nos, & vsq; ad Oceanum Hercules, tantus, & tam præsens habetur Deus. hinc Liber Semele natus. eademq; famæ celebritate Tyndaridæ fratres: qui nõ modo adiutores in præmijs victoriæ pop. R. sed etiam

nuncij fuisse perhibentur quid? Ino Cadmi filia non ne Leucothea nominata è Græcis Matuta habetur à nostris? quid? totũ prope cœlum, ne plures persequar, non ne humano genere completum est si vero scrutari vetera, & ex his ea, quæ scriptores Græciæ prodiderunt, eruere coner; ipsi illi maiorum gentium dij qui habentur, hinc à nobis profecti in cœlum reperientur quære quorum demonstrantur sepulcra in Græcia. reminiscere, quoniam es initiatus, quæ tradantur misterijs: tùm deniq; quam hoc late pateat, intelliges. sed qui nondũ ea, quæ multis post annis tractari cœpissent, phisica didicissent, tantum sibi persuaserant, quantum natura admonente cognouerant, rationes, & caussas rerum non tenebant, visis quibusdam sæpe mouebantur, hisq; maximè nocturnis, vt viderentur ij, qui vita excesserãt, viuere, vt porrò firmissimum

hoc

hoc afferri videtur, cur deos esse credamus, quod nulla gens tam fera, nemo omniũ tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio. multi de dijs parua sẽtiũt; id enim vitioso more effici solet: omnes tamen esse vim, & naturam diuinam arbitrantur. nec vero id collocutio hominum, aut consensus efficit: non institutis opinio est confirmata, non legibus. non autem in re consensio omnium gentium, lex naturæ putãda est. quis est igitur qui, suorum mortem primum non eo lugeat, quo deos orbatos vita commodis arbitretur? tolle hanc opinionem. luctum sustuleris: nemo enim mœret suo incommodo. dolent fortasse, & anguntur: sed illa lugubris lamentatio, fletusq; mœrens ex eo est, quòd eum, quem dileximus, vitæ commodis priuatum arbitramur, idq; sentire; atque hæc ita sentimus natura duce, nulla ratione, nullaq; doctrina

maximum vero argumentū est, naturā ipsam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quod omnibus curæ sunt, & maximè quidē, quæ post mortē futura sint. serit arbores, quæ alteri seculo prosint, vt ait Statius, in Sinephebis, quid spectās nisi etiam postera secula ad se pertinere? ergo arbores, seret diligens agricola, quarum aspiciet baccam ipse nunquam: vir magnus leges, instituta. Remp. conseret. quid procreatio liberorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid testamentorū diligentia, quid ipsa sepulcrorum monumenta, quid elogia significant, nisi nos futura etiam cogitare? quid illud num dubitas, quin speciem naturæ capi deerat ex optima quaq; natura? quæ est igitur melior in hominum genere natura, quàm eorum, qui se natos ad homines iuuandos, tutandos, conseruandos arbitrantur? abijt ad Deos Hercu-

les.

les, nunquam abijsset, nisi cum inter homines esset, eam sibi viam muniuisset. vetera iam ista, & religione omniũ consecrata. quid in hac Rep. tot, tantosq; viros ob Remp. interfectos cogitasse arbitramur? ijsdẽ ne vt finibus nomen suum, quibus vita terminaretur? nemo vnquã sine magna spe immortalitatis se, pro patria offerret ad mortẽ. licuit esse otiosum Themistocli, licuit Epaminondæ, licuit, ne & vetera, & externa quæram, mihi: sed nescio quo modo inhæret in mẽtibus quasi seculorum quoddam augurium futurorum idq; in maximis ingenijs altissimisq; animis & existit maximè, & apparet facillimè. quo quidem dempto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus, & periculis viueret? loquor de principibus. quid poetæ? nonne post mortem nobilitari volũt? vnde ergo illud?

Aspicite ò ciues senis Ennij immaginis vrnam.

Hic vestrum panxit maxima facta patrum.

mercedem gloriæ flagitat ab ijs, quorum patres affecerat gloria. idemq;

Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu.

Faxit? cur? volito viuus per ora virum.

Sed quid poetas? opifices post mortē nobilitari volūt. quid .n. Phidias sui similē speciē inclusit in clypeo Mineruæ, cū inscribere nō liceret? quid nostri philosophi? nonne in his ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt? quod si omnium consensus, naturæ vox est: omnesq; qui vbique sunt consentiunt, esse aliquid, quod ad eos pertineat, qui è vita cesserunt: nobis quod idem existimandum est. & si, quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur, qui natura optima sint, cernere naturæ vim maxime: verisimile est, cum optimus quisq;

quisq; maximè posteritati serũiat, esse aliquid, cuius is post mortem sensum sit habiturus. sed vt Deos esse natura opinamur: qualesq; sint ratione cognoscimus; sic permanere animos arbitramur cõsensu nationum omnium, qua in sede maneant, qualesq; sint ratione discendum est, cuius ignoratio finxit inferos, easq; formidines quas tu contemnere non sine causa videbare; in terram.n.cadẽtibus corporibus, hisq; humo tectis ex quo dictum est humari, sub terra cẽsebant reliquam vitam agi mortuorum, quã eorum opinionem magni errores consecuti sunt. quos auxerunt poetæ: frequens enim consessus theatri, in quo sunt mulierculæ, & pueri, mouetur audiens tam grande carmen.

Adsum atq; aduenio Acheronte
vix via alta, atq; ardua,
Per speluncas saxis structas
asperis, pendentibus,
Maximis vbi rigida constat

crassa caligo inferum.

tantumq; valuit error, qui mihi quidē iam sublatus videtur, vt corpora cremata cum scirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ sine corporibus, nec fieri possent, nec intelligi: animos enim per se ipsos viuentes non poterant mente complecti: formam aliquam, figuramq; quærebant. inde Homeri tota νέκυια inde ea, quæ meus amicus Appius νεκρομαντεῖα faciebat: inde in vicinia nostra Auernilacus:

Vnde animæ excitantur obscura vmbra. aperto ostio.
Alti Acherontis falso sanguine imagines mortuorum.

has tamen imagines loqui volunt quod fieri nec sine lingua, nec sine palato, nec sine faucibus, laterum, pulmonum vi, & figura potest: nihil enim animo videre poterant: ad oculos omnia referebant. magni autem est ingenij reuocare mentem à sensibus, & cogitationem à con-

consuetudine abducere itaque, credo equidem, etiam alios tot seculis disputasse de animis, sed quod literis extet, Pherecides Syrius primũ dixit animos hominum esse sempiternos. antiquus sanè: fuit.n. meo regnante gentili. hanc opinionem discipulus eius Pytagoras maximè confirmauit; qui cum Superbo regnante, in Italiam venisset, tenuit magnam illam Græciam cum honore, & disciplina, tum etiam auctoritate, multaq; secula postea sic viguit Pythagoreorũ nomen, vt nulli alij docti viderentur. sed redeo ad antiquos. rationi illi sententiæ suæ non ferè reddebant, nisi quid erat numeris, aut descriptionibus explicandum. Platonẽ ferũt, vt Pitagoreos cognosceret in Italiam venisse, in ea cum alios multos tum Architam, Timeumq; cognouisse, didicisse Pytagorea omnia; primumq; de animorũ æternitate non solum sensisse

idē, quod Pythagoras, sed rationem etiam attulisse, quā, nisi quid dicis, prætermittamus, & hanc totam spem immortalitatis relinquamus. A. An tu, cum me in summam expectationem adduxeris, deseris? errare me hercule malo cum Platone, quem tu quanti facias scio, & quem ex tuo ore admiror, quam cū istis vera sentire. M. Macte virtute: ego enim ipse cum eodem ipso non inuitus errauerim num igitur dubitamus an sicut pleraq; sic & hoc? quanquam hoc quidem minimè. persuadent enim mathematici, terrā in medio mundi sitam, ad vniuersi cæli complexum, quasi pūcti instar obtinere, quod *κέντρον* illi vocant: eam porrò naturā esse quatuor omnia gignentium corporū, vt quasi partita habeant inter se, & diuisa momēta, terrena & humida suopte nutu, & suo pōdere ad pares angulos in terrā, & in mare feruntur, reliquæ duæ partes, vna
ignea

ignea, altera animalis: vt illæ superiores in mediũ locũ mũdi grauitate ferantur, & pondere, sic hæ sursum rectis lineis in cœlestem locũ subuolent, siue ipsa natura superiora appetente, siue quòd à grauioribus leuiora natura repellantur. quæ cum constent, perspicuũ debet esse, animos, cum è corpore excesserint, siue illi sunt animales; idest spirabiles, siue ignei, sublimi ferri. Si verò aut numerus quidam sit animus, quod subtiliter magis, quã dilucide dicitur, aut quinta illa non nominata magis, quã non intellecta natura, multo etiam integriora, ac puriora sunt, vt à terra longissimè se efferant. horum igitur aliquid animus est, ne tã vegeta mens, aut in corde, cerebro ve, aut in Empedocleo sanguine demersa iaceat. Dicæarchũ verò cũ Aristoxeno æquali, & condiscipulo suo, doctos sanè homines, omittamus: quorum alter ne condoluisse quidem

dem vnquam videtur, qui animum se habere non sentiat, alter ita delectātur suis cantibus, vt eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex interuallis sonorum nosse possumus, quorum varia compositio etiā harmonias efficit plures: membrorum vero situs, & figura corporis vacans animo, quam possit harmoniam efficere, non video, sed hic quidem, quamuis eruditus sit, sicut est, hæc magistro concedat Aristoteli, canere ipse doceat: bene enim illo prouerbio Græcorum præcipitur;

Quam quisq; norit artem, in hac se exerceat.

illam verò funditus eijciamus indiuiduorum corporum, leuiū, & rotundorum concursionem fortuitam, quam tamen Democritus concalefactā, & spirabilem, idest animalē esse voluit. is autem animus, qui si est horum quatuor generum, ex quibus omnia constare dicuntur, ex

in-

inflãmata anima constat, vt potissimũ videri video Panætio, superiora capesiat necesse est: nihil enim habent hæc duo genera proni, & supera sẽper petunt. ita siue dissipantur procul à terris, id euenit: siue permanẽt, conseruant habitum suum hoc etiam magis necesse est, ferantur ad cælum, & ab his pertumpatur, & diuidatur crassus hic & concretus aer, qui est terræ proximus: calidior est enim, vel potius ardentior animus quam est hic aer, quem modo dixi, crassum atq; concretũ, quod ex eo sciri potest, quia corpora nostra terreno principiorum genere cõfecta, ardore animi concalescunt. accedit, vt eo facilius animus euadat ex hoc aere quem sæpe iam appello crassũ, eumq; perrumpat, quòd nihil est animo velocius, nulla est celeritas, quæ possit cũ animi celeritate cõtendere, qui si permanet incorruptus, suiq; similis necesse est ita ferratur, vt

pene

penetret, & diuidat omne cælū hoc, in quo nubes, imbres, ventiq; coguntur, quod & humidū, & caliginosum est propter exhalationes terræ, quā regionem cum superauit animus, naturaq; sui similem contigit, & agnouit: iūctus ex anima tenui, & ex ardore solis temperato, ignibus insistit, & finem altius se efferendi facit, cum .n. sui similem, & leuitatem, & calorem adeptus est, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem mouetur, eaq; ei demū naturalis est sedes, cum ad sui simile penetrauit. in quo nulla re agens aletur, & sustentabitur ijsdē rebus. quibus astra sustentātur, & aluntur, cumq; corporis facibus inflāmari soleamus ad omnes ferè cupiditates, eoq; magis incendi, quòd ijs emulemur, qui ea habeant, quæ nos habere cupiamus: profectò beati erimus, cū corporibus relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus expertes: quodq;
nunc

nunc facimus, cum laxatis curis sumus, vt spectare aliquid velimus & visere; id multo tum faciemus liberius totosq; nos in contemplandis rebus, perspiciendisq; ponemus: propterea quod & natura inest mentibus nostris insatiabilis quædam cupiditas veri videndi, & oræ ipsæ locorum illorum, quò peruenerimus, quò faciliorem nobis cognitionem rerum cælestium, eo maiorem cognoscendi cupiditatem dabunt: hæc enim pulchritudo etiam in terris patritam illam, & auitam, vt ait Theodrastus, philosophiam cognitionis cupiditate incensam excitabit. Præcipuè verò fruentur ea, qui tum etiã cum has terras incolentes circumfusi erant caligine, tamen acie mentis dispicere cupiebant. etenim si nunc aliquid assequi se putant, qui ostium Ponti viderunt, & eas angustias per quas penetrauit ea, quæ est nominata,

Argo:

Argo quia Argiui in ea dele-
cti viri
Vecti petebant pellem inaura-
tam arietis. (rũt,
aut ij, qui Oceani freta illa vide
Europam Libiamq; rapax vbi
diuidit vnda.

Quod tandem spectaculũ forè putamus cum totam terrã tueri licebit, eiusq; cum situm, formam, circonscriptionem, tum & habitabiles regiones, & rursum omni cultu propter vim frigoris, aut caloris vacantes? nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ videmus, neq; enim est vllus sẽsus in corpore; sed vt non solum physici docent, verum etiam medici, qui ista aperta, & patefacta viderunt, viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aures, ad nares à sede animi perforatæ. itaq; sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atq; integris, & oculis, & auribus, nec videmus, nec audimus: vt facile intelligi possit, animũ & vide-
re,

re, & audire, nõ eas partes, quæ quasi fenestræ sunt animi: quibus tamen sentire nihil queat mens, nisi id agat, & adsit. Quid, quod eadẽ mente res dissimillimas cõprehendimus, vt colorẽ, saporem, calorem, odorem, sonũ quæ nunquam quinque nuncijs animus cognosceret, nisi ad eũ omnia referentur, vt idem omnium iudex solus esset, atq; ex profectò tum multò puriora, & dilucidiora cernẽtur, cum quo natura fert, liber animus peruenerit. nam nunc quidem, quanquam foramina illa, quæ patent ad animum à corpore, callidissimo artificio natura fabricata est tamen terrenis, concretisq; corporibus sũt intersepta quodam modo. cum autem nihil erit præter animum, nulla res obiecta impediet, quo minus percipiat quale quidq; sit: quãuis copiosè hæc diceremus, si res postularet, quã multa, quæ varia spectacula animus in locis celestibus esset habiturus.

quæ

quæ quidem cogitans, soleo sæpe mirari nonnullorum insolentiam philosophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, eiusque inuentori, & principi gratias exultantes agunt, eũq; venerantur, vt Deum: liberatos enim se per eum dicunt à grauissimis dominis, terrore sempiterno, & diurno, ac nocturno metu: quo terrore? quo metu? quæ est anustam delira quæ timeat ista, quæ vos, videlicet, si phisica non dedicissetis, timeretis?

Acherontia templa, alta orci pallida
Leti, obnubila, obsita tenebris loca.

Non pudet philosophum in eo gloriari, quod hæc non timeat, & quod falsa esse cognouerit? ex quo intelligi potest, quam acuti natura sint, qui hæc sine doctrina crediturí fuerint. præclarum autem nescio quid adepti sint, qui didicerunt se, cum tempus mortis venisset, totos

esse

esse perituros. quod vt ita sit nihil.n.pugno) quid habet ista res, aut lætabile, aut gloriosum? nec tamen mihi sanè quidquam occurrit, cur non Pythagoræ sit & Platonis vera sententia. vt.n. rationem Plato nullã afferret, (vide quid homini tribuam) ipsa auctoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, vt velle cæteris, sibi certe persuasisse videatur. sed plurimi contra nituntur, animosq; quasi capite dãnatos mortem mulctant: neq; aliud est quidquã, cur incredibilis his animorũ videatur æternitas, nisi quòd nequeunt, qualis animus sit vacans corpore, intelligere, & cogitatione cõprendere; quasi verò intelligant, qualis sit in ipso corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus: vt, si iam possent in homine vno cerni omnia, quæ nunc tecta sunt, casurus ne in conspectũ videatur animus, an tanta sit erus tenuitas, vt fugiat aciem, hæc repu-

tent

rent isti qui negant animum sine corpore se intelligere posse: videbunt, quem in ipso corpore intelligant. mihi quidem naturam omnino intuenti, multò difficillor occurrit cogitatio; multoq; obscuror qualis animus in corpore sit tanquam alienæ domui, quam qualis, cũ exierit, & in liberum cælum, quasi in domum suam venerit si enim, quod nunquam vidimus idquale sit intelligere non possumus: certè & Deum ipsum, & diuinum animum corpore liberatum, cognitione complecti non possumus. Dicæarcus quidem, & Aristoxenus, quia difficilis erat animi, quid aut qualis esset intelligentia, nullum omnino animum esse dixerunt, est illud quidem, vel maximũ, animo ipso animum videre: & nimirũ hanc habet vim præceptũ Appollinis, quo monet, vt se quisq; noscat nõ enim credo, id præcipit vt membra nostra, aut staturam, figuramue noscamus: neq;

neq; nos corpora sumus: neq; ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. cum igitur, nosce te, dicit, hoc dicit, nosce animum tuum: nam corpus quidẽ quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum ab animo tuo quidquid agitur, id agitur à te. hunc igitur nosce nisi diuinum esset, non esset hoc acrioris cuiusdã animi præceptum, sic, vt tributum Deo sit. hoc est se ipsum posse cognoscere, sed si qualis sit animus, ipse animus nesciat, dic quæso ne esse quidẽ se sciet? ne moueri quidem se? ex quo illa ratio nata est Platonis quæ à Socrate est in Phædro explicata, à me autẽ posita est in sexto libro de Rep. Quod semper mouetur, id æternum est, quod autem motum affert alicui, quodq; ipsum agitatur aliunde; quando finem habet motus viuendi quoq; finem habeat necesse est solum igitur, quod se ipsum mouet, quia nunquã deseritur à se nunquam ne moue-

ti quidem desinit. quin etiam cæteris, quæ mouentur, hic fons hoc principium est mouendi. principij autem nulla est origo. nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autẽ nulla ex re alia nasci potest: nec.n. esset id principium, quod gigneretur aliunde. quod si nunquam oritur, ne occidit quidem vnquã. nam principium extinctum nec ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud creabit: si quidẽ necesse est à principio oriri omnia. ita fit, vt motus principiũ ex eo sit quod ipsum à se mouetur id autem nec nasci potest, nec mori, vel concidat omne cælũ, omnisq; natura cõsistat, necesse est nec vim vllam nanciscatur qua primo impulsu moueatur. Cum pateat igitur æternum id esse quod se ipsũ moueat; quis est, qui hanc naturam animis esset tributam neget? inanimum est enim omne, quod pulsu agitatur externo, quod autem est animatũ, id motu cietur interiore

ſe, & ſuo: nam hæc eſt propria natura animi, atque vis; quæ ſi eſt vna ex omnibus, quæ ſe ipſum ſemper moueat, neq; nata certe eſt, & æterna eſt, licet cõcurrant plebeij omnes philoſophi (ſic enim ij, qui à Platone, & Socrate, & ab illa familia diſſident, appellandi videntur) non modo nihil vnquam tam eleganter explebunt, ſed ne hoc quidem ipſum, quam ſubtiliter concluſum ſit intelligent. ſentit igitur animus ſe moueri, quod dum ſentit, illa vna ſentit ſe vi ſua, non aliena moueri. nec accidere poſſe, vt ipſe vnquam à ſe deſeratur, ex quo efficitur æternitas, niſi quid habes ad hæc. A. Ego vero facile ſum paſſus, ne in mentem quidẽ mihi aliquid contra venire, ita iſti faueo ſententiæ M. Quid illa tandem? num leuiora cenſes, quæ declarant ineſſe in animis hominum diuina quædam; quæ ſi cernerem, quemadmodum naſci poſſent, etiam quemadmodum

modum interirent, viderem. nam sanguinem, bilem, pituitam, ossa, neruos, venas omnem denique membrorum, & totius corporis figuram videor posse dicere, vnde concreta, & quo modo facta sint. per animũ ipsum, si nihil esset in eo, nisi id, vt per eum viueremus, tam natura putarem hominis vitam sustẽtari, quam vitis, quàm arboris: hæc enim etiã dicimus viuere. item si nihil haberet animus hominis, nisi vt appetteret, aut refugeret, id quoq; esset ei cõmune cum bestijs. habet primũ memoriam, & eam infinitam rerum innumerabilium, quam quidem Plato recordationem esse viuit superioris vitæ. nã in illo libro cui inscribitur Menõ, pusionem quendã Socrates interrogat quædã geometrica de dimensione quadrati. ad ea sic Ille respondit vt pueri: & tamẽ ita faciles interrogationes sũt, vt gradatim respondens eò perueniat, quasi geometrica didicisset.

cisset. ex quo effici vult Socrates, vt discere nihil aliud sit, quàm recordare, quem locum multo etiã accurratius explicat in eo sermone, quem habuit eo ipso die, quo excessit è vita: docet enim quemuis, qui omniũ rerum rudis esse videantur, bene interroganti respondentem, declarare, se non tum illa discere, sed reminiscendo recognoscere; nec vero fieri vllo modo posse, vt à pueris tot rerũ, atq; tantarũ insitas, & quasi cõsignatas in animis notiones, quas ἐννοίας vocant, haberemus, nisi animus, antequã corpus intrasset, in rerum cognitione viguisset. cumq; nihil esset, vt omnibus locis à Platone differitur (nihil enim ille putat esse, quod oriatur, & intereat idq; solum esse quod semper tale sit qualem ideã appellat ille, nos speciem) non potuit animus hæc in corpore inclusus cognoscere, cognita attulit. ex quo tam multarum rerum cognitionis

C ad-

admiratio tollitur. neque ea plane videt animus, cum tam repente in tam insolitũ, tamq; perturbatum domicilium immigrauit; sed cum se collegit, atque recreauit, tum agnoscit ea reminiscendo. ita nihil aliud est discere, nisi recordari. ego autem maiore etiam quodam modo memoriam admiror: quid est enim illud, quo meminimus? aut quam habet vim? aut vnde? nõ quæro quanta memoria Simonides fuisse dicatur, quanta Theodectes, quanta is, qui est Pyrrho legatus ad senatum à missus Cineas, quanta nuper Carneades, quanta, qui modo fuit, Septius Metrodorus, quanta noster Hortensius: de communi hominum memoria loquor, & eorum maxime: qui in aliquo maiore studio, & arte versantur: quorum quanta mens sit difficile est existimare: ita multa meminerunt. quorsum igitur hæc spectat oratio? quæ sit illa vis, & vnde sit, intelligen-

gen-

gendum puto non eſt certe nec cordis, nec ſanguinis, nec cerebri, nec atomorum. anima ſit animus, ignisue, neſcio: nec me pudet, vt iſtos, fateri neſcire quod neſciam: illud ſi vlla alia de re obſcura affirmare poſſem, ſiue anima, ſiue ignis ſit animus, cum iurarem eſſe diuinum. quid enim obſecro te, terra ne tibi, aut hoc nebuloſo, & caliginoſo cœlo aut ſata, aut concreta videtur tanta vis memoriæ? ſi, quid ſit hoc, non vides: at, quale ſit, vides. ſine id quidem: at, quantum ſit, profecto vides. quid igitur? verum capacitatem aliquam in animo putamus eſſe, quò tãquam in aliquod vas ea, quæ meminimus, infundantur? abſurdum id quidem, qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi poteſt? aut quæ tanta omnino capacitas? an imprimi quaſi ceram animum putamus, & memoriam eſſe ſignaturum rerũ in mento veſtigia? quæ poſſunt verborum, quæ

rerum ipsarum esse vestigia? quæ porro tam imméſa magnitudo, quæ illa tam multa possit effingere? quid illa vis quæ tandem est, quæ inuestigat occulta, quæ inuentio, atque excogitatio dicitur? ex hac ne tibi terrena, mortaliq; natura, & caduca, concreta ea videtur? aut qui primus quod summæ ſapientiæ Pythagoræ viſum eſt, omnibus rebus impoſuit nomina? aut qui diſſipatos homines congregauit, & ad ſocietatem vitæ cõuocauit? aut qui ſonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis literarum notis terminauit? aut qui errantium ſtellarum curſus, progreſſiones, inſtitutiones notauit? omnes magni: etiam ſuperiores, qui fruges, qui veſtitum, qui tecta, qui cultum vitę, qui præſidia contra feras inuenerunt, à quibus manſuefacti, & exculti, à neceſſarijs artificijs ad elegantiora defluximus: nã & auribus oblectatio magna parta eſt, inuenta, & temperata va-

varietate, & natura sonorum: & astra suspeximus, tum ea, quæ sunt infixa certis locis, tum illa non re, sed vocabulo errantia, quorum conuersiones, omnesq; motus, qui animo vidit, is docuit similem animum suum eius esse, qui ea fabricatus in cœlo esset. nam cum Archimedes lunæ, solis, quinque errantium motus in spheram illigauit, effecit idem quod ille, qui in Timæo mundum ædificauit Platonis deus vt tarditate & celeritate dissimillimos motus vna regeret conuersio. quod si hoc in mundo fieri sine deo non potest, ne in sphæra quidem eosdem motus Archimedes sine diuino ingenio potuisset imitari. mihi vero ne hæc quidem notiora, & illustriora carere vim diuina videntur, vt ego aut poetam graue, plenumq; carmen sine cęlesti aliquo montis instinctu putem fundere, aut eloquētiam sine maiore quadā vi fluere, abundantem sonantibus ver-

bis vberibusq; sententijs. Philosophia vero omniũ mater artium quid est aliud nisi vt Plato ait, donum, vt ego, inuentum deorum? hæc nos primum ad illorum cultum, deinde ad ius hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiã, magnitudinemq; animi erudiuit: eademq; ab animo, tanquam ab oculis, caliginem dispulit, vt omnia supera, infera, prima, vltima, media videremus: prorsus hæc diuina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat, & tantas. quid est enim memoria rerum & verborum? quid porro inuentio? profecto id quo nec in deo quidquam maius intelligi potest. nõ enim ambrosia deos aut nectare, aut Iuuentute pocula ministrante lætari arbitror. nec Homerum audio, qui Ganymedem à dijs raptum ait propter formam, vt Ioui pocula ministraret. non iusta causa, cur Laomedonti tãta fieret iniuria. fingebat hæc Ho-

Homerus, & humana ad deos transferebat. diuina mallē ad nos: quæ autem diuina? vigere, sapere, inuenire, meminisse. ergo animus, qui vt ego dico, diuinus, vt Euripides audet dicere Deus est. & quidē si Deus aut anima, aut ignis est idē est animus hominis. nā vt illa natura cœlestis, & terra vaca, & humore: sic vtriusque harum rerum humanarum animus est expers. sin autem est quinta quædam natura, ab Aristotele inducta primum: hæc & deorū est, & animorum. hanc nos sententiam secuti, his ipsis verbis in Consolatione hæc expressimus. *Animorum nulla in terris origo inueniri potest: nihil enim est in animis mixtum, atque concretum aut quod ex terra natum, atque fictum esse videatur; nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum: his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futu-*

ra prouideat, & complecti possit præsentia: quæ sola diuina sunt. nec inuenietur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi à Deo singularis est igitur quædam natura atq; vis animi, seiuncta ab his vsitatis, notisq; naturis. Ita quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cœleste & diuinum est, ob eamq; rem æternum sit necesse est nec vero Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam, & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens, & mouens, ipsaq; prædita motu sempiterno. hoc è genere, atque eadem è natura est humana mens. vbi igitur aut qualis est ista mens? vbi tua, aut qualis? potest ne dicere? an si omnia ad intelligendum non habeo, quæ habere vellem: ne ijs quidem, quæ habeo, mihi per te vti licebit? non valet tantum animus, vt sese ipse videat: at, vt oculus,

sic

ſic animus ſeſe non videns alia cernit. non videt autem, quod minimum eſt, formā ſuam. fortaſſe: quanquam id quoq; ſed relinquamus: vim certe, ſagacitatem, memoriam, motu, celeritatē videt hæc magna, hæc diuina, hæc ſempiterna ſunt. qua facie quidē ſit, aut vbi habitet, ne quærendum quidē eſt. vt, cū videmus ſpeciem primū, candoremq; cœli, deinde conuerſionis celeritatem tantam, quantam cogitare non poſſumus; tum viciſſitudines dierum, atque noctium, commutationeſq; temporum quadripartitas, ad maturitatem fruguum, & ad temperationem corporum aptas, eorumq; omnium moderatorem & ducem ſolem, lunamq; accretione, & diminutione luminis quaſi faſtorum notantem, & ſignificantem dies: tum in eodem orbe in xij. partes diſtributo, quinque ſtellas ferri, eoſdem curſus conſtantiſſime ſeruantes, diſparibus inter ſe

motibus; nocturnamq; cœli formam vndiq; sideribus ornatam; tum globum terræ eminẽtẽ è mari, fixum in medio mundi vniuersali loco, duabus oris distantibus habitabilem & cultum; quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad stellas septem, vnde

Horrifer Aquilonis stridor gelidas molitur niues;

altera australis, ignota nobis, quã vocant Græci ἀντίχθονα, cæteras partes incultas, quòd aut frigore rigeant, aut vrantur calore hic autem, vbi habitamus, non intermitti suo tempore

Cœlum nitescere, arbores frondescere,
Vites lætificas pampinis pubescere,
Ramos bacarum vbertate incuruescere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,
Fontes scatere, herbis prata conuestirier;

cum multitudinẽ pecudũ partim

tim ad vescendũ, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partim ad corpora vestiēda; hominemq; ipsum quasi cōtemplatorem cœli ac deorum, ipsorumq; cultorem, atq; hominis vtilitati agros omnes, & maria parentia: hæc igitur, & alia innumerabilia, cum cernimus possumusne dubitare, quin his præsit aliquis vel effector, si hæc nata sunt, vt Platoni videtur; vel si, sẽper fuerint, vt Aristoteli placet, moderator tanti operis & muneris? sic mentem hominis, quamuis eam non videas, vt Deum non vides, tamẽ, vt Deum agnoscis ex operibus eius, sic ex memoria rerum, & inuẽtione, & celeritate motus, omniq; pulcritudine virtutis vim diuinam mentis agnoscito. in quo igitur loco est? credo equidem in capite: &, cur credam, afferre possum, sed de hoc alias? nunc vbi vbi sit animus. certe quidẽ in te est. quæ est ei natura? propria puto, & sua.

ſed fac igneam, fac ſpirabilem: nihil ad id, de quo agimus. illud modo videto, vt Deum noris, & ſi eius ignores & locum, & faciem, ſic animũ tibi tuum notum eſſe oportere, etiã ſi eius ignores & locum, & formam. in animi autem cognitione dubitare nõ poſſumus, niſi plane in phyſicis plumbei ſumus, quin nihil ſit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. quod cum ita ſit, certe nec ſecerni, nec diuidi, nec diſerpi, nec diſtrahi poteſt: nec interire igitur: eſt enim interitus quaſi diſceſſus: & ſecretio, ac direptus earum partiũ, quæ ante interitũ iũctione aliqua tenebantur his, & talibus adductus Socrates, nec patronum quęſiuit ad iudicium capitis; nec iudicibus ſupplex fuit; ahdibuitq; liberã contumaciã à magnitudine animi ductam non à ſuperbia; & ſupremo vitæ die de hoc ipſo multa diſſeruit, & paucis aute diebus,

cum

cum facile posset educi è custodia, noluit; & cum pene in manu iam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, vt nō ad mortem trudi, verum in cœlum videretur ascendere. ita enim censebat; itaq; disseruit: duas esse vias, duplicesq; cursus animorum è corpore excedentium: nam qui se humanis vitijs contaminassent, & se totos libidinibus dedissent, quibus cæcati vel in domesticis vitijs, atq; flagitijs se inquinassent, vel in rep. violanda fraudes inexpiabiles concepissent, ij deuiū quoddam inter esse seclusum à concilio deorum: qui autem se integros, castosq; seruauissent, quibusq; fuisset minima cū corporibus contagio, se seq; ab his semper seuocassent, essentq; in corporibus humanis vitam imitati deorum, his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere: itaque commemorat, vt cygni, qui non sine causa Appollini dicati sunt, sed quod

ab

ab eo diuinationem habere videantur quia prouidentes quid in morte boni sit, cum cantu & voluptate moriantur; sic omnibus & bonis, & doctis esse faciendum nec vero de hoc quisquam dubitare posset; nisi idem nobis accideret diligenter de animo cogitantibus, quod ijs sæpe vsu venit, qui acriter oculis deficientem solem intuerentur, vt aspectum omnino amitterent: sic mentis acies se ipsā intuens, nōnunquam hebescit: ob eamq; causam contemplandi diligentiam amittimus. itaque dubitans, circonspectans, hæsitans, Multa aduersa reuerens; tanquam ratis in mari immenso, nostra vehitur oratio. sed hæc & vetera, & à Græcis. Cato autem sic abijt è vita, vt causam moriēdi nactum se esse gauderet. Vetat enim dominans ille in nobis Deus iniussu hinc nos suo demigrare. cum vero causam iustam Deus ipse dederit, vt tunc Socrati, nunc Catoni, sæpe

ſæpe multis: ne ille medius fidius vir ſapiens lætus ex his tenebris in lucem illam excesserit: nec tamen illa vincula carceris ruperit: leges enim vetāt: ſed tanquam à magiſtratu, aut ab aliqua poteſtate legitima, ſic à Deo euocatus, atque emiſſus exierit: tota .n. philoſophorum vita, vt ait idem, commentatio mortis eſt nam quid aliud agimus, cum à voluptate, id eſt à corpore, cum à re familiari quæ eſt miniſtra, & famula corporis, cum à rep. cum à negotio omni ſeuocamus animum? quid inquam tum agimus, niſi animū ad ſeipſum aduocamus, ſecum eſſe cogimus, maximeq; à corpore abducimus? ſecernere autem à corpore animū, nequidquam illud eſt, quàm emori diſcere. quare hoc commentemur, mihi crede, diſiungamuſq; nos à corporibus, id eſt conſueſcamus mori, hoc & dum erimus in terris, erit illi cæleſti vitæ ſimile; & cum illuc ex his

vinculis emisi feremus, minus tardabitur cursus animorum. nã qui in cõpedibus corporis semper fuerunt, etiam cum soluti sunt tardius ingrediuntur, vt ij, qui ferro vincti multos annos fuerunt. quò cum venerimus, tum denique viuemus. nam hęc quidem vita, mors est: quã lamentari possem, si liberet. A Satis tu quidem in Consolatione es lamentatus: quam cũ lego, nihil malo quàm has res relinquere; his vero auditis, multo magis. M. Veniet tempus, & quidem celeriter, & siue retardabis, siue properabis: volat.n. ætas, tantum autem abest ab eo, vt malum mors sit quod tibi dudum videbatur; vt verear, ne homini nihil sit non malũ aliud certe, sed nihil bonũ aliud potius si quidem vel dijs ipsi, vel cum dij futuri sumus. A. Quid refert? adsunt enim, qui hæc nõ probent. M. Ego autem nunquam ita te in hoc sermone dimittã vlla tui ratione, vt mors

tibi videri malũ possit. A. Qui potest, cum ista cognouerim? M. Qui possit, rogas? cateruæ veniunt contradicentium, non solum Epicureorum, quos equidem non despicio, sed nescio quo modo doctissimus quisque contemnit: acerrime autem, deliciæ meæ, Dicæarchus contra hanc immortalitatem disseruit: his enim tres libros scripsit, qui Lesbiaci vocantur, quod Mitylenis sermo habetur; in quibus vult efficere, animos esse mortales. Stoici autẽ vsuram nobis largiuntur tanquam cornicibus: diu mansuros aiunt animos semper negant. num vis igitur audire, cur etiã si ita sit, mors tamen non sit in malis? A. Vt videtur: sed me nemo de immortalitate depeller. M. Laudo vt quidem: etsi nihil nimis oportet confidere: mouemur enim sæpe aliquo acute concluso: labamus, mutamusq; sententiam clarioribus etiam in rebus: in his est enim aliqua obscu-

obſcuritas. id igitur ſi accidi-
rit, ſimus armati. A. Sane quidē
ſed, ne accidat, prouidebo. M.
Num quid igitur eſt cauſæ, quin
amicos noſtro Stoicos dimit-
tamus, eos dico, qui aiunt ani-
mos manere, è corpore cum ex-
ceſſerint, ſed non ſemper? iſtos
vero: qui, quod tota in hac cau-
ſa difficillimum eſt, inſcipiant,
poſſe animum manere corpore
vacantem; illud autem, quod
non modo facile ad credendum
eſt, ſed eo conceſſo, quod vo-
lunt, conſequens, id certe non
dant, vt cum diu permanſerit,
ne intereat. A. Bene reprehen-
dis: & ſeiſto modo res habet.
M. Credamus igitur Panetio, à
Platone ſuo diſſentienti: quem
enim omnibus locis diuinum,
quem ſapientiſſimum, quem ſan-
ctiſſimum, quem Homerum phi-
loſophorū appellat, huius hanc
vnam ſententiam de immorta-
litate animorum non probat:
vult enim, quod nemo negat,
quidquid natū ſit, interire; naſci
autem

autem animos, quod declarat eorum similitudo, qui procreantur; quæ etiam in ingenijs, non solum corporibus appareat. alteram autem affert rationem: nihil esse; quod doleat; quin id ægrum esse quoq; possit; quod autem in morbum cadat, id etiam interiturum: dolore autem animos; ergo etiam interire. hæc refelli possunt: sunt .n. ignorantis, cum de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu semper vacet; non de partibus ijs, in quibus ægritudines, iræ, libidinesq; versentur: quas is, contra quem hæc dicantur, semotas à mente, & disclusas putat. nam similitudo magis apparet in bestijs, quarum animi sunt rationis expertes. hominum autem similitudo in corporum figura magis extat: & ipsi animi magni refert quali in corpore locati sint: multa .n. è corpore existunt, quæ acuant mentem, multa, quæ obtundant

Ari-

Aristotiles quidem ait; omnes ingeniosos melãcolicos esse: vt ego me tardiorem esse non moleste feram. enumerat multos: idq; quasi constet, rationẽ, cur ita fiat, affert, quod si tanta vis est ad habitum mentis in ijs, que gignuntur in corpore; ea sunt autem quæcunq; sunt, quæ similitudinem faciant: nihil necessitatis affert, cur nascantur animi, similitudo. omitto similitudines, vellem adesse posset Panetius. vixit cum Africano. quærerem ex eo, cuius suorum similis fuisset Africani fratris nepos: facie vel patris, vita omnium perditorum ita similis, vt esset facile deterrimus. cuius etiam similis P. Crassi, & sapiẽtis, & eloquentis hominis, nepos; multorumq; aliorum clarorum virorum, quos nihil attinet nominare, nepotes & filij. sed quid agimus? obliti ne sumus, hoc nunc nobis esse propositum; cum satis de æternitate dixissemus, ne si interirent quidẽ ani-

mi,

mi, quidquam mali esse in morte? A. Ego vero memineram: sed te de æternitate dicentem aberrare à proposito facile patiebar. M. Video te alta spectare, & velle in cœlum migrare. spero fore, vt contingat id nobis: sed fac, vt isti volunt, animos non remanere post mortē: video nos, si ita sit, priuari spe beatioris vitæ: mali vero quid affert ista sententia? fac animū sic interire, vt corpus: num igitur aliquis dolor, aut omnino post mortem sensus in corpore est nemò id quidem dicit: etsi Democritum insimulat Epicurus: Democritici negant. ne in animo quidem igitur sensus remanet: ipse enim nusquam est vbi igitur malum est, quoniam nihil tertium? ao, quoniam ipse animi discessus à corpore non fit sine dolore? vt credam ita esse, quam est id exiguum? & falsum esse arbitror: & fit plerumque sine sensu, nonnunquam etiam cum voluptate: totumq;

hoc leue est, qualecunque est: sit enim ad punctum temporis. illud angit: vel potius excruciat, discessus ab omnibus ijs, quæ sunt bona in vita vide, ne à malis dici verius possit. quid ego nunc lugeam vitam hominum? vere & iure possum, sed quid necesse est, cum id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore, vitam etiam efficere deplorando miseriorem? fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos, quantum potuimus, consolati sumus. à malis igitur mors abducit, non à bonis, verum si querimus hoc quidem à Cyrenaico Hegesia sic copiose disputatur, vt is à rege Ptolomæo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere, quod multi, his auditis, mortẽ sibi ipsi consciscerent. Callimachi quidem. epigramma in Ambraciotam Cleombrotũ est: quem ait cum nihil ei accidisset aduersi, è muro se in mare abiecisse lecto Platonis libro:

eius

eius autem quem dixi, Hegesiç liber est ἀποκαρτερῶν, quod a vita quidā per inediam discedens, reuocatur ab amicis; quibus respondens, vitę humanæ enumerat incommoda. possem id facere, etsi minus, quam ille, qui omnino viuere expedire nemini putat. omittō alios. etiam ne nobis expedit, qui & domesticis, & forensibus solatijs, ornamentisq; priuati, certe, si ante occidissemus, mors nos à malis, non à bonis abstraxisset? sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat nullum à fortuna vulnus acceperit. Metellus ille honoratus quatuor filijs: at quinquaginta Priamus; è quibus decem & septem iusta vxore natis: in vtroque eandem habuit fortuna potestatem, sed vsa in altero est: Metellum enim multi filij, filiæ, nepotes neptes in rogum imposuerunt: Priamum autem tanta progenie orbatum, cum in aram confugisset, hostilis manus interemit. hic si viuis filijs, in-

incolumi regno occidisset,

Astante ope barbarica,

Tectis cælatis, laqueatis;

vtrum tandem à bonis an à malis discessisset? tum profectò videretur à bonis. at certe ei melius euenisset, nec tam flebiliter illa canerentur,

Hæc omnia vidi inflamari,

Priamo vi vitam euitari,

Iouis aram sanguine turpari.

quasi vero ista, vel quidquam tum potuerit ei melius accidere. quod si ante occidisset tamen, euentū omnino amisisset, hoc autem tempore sensū malorum amisit. Pompeio nostro familiari, cum grauiter ægrotaret Neapoli melius est factum. coronati Neapolitani fuerunt. nimirum. etiam Puteolani vulgo ex oppidis publicè gratulabantur. ineptum sanè negotium, & greculum, sed tamen fortunatum. vtrum igitur, si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? certè à miseris: non .n. cum socero bellum ges-

gessisset, non imparatus arma sumpsisset, non domum reliquisset, non ex Italia fugisset, non exercitu amisso nudus in seruorum ferrum, & manus incidisset, non liberi defleti, non fortunæ omnes à victoribus possesse. qui se mortem tũ obisset, in amplissimis fortunis occidisset; is propagatione vitæ quot, quantas, quàm incredibiles hausit calamitates? hæc morte effugiuntur, etiam si non euenerint, tamen quia possunt euenire. sed homines ea sibi accidere posse non cogitant: Metelli sperat sibi quisque fortunam: proinde quasi aut plures fortunati sint, quam infelices; aut certi quidquam sit in rebus humanis; aut sperare sit prudentius, quàm timere. sed hoc ipsum concedatur, bonis rebus homines morte priuari: ergo etiam carere mortuos vitæ commodis, idq; esse miserum certe ita dicant necesse est. an potest is, qui non est, re vlla carere

rere? triste enim est nomen ipsum caredi, quia subijcitur hæc vis habuit, non habet; desiderat, requirit; indiget. opinior hæc incomoda sunt carentis: caret oculis, odiosa cæcitas: liberis, orbitas. valet hoc in viuis: mortuorum autem non vitæ modo cõmodis, sed ne vita quidem ipsa quisquam caret, de mortuis loquor, qui nulli sunt nos, qui sumus, num aut si cornibus caremus, qui pẽnis, sit qui id dixerit? certe nemo: quid ita? quia cum id non habeas, quod tibi nec vsu, nec natura aptum sit, non careas? etiam si sentias te non habere. hoc premendum etiam atque etiam est argumentum, confirmato illo, de quo, si mortales animi sunt, dubitare non possumus, quin tantus interitus in morte sit, vt ne minime quidem suspicio sensus relinquatur. hoc igitur probe stabilito, fixo, illud excutiendum est, vt sciatur quid sit carere, ne relinquatur aliquid

erro

erroris in verbo. carere igitur hoc significat, egere eo, quod habere velis: inest enim velle in carendo, nisi cum sic tanquam in febri dicitur, alia quadã notione verbi. dicitur enim alio modo etiam carere, cum aliquid non habeas, & non habere te sentias, etiam si id facile patiare: carere enim malo, id non dicitur; non enim esset dolendũ; dicitur illud, bono carere, quod est. malum. sed ne viuus quidẽ bono caret, si eo nõ indiget: sed in viuo intelligi tamen potest, regno carere, dici hoc in te satis subtiliter non potest: posset in Tarquinio, cum regno esset ex pulsus: at in mortuo ne intelligi quidem potest: carere .n. sentiẽtis est nec sensus in mortuo est: ne carere quidem igitur in mortuo est. quanquam quid opus est in hoc philosophari, cum rem non magnopere egere philosophia videamus? quoties non modo ductores nostri, sed vniuersi etiam exerci-

tus ad non dubiam mortem cõcurrerunt? quæ quidem si timeretus non L. Brutus arcens eum reditu tyrãnum, quem ipse expulerat, in prælio concidisset: non cum Latinis decertans pater Decius, cum Etruscis filius, etiam cum Pyrrho nepos, se hostium telis obiecisset: non vno bello pro patria cadentes Scipiones Hispania vidisset, Paulum Æmilium Canæ, Venusia Marcellum Latini Albinum Lucani Gracchum. num quis horum miser hodie? ne tum quidem post spiritum extremum: nec enim potest esse miser quisquam sensu perempto. ad id ipsum odiosum est, sine sensu esse. odiosum, si id esset carere. cum vero perspicuum sit nihil posse in eo esse, qui ipse non sit: quid potest esse in eo odiosum, qui nec careat, nec sensiat quanquam hoc quidem nimis sæpe, sed eo, quòd in hoc inest omnis animi contractio ex metu mortis. qui enim satis vi-

viderit, id quod est luce clarios, animo, & corpore consumpto, totoq; animante deleto; & facto interitu vniuerso, illud animal quod fuerit, factum esse nihil; is plane perspiciet, inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit, & regem Agamemnonẽ nihil interesse; nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellum quàm illo viuo ego fecerim Romam captam. cur igitur & Camillus doleret, si hæc post trecentos & quinquaginta fere annos euentura putaret: & ego doleam, si ad decem millia annorum gentem aliquam vrbẽ nostra potituram putẽ? quia tanta caritas patriæ est, vt eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur. itaque non deterret sapientẽ mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, propter breuitatem vitæ nunquam longe potest abesse, quo minus in omne tempus reip. suisq; consulat, & posteritatem ipsam, cuius sensum ha-

biturus non ſit, ad ſe putet pertinere. quare licet etiam mortalem eſſe animum iudicantem, æterna moliri, non gloriæ cupiditate, quam ſenſurus non ſit; ſed virtutis quã neceſſaria gloria, etiam ſi tu id non agas, conſequatur. natura vero ſe ſic habet, vt quo modo initium nobis rerum omnium ortus noſter afferat, ſic exitum mors. quæ vt nihil pertinuit ad nos ante ortum ſic nihil poſt mortem pertinebit. in quo quid poteſt eſſe mali, cum mors nec ad viuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli ſunt alteros non attingit. quam qui leuiorem faciunt, ſomni ſimillimam volunt eſſe. quaſi vero quiſquam ita nonaginta annos velit viuere, vt cum ſexaginta confecerit, reliquos dormiat. ne ſues quidem id velint, non modo ipſe. Endymion vero ſi fabulas audire volumus, neſcio quando in Latino obdormiuit, qui eſt mons Cariç, nondum opinor ex perre-

rectus. num igitur eum curare censes, cum Luna laboret, à qua consopitus putatur, vt eum dormientem oscularetur? quid curet autem, qui ne sentit quidem? habes somnum imaginem mortis; eamq; quotidie induis: & dubitas, quin sensus in morte nullus sit, cum in eius simulacro videas esse nullum sensum pellantur ergo istæ ineptię pene aniles, ante tempus mori miserum esse. quod tandem tempus? naturæ ne? at ea quidem dedit vsuram, vitæ tanquã pecunæ, nulla prestituta die. quid est igitur quod querare, si repetit cum vult? ea enim conditione acceperas. ijdem, si puer paruus occidit, æquo animo ferendum putant: si vero in cunis, ne querendum quidem. atqui ab hoc acerbius exegit natura, quod dederat. nondum gustauerat, inquiunt, vitæ suauitatem: hic autem iam sperabat magna, quibus frui cœperat. at id quidem ipsum in ce-

teris rebus melius putatur, aliquam partem, quam nullam attingere: cur in vita secus? quamquam non male ait Callimachus multo sepius lacrymasse Priamum quàm Troilum. eorum autem, qui exacta ætate moriuntur fortuna laudatur: cur nam, reor, non illis, si vita longior daretur posset esse iucundior: nihil est enim profecto homini prudentia dulcius: quàm, vt cetera auferat, affert certe senectus, quæ vero ætas longa est? aut quod omnino homini longum? non ne modo pueros, modo adolescentes in cursu à tergo insequens, nec opinantes assecuta est senectus? sed quia vltra nihil habemus, hoc longũ dicimus: omnia ista, periade vt cuique data sunt, pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur. apud Hypanin fluuiũ qui ab Europæ parte in pontum influit, Aristoteles ait, bestiolas quasdam nasci, quæ vnum diem viuat ex his igitur hora octaua,

ua quæ mortua est, prouecta ætate mortua est; quæ vero occidente sole, decrepita; eo magis, si etiam solstitiali die. confer nostram longissimam ætatẽ cum æternitate: in eadem propemodum breuitate, qua illæ bestiolæ, reperiemur. contemnamus igitur omnes ineptias: quod enim leuius huic leuitati nomen imponam? totamq; vim bene viuendi in animi robore, ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum contemptione, ac despicientia, & in omni virtute ponamus. nam nunc quidem cogitationibus mollissimis effœminamur, vt, si ante mors aduenerit, quam caldeorum promissa consecuti sumus, spoliati magnis quibusdam bonis, illusi, destitutiq; videamur. quæ si expectando, & desiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: pro dij immortales, quam optabiliter illud iter ineundum esse debet, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla

ſolicitudo futura ſit? quam me delectat Theramenes, quamq; elato animo eſt? etſi enim flemus, cùm legimus: tamen non miſerabiliter vir clarus emoritur. qui cum coniectus in carcerem triginta iuſſu tyrannorum venenum vt ſitiens obbibiſſet, reliquum ſic è poculo eiecit, vt id reſonaret, quo ſonitu reddito, ridens, propino, inquit, hoc pulcro Critię. qui in eum fuerat teterrimus. Græci enim in conuiuijs ſolent nominare, cui poculum tradituri ſint. luſit vir egregius extremo ſpiritu, cum iam præcordijs cõceptam mortem contineret: vereq; ei, qui venenum præbuerat, mortem eam auguratus, quæ breui conſecuta eſt quis hanc animi maximi æquitatem in ipſa morte laudaret, ſi mortem malum iudicaret? vadit in eundem carcerem, atque in eundem paucis poſt annis ſcyphum Socrates, eodem ſcelere iudicum, quo tyrannorum Theramenes: quæ

eſt

est igitur eius oratio, qua facit eum Plato vsum apud iudices iam morte multatum? *Magna me inquit, spes tenet iudices bene mihi auenire, quod mittar ad mortem necesse est enim sit alterum de duobus: vt aut sensus omnino mors omnes auferat, aut in aliũ quendam locum ex his locis morte migretur. quamobrem siue sensus extinguitur, morsq; ei somno similis est, qui nonnunquam etiã sine visis somniorum, placatissimã quietem affert dij boni, quid lucri est emori? aut quàm multi dies reperiri possunt, qui tali nocti anteponantur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis? qui me beatior? sin vera sunt, quæ dicuntur, migrationem esse mortẽ in eas horas, quas, qui è vitam excesserunt, incolunt: id multo iam beatius est, te, cum ab ijs, qui se iudicum numero haberi volunt, euaseris, ad eos venire, qui vere iudices appelentur, Minoem, Rhadamanthum, Aeacum, Triptolemum: conuenireq;*

modo : nihil autem melius æstimo. sed tempus est inquit, iam hinc abire me, vt moriar; vos, vt vitam agatis. vtrum autem sit melius, dij immortales sciunt: hominem quidem scire arbitror neminem. Næ ego haut paulo hunc animum malim, quam eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauerunt. etsi, quod præter deos negat scire quenquam, id scit ipse, vtrum melius sit: nam dixit ante. sed suum illud, nihil vt affirmet, tenet ad extremum. nos autem teneamus, vt nihil censeamus esse malum, quod sit à natura datum omnibus intelligamusque, si mors malum sit, esse sempiternum malum: nam vitæ miseræ mors finis esse videtur: mors si est misera, finis esse nullus potest. sed quid ego Socratem, aut Theramenem, præstantes viros virtutis, & sapientiæ gloria, comemoro, cum Lacedemonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum est, mortem san-

nij: hodie apud inferos fortasse cœnabimus, fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi leges vigebãt è quibus vnus, cum Perses hostis in colloquio dixisset glorians, solem præiaculorum multitudine, & sagitarum non videbitis: in vmbra igitur, inquit pugnabimus. viros commemoro. qualis tandem Lacæna? quæ, cum filium in prælium misisset, & interfectum audisset, idcirco, inquit genueram, vt esset qui pro patria mortem non dubitaret occumbere. esto: fortes, & duri Spartiatæ: magnam habet vim reip. disciplina. quid? Cyrenæum Theodorum philosophum non ignobilem, non nemiramur cui cum Lysimachus rex crucem minaretur, istis quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil interest, humi ne, an sublime putrescat, cuius hoc dicto admoneor, vt aliquid etiam de humatione, & sepultura dicendum ex stime: rem

non

non difficilem: ; ijs præsertim cognitis, que de nihil sentiendo paulo ante dicta sunt. de qua Socrates quidem quid senserit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo iam tam multa diximus. cum enim de immortalitate animorum disputauisset, & iam moriendi tempus vrgeret, rogatus à Critone quemadmodum sepeliri vellet. *Multam vero, inquit, operam amici frustra consumpsi: Critoni enim nostro non persuasi, me hinc auolaturum, neque quidquam mei relicturum. verum tamen Crito, si me assequi potueris, aut sicubinactus eris; vt tibi videbitur, sepelito. sed, mihi crede, nemo me vestrum, cum hinc excessero, consequetur.* Præclare id quidem, qui & amico permiserit, & se ostenderit de hoc toto genere nihil laborare, durior Diogenes. & id quidem sentiens, sed, vt Cynicus, asperius, proijcise iussit inhumatum. tum amici, volucribus ne & feris? minime

vero,

vero inquit: sed bacillum prope me, quo abigam, ponitote, qui poteris illi? non enim senties. quid igitur mihi ferrarum laniatus oberit nihil sentienti? præclare Anaxagoras: qui cum Lampsaci moreretur, quærentibus amicis vellet ne Clazomenas in patriam, si quid accidisset, afferri nihil necesse est, inquit: vndique enim ad inferos tantundem viæ est. totaq; de ratione humationis vnum tenendum est; ad corpus illā pertinere, siue occiderit animus, siue vigeat. in corpore autem perspicuū est, vel extincto animo, vel elapso, nullum residere sensum. sed plena errorum sunt omnia. trahit Hectorem ad currum religatum Achilles: lacerari eum, & sentire credo putat. ergo hic vlciscitur, vt quidem sibi videtur. at illa sicut acerbissimam rem mœret.

Vidi, videre quod me passa ægerrime,

Curru Hectorem quadrijugo raptatier. quem

quem Hectorem? aut quandiu ille erit Hector? melius

Actius, & aliquando sapiens
Achilles

Immo .n. vero corpus Priamo reddidi Hectorem abstuli, non igitur Hectora traxisti, sed corpus quod fuerat Hectoris. ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire non sinat.

Mater te apello, quæ curam
somno suspensam leuas,
Neque te mei miseret: surge,
& sepelinatum.

hæc cum pressis, & flebilibus modis qui totis theatris mœstitiam inferant, cone nuntur, difficile est non eos, qui innumati sunt miseros iudicare:

-prius quàm feræ,
Volucresq;

metuit, ne laceratis membris minus bene vtatur: ne combustis, non extimescit.

Heu reliquias semiassi regis
denudatis ossibus
Per terram sanie delibutam
fœde diuexarier.

non

non intelligo, quid metuat, cũ tam bonos septenarios fundant ad tibiam, tenendum est igitur, nihil curandum esse post mortem, cum multo inimicos etiam mortuos puniant. execratus luculentis sane versibus apud Ennium Thyestes, primum vt naufragio pereat Atreus. durum hoc sane: talis enim interitur non est sine graui sensu: illa inania,

-ipse summis saxis fixus asperis,
Euisceratus latere pendens saxa spargens tabo,
Sanie, & sanguine atro.

non ipsa saxa magis sensu omnĩ vacabunt, quam ille lattere pedens, cui se hic cruciatum censet optare. quam essent dura, si sentiret? nulla sine sensu. illud vero perquam inane:

-Neque sepulcrum quo recipiat habeat portum corporis,
Vbi remissa humanis vita corpus requiescat malis.

Vides, quanto hæc in errore versentur. portum esse corporis,

ris ; & requiescere in sepulcro putat mortuum, magna culpa Pelopis qui non erudierit filium nec docuerit quatenus esset quidque curandum. sed quid singulorum opiniones animaduertam, nationum varios errores respicere cum liceat? condiunt Ægypti mortuos, & eos domi seruant: Persæ etiam cera circunlitos condunt, vt quam maxime permaneant diuturna corpora. magorum mos est non humare corpora suorum, nisi à feris sint antea laniata in Hyrcania plebs publicos alit canes; optimates domesticos. nobile autem genus canum illud scimus esse. sed pro sua quisque facultate parat à quibus lanietur: eamque optimam illi esse censent sepulturam. permulta alia colligit Chrysippus, vt est in omni historia curiosus. sed ita terra sunt quædam vt ea fugiat, & reformidet oratio. totus igitur hic locus est contemnendus in nobis,

non

non negligendus in nostris. ita tamen vt mortuorum corpora nihil sentire sentiamus: quantum autẽ consuetudini, fameq; dandum sit id curent viui, sed ita, vt intelligant nihil ad mortuos pertinere. sed profectò mors tum ęquissimo animo oppetitur, cum suis se laudibus vita occidens consolari potest. nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectę perfecto functus est munere. multa mihi ipsi ad mortem tempestiua fuerunt: quæ vtinam potuissem obire: nihil enim iam acquirebatur: cumulata erant officia vitæ: cum fortuna bella restabant: quare si ipsa ratio minus perficiet, vt mortem negligere possimus: at vita acta perficiat, vt satis superque vixisse videamur. quamquam enim sensus abierit, tamen summis, & proprijs bonis & laudis, & gloriæ, quamuis non sentiant, mortui nõ carent. etsi enim nihil in se habeat gloria, cur expetatur: tamen

men virtutem tanquam vmbra sequitur verum multitudinis iudicium de bonis, siquãdo est, magis laudandum est quàm illi ob eam rem beati. non possum autem dicere, quoquo modo hoc accipiatur, Lygurguum, Solonem legum & publicæ disciplinæ carere gloria; Themistoclem, Epaminondam bellicæ virtutis: ante .n. Salamina ipsam Neptunus obruet, quàm Salamini trophæi memoriam: priusq; Bæotia Leuctra tollentur, quam pugnæ Leuctricæ gloria. multo etiam tardius fama deseret Curium Fabricium, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos Maximum Marcellum, Paulum, Catonem, Lælium, innumerabiles alios. quorum similitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, sed vera bonorum laude metiens, fidenti animo, si ita res refert, gradietur ad mortem: in qua aut summum bonum, aut nullum malum esse cognouimus:

se-

secundis vero suis rebus volet
etiam mori: non enim tam cu-
mulus bonorum iucundus esse
potest quam molesta decessio.
hanc sententiam significare vi-
detur Laconis illa vox, qui, cum
Rhodius Diagoras, Olympio-
nices nobilis, vno die duos suos
filios victores Olympiæ vidis-
se, accessit ad senem, & gratu-
latus Morere Diagora, inquit:
non enim in cœlum ascensurus
es. magna hæc, & nimium
fortasse Græci putant, vel tum
potius putabant: isq; qui hoc
Diagoræ dixit per magnum
existimans tres Olympionicas
vna ex domo prodire, cunctari
illum diutius in vita fortunæ
ob ectum, inutile putabat ipsi.
ego autem tibi quidem quod
satis esset, paucis verbis, vt
mihi videbar, responderam: cō
cesseras .n. nullo in malo mor-
tuos esse: sed ob eam causam
contendi, vt plura dicerē, quòd
in desiderio, & luctu hæc est
consolatio maxima: nostrum
enim

enim & nostra causa susceptum dolorem modice ferre debemus, ne & nosmet ipsos amare videamur. illa suspicio intolerabili dolore cruciat, si opinamur eos quibus orbati sumus, esse cum aliquo sensu in ijs malis quibus vulgo opinantur hanc excutere opinionem mihimet radicitus volui, eoq; fui fortasse longior. A. Tu longior? non mihi quidem. prior enim pars orationis tuæ faciebat, vt mori cuperē; posterior, vt modo non nollem, modo non laborarem: omni autem ratione illud certe perfectum est, vt mortem non ducerem in malis. M. Num igitur etiam rhetorum epilogum desideramus, an iam hanc artem plane relinquimus? A. Tu vero istam ne relinqueris quam semper ornasti & quidem iure: illa enim te si vere loqui volumus, ornauerat. sed quinam est iste epilogus? aueo .n. audire quidquid est. M Deorum immortalium iudicia solent

in scolis proferre de morte, nec vero ea fingere ipsi, sed Herodotto auctore, alijsq; pluribus Primum Argiæ sacerdotis Cleobis & Biton filij prædicantur. nota fabula est cum. enim illam ad solenne, & statum sacrificium curru vehi ius esset satis longe ab oppido ad fanum, morarenturq; iumenta; tunc iuuenes ij, quos modo nominaui, veste posita, corpora oleo perunxerunt, ad iugum accesserunt. ita sacerdos aduecta in fanum, cum currus esset ductus à filijs, precata à dea dicitur, vt illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari posset à deo: post, epulatos cum matre adolescentes, somno se dedisse, mane inuentos esse mortuos, Simili præcatione Trophonius & Agamedes vsi dicuntur: qui cum Apollini Delphis templum ex ædificassent, venerantes deum petierunt mercedem non paruam quidem operis, & labore sui,

nil certi, sed quod esset optimũ homini. quibus Apollo se id daturum ostendit post eius diei diem tertium: qui vt illuxit, mortui sunt reperti. iudicauisse deum dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dij concessissent, vt preter ceteros diuinaret, mortem esse optimum homini. fertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cum à Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur; docuisse regem, non nasci homini longe optimum esse: proximum autem, quamprimum mori. qua est sententia in Cresphonte vsus Euripides.

Nam nos decebat cœtus celebrantes domum,
Lugere, vbi esset aliquis in lucem editus,
Humana vita varia reputantes mala:
At, qui labores morte finisset graueis,
Omnes amicos laude, & letitia exequi,

simi-

simile quidem est id consolatione Crantoris: ait enim Terinęum quendam Elisium, cum grauiter filij mortē mœreret, venisse in Psychomantiū, quęrentem quæ fuisset tantæ calamitatis causa: huic in tabellis treis huiusmodi versiculos datos:

Ignaris homines in vita mentibus errant.
Euthynus potitur fatorum munere lato.
Sic fuit vtilius finiri ipsique, tibique.

His & talibus auctoribus vsi, confirmant causam, rebus à dijs immortalibus iudicatam. Alcidamus quidā rhetor antiquus in primis nobilis scripsit etiam laudationem mortis, quæ constat ex enumeratione malorū humanorum, cui rationes eæ, quæ exquisitius à philosophis colliguntur, defuerunt, vbertas orationis non defuit, claræ vero mortes pro patria oppetitę, nō solum gloriosæ rhetoribus,

ſed etiam beatæ videri ſolent. repetunt ab Erichtheo: cuius etiam filiæ cupide mortem expetiuerunt pro vita ciuium. Codrum, qui ſe in medios immiſit hoſteis famulari veſte, ne poſſet agnoſci, ſi eſſet ornatu reggio: quòd oraculum erat datum, ſi rex interfectus eſſet, victrices Athenas fore. Menechus vero non prætermittitur: qui oraculo edito largitus eſt patriæ ſuum ſanguinem. Iphigenia Aulide duci ſe immolandam iubet, vt hoſtium ſanguis eliciatur ſuo. veniunt inde ad propiora. Harmodius in ore, & Ariſtogiton: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminõdas vigent. noſtros non norunt: quos enumerare magnum eſt: ita ſunt multi quibus videmus optabiles fuiſſe mortes cum gloria. quæ cum ita ſint, magna tamen eloquentia eſt vtendum, atque ita velut ſuperiore è loco concionandum, vt homines mortem vel optare inci-

piant

piant, vel certe timere desistant: nam si supremus ille dies non extinctionem, sed commutationem affert loci: quid optabilius? sin autem perimit, ac delet omnino: quid melius, quàm in medijs vitæ laboribus obdormiscere, & ita conniuentē somno cōsopiri sempiterno? quod si fiat, melior Ennij, quam Solonis oratio: hic enim noster.

Nemo me lacrymis decoret, (inquit) nec funera fletu
Faxit.

At vero sapiens ille.

Mors mea ne careat lacrymis: linquamus amicis
Mærorem, vt celebrent funera cum gemitu.

nos vero, si quid tale acciderit, vt à deo denūciatum videatur, vt exeamus è vita, læti & agētes gratias pareamus, emittiq; nos è custodia, & leuari vinculis arbitremur, vt aut in æternam, & plane in nostram domū remigremus, aut omni sensu, molestiaq; careamus: sin autem

nihil denuntiabitur, eo tamen simus animo vt horribilem illum diem alijs, nobis faustum putemus; nihil in malis ducamus, quod sit vel à dijs immortalibus, vel à natura parente omnium constitutum: non enim temere, nec fortuito sati & creati sumus; sed profecto fuit quædam vis, quæ generi consuleret humano, nec id gigneret, aut aleret quod, cum exantlauisset omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum: portum potius paratum nobis, & perfugium putemus. quo vtinam velis passis peruehi liceat. sin reflantibus ventis reijciemur, tamen eodem paulo tardius referamur necesse est. quod autem omnibus necesse est, id ne miserum esse vni potest? habes epilogum, ne quid prætermissum, aut relictum putes. A. Ego vero, & quidem fecit etiam iste me epilogus firmiorem. M. Optime, inquam. sed nunc quidem

dem valetudini tribuamus ali-
quid: cras autem, & quod dies
erimus in Tusculano, agamus
hæc, & ea potissimum, quæ le-
uationem habeant ægritu-
dinum, formidinum,
cupiditatum:
qui omni
è phi-
lo-
sophia est fructus
vberrimus.

FINE

MARCI TVLLII

CICERONIS

TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM,

AD MARCVM BRVTVM.

Liber Secundus.

De tolerando dolore.

Neoptolemus quidem apud Ennium philosophari sibi ait necesse esse, sed paucis: nam omnino haud placere: ego autem Brute necesse quidem mihi esse arbitror philosophari: nam quid possum, præsertim nihil agens, agere melius? sed non paucis, vt Ille: difficile est enim in philosophia pauca esse ei nota, cui non sint, aut pleraque aut omnia: nam nec pauca nisi è multis eligi possunt; nec qui pauca per-

percepit, non idem reliqua eodem studio persequetur. sed in vita tamen occupata, atque, vt Neoptolemi tum erat, militaris pauca ipsa multum sæpe prosunt, & ferunt fructus, si non tantos, quanti ex vniuersa philosophia percipi possunt; tamen eos, quibus aliqua ex parte interdum, aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu libemur: velut ex ea disputatione, quæ mihi nuper habita est in Tusculano, magna videbatur mortis effecta contemptio: quæ non minimum valet ad animū metu liberandum: nam qui id, quod vitari non potest, metuit, is viuere animo quieto nullo modo potest: sed qui, non modo quia necesse est mori, verū etiam quia nihil habet mors, quod sit horrendum, mortem non timet, magnum is sibi præsidium ad beatem vitam comparauit. quanquam non sumus ignari, multos studiose contra esse dicturos, quod vitare nul-

lo modo potuimus: nisi nihil omnino scriberemus, etenim si orationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus (popularis est enim illa facultas,& effectus eloquentiæ est audientium approbatio) sed si reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent; quéq; sperandi sibi, eundem & bene dicendi finem proponerent; & cum obruerentur copia sententiarum atq; verborum, ieiunitatem & famem se malle, quàm vbertatem,& copiam dicerent, vnde erat exortum genus Atticorum, ijs ipsis, qui id sequi se profitebantur, ignotum, qui iam conticuere pene ab ipso foro irrisi: quid futurum putamus, cum adiutore populo, quo vtebamur antea, nunc minime nos vti posse videamus? est enim philosophia paucis contenta iudicibus, multitudinem consulto ipsa fugiens, eique ipsi & suspecta, & inuisa: vt vel, si quis

quis vniuersam velit vituperare, secundo id populo facere possit; vel, si in eam, quam nos maxime sequimur, conetur inuadere, magna habere possit auxilia reliquorum philosophorum disciplinis. nos autem vniuersæ philosophiæ vituperatoribus respondimus in Hortensio. pro Academia autem quæ dicenda erant, satis accurate in Academicis quatuor libris explicata arbitramur. sed tamen tantum abest vt scribi contra nos nolimus, vt id etiam maxime optemus: in ipsa enim Græcia philosophia tanto in honore nunquam fuisset, nisi doctissimorum contentionibus, dissensionibusq; viguisset. quamobrem hortor omnes, qui facere id possunt, vt huius quoque generis laudem iam languenti Græciæ eripiant, & perferant in hanc vrbem, sicut reliquas omnes, quæ quidem erant expetendæ, studio atq; industria sua maiores nostri transtulerunt.

atque oratorum quidem laus ita ducta ab humili venit ad sũmum, vt iam, quod natura fert in omnibus fere rebus, senescat, breuique tempore ad nihilum ventura videatur. philosophia nascatur latinis quidem literis ex his temporibus; eamq; nos adiuuemus; nosq; ipsos redargui, refelliq; patiamur. quod ij ferunt animo iniquo, qui certis quibusdam, destinatisq; sententijs quasi addicti, & consecrati sunt, eaq; necessitate constricti, vt, etiam quæ non probare soleant, ea cogantur constantiæ causa defendere. nos, qui sequimur probabilia, nec vltra id, quod verisimile occurrerit, progredi possumus, & refellere sine pertinacia, & refelli sine iracundia parati sumus. quod si hæc studia traducta erunt ad nostros, ne bibliothecis quidẽ græcis egebimus, in quibus multitudo infinita librorum propter eorum est multitudinem, qui scripserunt: eaz

dem

dem enim dicuntur à multis: ex quo libris omnia referserunt. quod accidet etiam nostris, si adhæc studio plures confluxerint. sed eos si possumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam disserendi elegantia, ratione, & via philosophantur. est enim quoddam genus eorum, qui se philosophos appellari volunt, quorum dicuntur esse latini sane multi libri: quos non contemno equidem, quippe quos nunquam legerim: sed quia profitentur ipsi illi, qui eos scribunt, se neque distincte, neque distribute, neque eleganter, neque ornate scribere, lectionem sine vlla delectatione negligo: quid enim dicant, & quid sentiant ij, qui sunt ab ea disciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat. quamobrem, quoniam, quemadmodum dicant, ipsi non laborant; cur legendi sint, nisi ipsi inter se, qui idem sentiunt, non intelligo. nam vt Platonē,

reliquosq; Socraticos, & dein-
ceps eos, qui ab his profecti
sunt, legunt omnes, etiam qui
illa aut non approbant, aut non
studiosissime consectantur; Epi-
curum autem, & Metrodorum
non fere præter suos quisquam
in manus sumit: sic hos Lati-
nos ij soli legunt, qui illa recte
dici putant. nobis autem vide-
tur, quidquid literis mandetur,
id commendari omnium erudi-
torum lectione decere. nec, si
ipsi minus consequi possumus,
idcirco minus id ita faciendum
esse sentimus. itaq; mihi sem-
per Peripateticorum, Acade-
miæq; consuetudo, de omnibus
rebus in contrarias partes dis-
serendi, non ob eam causam so-
lum placuit, quòd aliter non
posset, quid in quaque re veri-
simile esset, inueniri, sed etiam
quòd esset ea maxima dicendi
exercitatio. qua princeps vsus
est Aristoteles, deinde eum qui
secuti sunt. nostra autem me-
moria Philo, quem nos frequen-

ter audiuimus, instituit alio tẽpore rhetorum præcepta tradere, alio philosophorum. ad quam nos consuetudinem à familiaribus nostris adducti, in Tusculano, quod datum est temporis nobis, in eo consumpsimus. itaq; cum ante meridiem dictioni operam dedissemus, sicut pridie feceramus; post meridiem in Academiam descendimus. in qua disputationem habitam non quasi narrantes exponimus, sed eisdem ferè verbis, vt actum, disputatumq; est. est igitur ambulantibus ad hunc modum sermo ille nobis institutus, & à tali quodam inductus exordio. A. Dici non potest, quàm sim hesterna disputatione tua delectatus, vel potius adiutus: etsi enim mihi conscius sum, nunquam me nimis cupidum fuisse vitæ; tamen obijciebatur interdum animo metus quidem, & dolor, cogitanti fore aliquando finem huius lucis, & amissionem omnium vitæ commo-

modorum. hoc genere molestiæ sic, mihi crede, sum liberatus, vt nihil minus curandum putem. M. Minime mirum id quidem: nam efficit hoc philosophia: medetur animis: inanes solicitudines detrahit: cupiditatibus liberat: pellit timores. Sed hæc eius vis non idem potest apud omnes; tum valet multum, cum est idoneã complexa naturam: fortes .n. non modo fortuna adiuuat, vt est in vetere prouerbio, sed multo magis ratio, quæ quibusdam quasi præceptis confirmat vim fortitudinis, te natura excelsum quemdam videlicet, & altum, & humana despicientem genuit: itaq; facilè in animo forti contra mortem habita insedit oratio. sed hæc eadem num censes apud eos ipsos valere, nisi admodum paucos, à quibus inuenta, disputata, conscripta sunt? quotus enim quisq; philosophorum inuenitur, qui sit ita moratus, ita animo, ac
vita

vita constitutus, vt ratio postulat; qui disciplinam suam non ostentationem scientiæ, sed legem vitæ putet; qui obtem peret ipse sibi, & decretis suis pareat? videre licet alios tanta leuitate, & iactatione, ijs vt fuerit non didicisse melius; alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos; multos libidinum seruos: vt cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio. quod quidem mihi videtur esse turpissimum. vt enim si grammaticum se professus quispiam, barbare loquatur; aut si absurde canatis, qui se haberi velit musicum, hoc turpior sit, quod in eo ipso peccet, cuius profitetur scientiam: sic philosophus in ratione vitæ peccans, hoc turpior est, quod in officio, cuius magister esse vult, labitur; artemq; vitæ professus, delinquit in vita. A. Nonne verendum igitur, si est ita, vt dicis, ne philosophiā falsa gloria exornes? quod est enim maius argumentum, nihil eam pro-

prodesse, quam quosdam perfectos philosophos turpiter viuere? M. Nullum verò id quidem argumentum est: nam vt agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur, falsumq; illud, ac improbe,

Et si segetem sunt in deteriorem data.

Fruges, tamen ipsa suapte natura enitent.

sic animi non omnes culti fructum ferunt. atque vt in eodem simili verser, vt ager, quamuis fertilis, siue cultura fructuosus esse non potest, sic sine doctrina animus. ita est vtraque res vna sine altera debilis, cultura autem animi philosophia est: quæ extrahit vitia radicitus, & præparat animos ad satus accipiendos; eaq; mandat his, & vt ita dicam, serit, quæ adulta fructus vberrimos ferant. agamus igitur, vt cœpimus: dic, si vis de quo disputari velis. A. Dolorem existimo maximum malorum omnium. M. Etiam

ne maius, quam dedecus? A. Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam cito de sententia esse deiectum. M. Magis esset pudendum, si in sententia permaneres: quid enim minus est dignum, quam tibi quidquam peius videri dedecore, flagitio, turpitudine? quæ vt effugias, quis est non modo non recusandus, sed vltro appetendus, subeundus, excipiendus dolor? A. Ita prorsus existimo. quare ne sit sane summum malum dolore malum est certe. M. Vides me igitur, quantum, breuiter admonitus, de doloris terrore deieceris? A. Video plane: sed alijs desidero. M. Experiar equidē: sed magna res est, animoq; mihi opus est non repugnante. A. Habebis id quidem: vt enim heri feci, sic nunc rationem, quo ea me cunque ducet, sequar: M. Primum igitur de imbecillitate multorum, & de varijs disciplinis philosophorum loquar. quorum princeps & auctoritate, &

& antiquitate Socraticus Aristippus non dubitauit summum malum dolorem dicere. de hinc ad hanc eneruatam, muliebrémq; sententiam satis docilem se Epicurus præbuit. hunc post Rhodius Hieronymus dolore vacare summum bonum dixit: tantum in dolore duxit mali. ceteri, præter Zenonem, Aristonem, Pyrrhonem, idem fere, quomodo tu: malum illud quidem, sed alia peiora. ergo id, quod natura ipsa, & quædam generosa virtus statim respuit, ne dolorem summum malum diceres, oppositoq; dedecore lententia depellerere, in eo magistra vitæ tot secula permanet philosophia. quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipisci cum dolore corporis velit, qui dolorem summum malum sibi esse persuaserit? quam porro quis ignominiam, quam turpitudinem nõ pertulerit, vt effugiat dolorem, si id summum malum esse decre-

creuerit? quis autem non miser non modo tunc, cum premetur summis doloribus, si in his est summum malum; sed etiam cũ sciet id sibi posse euenire; & quis est, cui non possit ita fit, vt omnino nemo possit esse beatus. Metrodorus quidem eum perfecte putat beatum, cui corpus bene constitutum sit, & exploratum ita semper fore quis autem est iste, cui id exploratũ possit esse? Epicurus vero ea dicit, vt mihi quidem risus captare videatur. affirmat enim quodam loco, si vratur sapiens, si crucietur. expectas fortasse, dum dicat: patietur, perferet, non succumbet: magna mehercule laus, & eo ipso, per quem iuraui, Hercule digna: sed Epicuro homini aspero & duro non est hoc satis: in Phalaridis tauro si erit, dicet, quem suaue est hoc, quam hoc non curo. suaue etiam? an parum est, si non amarum? at id quidem illi ipsi, qui dolorem malum esse ne-

negant, non solent dicere, cuiquam suaue esse cruciari. asperum, difficile, odiosum, contra naturam dicunt, nec tamẽ malum. hic, qui solum hoc malũ dicit, & malorum omnium extremum, sapientem censet id suaue dicturum. ego à te non postulo, vt dolorẽ eisdẽ verbis afficias, quibus Epicurus voluptatem, homo, vt scis. voluptarius. ille dixerit sane idem in Phalaridis tauro, quod si esset in lectulo, ego tantam vim nõ tribuo sapienti contra dolorẽ: sit fortis in preferendo, officio satis est; vt lætetur etiam, non postulo: tristis enim res est sine dubio, aspera, amara, inimica naturæ, ad patiendũ, tolerandumq; difficilis, aspice Philoctetam; cui concedendum est gementi: ipsum enim Herculẽ viderat in Oeta magnitudine dolorum eiulantem. nihil igitur hunc virum sagittæ, quas ab Hercule acceperat, tum cõsolabantur: Cum è viperino

mor-

morſu venæ viſcerum veneno imbutæ tetros cruciatus cierēt. itaq; exclamat auxilium expetens, mori cupiens.

Heu quis ſalſis fluctibus mādet
Me ex ſublimi vertice ſaxi.
Iam iam abſumor cōficit animā
Vis vulneris, vlceris æſtus.

difficile dictu videtur, cum nō in malo eſſe, & magno quidem, qui ita clamare cogatur. Sed videamus Herculem ipſum; qui tum dolore frangebatur, cum immortalitatē ipſa morte quærebat. quas hic voces apud Sophoclē in Trachinijs edit? cui cum Deianira ſanguine centauri tinctam tunicam induiſſet, inhæſiſſetq; ea viſceribus, ait ille,

O multa dictu grauia, perpeſſu aſpera,
Quæ corpore exantlata, atque animo pertuli.
Nec mihi Iunonis terror implacabilis,
Nec tantum inuexit triſtis Euryſtheus mali,
Quantum vna vecors Oenei partu edita.

Hæc

Hæc me irretiuit veste furiali inscium,
Quæ lateri inhærens morsu lacerat viscera,
Vrgensq; grauiter pulmonum haurit spiritus:
Iam decolorem sanguinem omnem exorbuit:
Sic corpus clade horribilis absumptum extabuit.
Ipse illigatus peste interimor textili.
Hos non hostilis dextra, non terrâ edita
Moles gigantum, non biformato impetu
Cẽtaurus ictus corpori infixit meo,
Non Graia vis, non barbara vlla immanitas,
Non sæua terris gens relegata vltimis;
Quas peragrans, vndique omnem hinc feritatem expuli
Sed fœminea vir, fœminea interimor manu,
O nate, vere hoc nomen vsurpa patri,
Ne me occidentem matris superet caritas.

Huc

Huc arripe ad me manibus abstractam pijs,
Iam cernam, me ne, an illam potiorem putes.
Perge, aude nate, illacryma patris pestibus:
Miserere. gentes nostras flebunt miserias.
Heu virginalem me ore ploratum edere,
Quem vidit nemo vlli ingemiscentem malo.
Sic fœminata virtus afflicta occidit.
Accede nate, assiste, miserandum aspice
Euisceratum corpus lacerati patris,
Videte cuncti: tuq; cœlestum sator
Iace obsecro in me vim coruscam fulminis.
Nunc nunc dolorem anxiferi torquent vertices:
Nunc serpit ardor. ô ante victrices manus,
O pectora, ô terga ô lacertorum thori,
Vestro ne pressu quondam Nemæus leo

 Feren-

Frendens efflauit grauiter extremum halitum?
Hac dextra Lernam terram mactata excetra
Placauit hac bicorporem afflixit manum.
Erimanthiam hac vastificam abiecit beluam:
Hac a Tartarea tenebrica abstractam plaga.
Tricipitem eduxit Hydra generatum canem:
Hac interemit tortu multiplicabili
Draconem, auriferam obtutu obseruantem arborem.
Multa alia victrix nostra lustrauit manus,
Nec quisquam è nostris spolia cepit laudibus.

possumus ne nos contemnere dolorem, cum ipsum Herculem tam intoleranter dolere videamus? Veniat Æschilus non poeta solum, sed etiam Pythagoreus: sic enim accepimus. quo modo fert apud eum Prometheus dolorem, quem excipis

pit ob furtum Lemnium, vnde ignis lucet mortalibus, clam diuisus? eum Prometheus dictus clepsisse dolo, pœnasq; Ioui fato expendisse supremo has igitur pœnas pendens, affixus ad Caucasum hæc dicit:

Titanum soboles socia nostri sanguinis
Generata cœlo, aspicite relegatum asperis
Victumq; saxis, nauem vt horrisono freto
Noctem pauentes timidi adnectũt nauitæ
Saturnius me sic infixit Iupiter,
Iouisq; numen Mulcibri adsciuit manus.
Hos ille cuneos fabrica crudeli inserens,
Perrupit artus: quam miser solertia
Transuerberatus, castrum hoc furiarum incolo.
Iam tertio me queque funesto die,
Tristi adulatu, aduncis lacerans vnguibus
Iouis satelles pastu dilaniat fero.
Tum iecore opimo farta, & satiata affatim

Clangorem fundit vastum, & sublime aduolans
Pinnata cauda nostrum adulat sanguinem.
Cum vero adesum inflatu renouatum est iecur,
Tum rursus tetros auida se ad pastus refert:
Sic hunc custodem mœsti cruciatus alo:
Qui me perenni viuum fœdat miseria.
Nanque, vt videtis vinclis constrictus Iouis,
Arcere nequeo diram volucrem à pectore.
Sic me ipse viduus pestes excipio anxias,
Amore mortis terminum inquirens mali.
Sed longe à leto numine aspellor Iouis.
Atque hæc vetusta seclis glomerata horridis,
Luctifica clades nostra infixa est corpori:
Ex quo liquata solis ardore excidunt

Guttæ, quæ saxa assidue instillant Caucasi

Vix igitur posse videmur ita affectum non miserum dicere: & si hunc miserum, certe dolorem malum. A. Tu quidem adhuc meã causam agis. sed hoc mox videro interea vnde isti versus? non enim agnosco. M. Dicam hercule: etenim recte requiris, vides ne abundare me otio? A Quid tum? M. Fuisti sæpe credo, cum Athenis esses, in scolis philosophorum. A. Vero, ac libenter quidem. M. Animaduertebas igitur, etsi tum nemo erat admodum copiosus, veruntamen versus ab his admisceri orationi. A. Ac multos quidem à Dionysio Stoico. M. Probe dicis. sed is, quasi dictata, nullo delectu, nulla elegantia. Philo & proprium numerum, & electa poemata, & loco adiungebat. itaque post quam adamaui hanc quasi senilem declamationem, studiose equidem vtor nostris poetis: sed si cubi illi defece-

runt, verti ipse multa de græcis ne quo ornamento in hoc genere disputationis careret latina oratio. sed vides ne, poetæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortissimos viros: molliunt animos: nostros ita sunt deinde dulces, vt non legantur modo, sed etiam edisc antur. sic ad malam domesticam disciplinam; vitamq; vmbratilem, & delicatam cum accesserunt etiam poetæ, neruos omneis virtutis elidunt, recte igitur a Platone educuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cum mores optimos, & optimum reip. statum exquireret. at vero nos, docti scilicet à Græcia, hæc & à pueritia legimus, & didicimus, hãc eruditionem liberalem, & doctrinã putamus. sed quid poetis irascimur? virtutis magistri philosophi inuenti sunt, qui summũ malum dolorem dicerent. at tu adolescens, cum id tibi paulo ante dixisses videri, rogatus à me, etiam ne maius quam dede-

cus,

cus, verbo de sententia destiti- ti. roga hoc idem Epicurum: maius dicat esse malum medio- crem dolorem, quam maximum dedecus: in ipso enim dedeco- re mali nihil esse, nisi sequantur dolores. quis igitur Epicurum sequitur dolor, cum hoc ipsum dicit summum malum esse do- lorem? quo dedecus maius à philosopho nullum expecto. quare satis mihi dedisti, cum re- spondisti, maius tibi videri ma- lum dedecus, quam dolorem: hoc ipsum enim si tenebris, in- telliges quam sit obsistēdum do- lori, nec tam quærendum est dolor malum ne sit; quàm fir- mandus animus ad dolorem fe- rendum. concludunt ratiuncu- lis Stoici. cur non sit malū: quasi de verbo, non de re laboretur. quid me decipis Zeno? nam cū id, quod mihi horribile vide- tur, tu omnino malum esse ne- gas, capior, & scire cupio quo modo id, quod ego miserimum existimem, ne malum quidē sit:

nihil eſt, inquit, niſi quod turpe, & vitioſum eſt ad ineptias redis illud enim, quod me angebat, non exemis. ſcio dolorem non eſſe nequitiam. deſine id me docere: hoc doce, doleam, nec ne doleam, nihil intereſſe. nunquam quidquã, inquit, ad beate quidem viuendum, quod eſt in vna virtute poſitum, ſed tamen eſt reijciendum. cur? aſperum eſt, contra naturam difficile perpeſſu, triſte, durum. hæc copia verborum eſt; quod omnes vno verbo malũ appellamus, id tot modis poſſe dicere. definis tu mihi, non tollis dolorem, cum dicis aſperum, contra naturam, vis quod ferri, tolerariq; poſſit nec mentiris: ſed re ſuccumbere nõ oportebat, verbis gloriantem, dum nihil bonum niſi quod honeſtum, nihil malũ niſi quod turpe. optare hoc quidẽ eſt non docere. illud & melius, & verius; omnia quæ natura aſpernatur, in malis eſſe; quæ aſciſcit, in bonis, hoc poſito,

&

& verborum concertatione, sublata, tantum tamen excellet illud, quod recte amplexantur isti, quod honestum, quod rectum, quod decorum appellamus, quod idem interdum virtutis nomine amplectimur; vt omnia praeterea, quae bona corporis, & fortunae putantur, per exigua, & minuta videantur, nec malum quidem vllum, nec, si vnum in locum collata omnia sunt, cum turpitudinis malo cõparanda. quare, si, vt initio cõcessisti, turpitudo peius est, quã dolor? nihil est, plane dolor. nam dum tibi turpe, nec dignum viro videbitur gemere, eiulare, lamentari, frangi, debilitari, dolere; tum dignitas, tũ decus aderit, tuq; in ea intueberis, te continebis: cedit profecto virtuti dolor, & animi inductione languescet: aut enim nulla virtus est, aut contemnendus est omnis dolor, prudentiã ne vis esse sine qua ne intelligi quidem vlla virtus potest? quid ergo?

ea patietur ne te quidquam facere nihil proficientem, & laborantem? an temperanti a finet te immoderate facere quidquam? an coli iustitia poterit ab homine propter vim doloris enunciante commissa, prudente conscios, multa offitia relinquente? quid fortitudini, comitibusq; eius magnitudini animi, grauitati patientiæ, rerum humanarum despicientiæ quo modo respondebis? afflictus ne, & iacens, & lamentabili voce deplorans, audies, ò virum fortem? te vero ita affectum ne virum quidem dixerit quisquam amittenda igitur fortitudo est, aut sepeliendus dolor. ecquid scis igitur, si quid de Corintijs tuis amiseris, posse habere te reliquam supellectilem saluam; virtutem autem si vnam amiseris, etsi amitti nō potest virtus, sed si vnam confessus fueris te non habere, nullam te esse habiturum? num igitur fortem virum, num magno animo, num pa-

patientem, num grauem, num humana contemnentem potes dicere, aut Philoctetam illum, (quã te enim malo dicere: sed ille certe non fortis) qui iacet in lectulo humido, qui

Eiulatu, questu, genitu, fremitibus
Resonando, multum flebiles voces refert,

non ego dolorem, dolorẽ esse nego: cur enim fortitudo desideraretur? sed eũ opprimi dico patientia, si modo est aliqua patientia: si nulla est, quid exornamus philosophiam? aut quid eius nomine gloriosi sumus? pungit dolor, vel fodiat sane. si nudus es, da iugulum: sin tectus Vulcanijs armis, idest fortitudine, resiste: hæc enim te, nisi ita facies, custos dignitatis relinquet, & deseret. Cretũ quidem leges, quas siue Iuppiter, siue Minos sanxit de Iouis quidem sententia, vt poetæ ferunt itemq; Lycurgi, laboribus erudiunt iuuentutem, venãdo,

currendo, esuriendo, sitiendo, algendo, æstuando. Spartæ vero pueri ad aram sic verberibus accipiuntur vt multus è visceribus sanguis exeat, nonnunquam etiam, vt, cum ibi essem, audiebam, ad necem: quorum nō modo exclamauit, vnquam, sed ne ingemuit quidem. quid ergo? hoc pueri possunt, viri nō poterunt? & quod mos valet, ratio non valebit? interest aliud inter laborem, & dolorē sūt finitima omnino, sed tamen differunt aliquid. labor est functio quædā vel animi, vel corporis grauioris operis, & muneris: dolor autem motus asper in corpore à sensibus alienus. hæc duo Græci, illi, quorū copiosior est lingua, quàm nostra, vno nomine appellant. itaque industrios homines, illi studiosos, vel potius amantes doloris appellant: nos commodius laboriosos: aliud est enim laborare, aliud dolere. ò verborum inops interdum, quibus abundare

dare te semper putas, Græcia? aliud, inquam, est dolere, aliud laborare. cum varices secabãtur C. Mario, dolebat: cum æstu magno ducebat agmen, laborabat. est inter hæc quædã tamen similitudo: consuetudo enim laborum perpessionẽ dolorum efficiet faciliorem. itaque illi, qui Græciæ formam rerum publicarum dederunt, corpora iuuenum firmari labore voluerunt. quod Spartiatæ etiã in fœminas transtulerunt. quæ ceteris in vrbibus mollissimo cultu parietum vmbris occuluntur. illi autem voluerunt nihil horũ simile esse apud Lacænas virgines: quibus magis palæstra, Eurotas, sol, puluis, labor, militia in studio est, quã fertilitas barbara. ergo his laboriosis exercitationibus & dolor intercurrit nõnunquam. impelluntur, feriuntur, abijciũtur, cadunt: & ipse labor quasi callum quendã obducit dolori, militiam vero nostram dico,

non

non Spartiarum, quorum pro-cedit ad modum. ad tibium, nec adhibetur vlla sine anapestis pedibus horatio. nostri exercitus primum vnde nomen habeant, vides: deinde qui labor quantus agminis: ferre plus dimidiati mensis cibaria: ferre, si quid ad vsum velint: ferre vallum. nam scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos manus: arma enim membra militis esse dicunt. quæ quidem ita geruntur apte, vt, si vsus foret, abiectis oneribus, expeditis armis, vt membris pugnare possint. quid exercitatio legionũ? quid ille cursus, clamor, quanti laboris est? ex hoc ille animus prælijs paratos ad vulnera. adhuc pari animo inexercitatum militem mulier videbitur. cur? tantum interest inter nouum & veterẽ exercitum, quantum experti sumus. ætas tyronum plerunque melior: sed ferre laborem, con-

temnere vulgus, cōsuetudo docet. quin etiam videmus ex acie efferri sæpe saucios, & quidem rudem illum, & inexercitatum, quamuis leui ictu, ploratus turpissimos edere. at vero ille exercitatus, & vetus, ob eamq; rem fortior, medicū modo requirens à quo obligetur,

O Patrocles, inquit, ad vos aduenìens auxilium & vestras manus peto,

Priusquam oppeto malam pestem mandatam hostili manu:

Neque sanguis vllo potis est pacto profluens consistere,

Si qua sapientia magis vestra deuitari mors potest.

Nanque Æsclapij liberorum saucij opplent porticus:

Non potest accedi.

Certe Eurypylus hic quidem est ò hominum exercitatum: vbi tantum luctus continuatus? vide, quā non flebiliter respondeat; rationem etiam afferat, cur æquo animo sibi ferēdū sit.

Qui alteri exitium parat.

Eum

Eum scire oportet sibi paratam
pestem vt participet parem.
abducet Patrocles credo, vt collocet in cubiculi, vt vulnus obliget, si quidem homo esset. sed nihil vidi minus. quærit .n. quid actum sit.
Eloquere, res Argiuum prælio vt
se sustinet.
nō potest affari tantum dictis, quantum factis suppetit laboris. Quiesce igitur, & vulnus alliga, etiam si Eurypylus posset, non posset Æsopus.
—Vbi fortuna Hectoris
Nostram aciem inclinatam:
& cætera explicat in dolore: sic est enim intemperans militaris in forti viro gloria ergo hæc veteranus miles facere poterit, doctus vir, sapiensq; non poterit? ille vero melius, ac non paulo quidem. sed de consuetudine adhuc exercitationis loquor, nondum de ratione, & sapientia. aniculæ sæpe inediā biduum, aut triduū ferunt. subduc cibum, vnum diē athletæ;

Io-

Iouem olympium eum ipſum, cui ſe exercebit. implorabit: ferre non poſſe clamabit: conſuetudinis magna vis eſt, pernoctant venatores in niue: in montibus vri ſe patiuntur. inde pugiles ceſtibus contuſi ne ingemiſcunt quidem. ſed quid hos quibus Olympiorum victoria conſulatus ille antiquus videtur gladiatores, aut perditi homines, aut barbari quas plagas perferunt? quo modo illi, qui bene inſtituti ſunt, accipere plagam malunt, quàm turpiter vitare? quam ſæpe apparet nihil eos malle, quàm vel domino ſatisfacere, vel populo? mittunt etiam vulneribus confecti ad dominos, qui quęrant quid velint: ſi ſatisfactum ijs ſit, ſe vello decumbere. quis mediocris gladiator ingemuit? quis vultũ mutauit vnquam? quis non modo ſtetit, verum etiam decubuit turpiter? quis cum decubuiſſet, ferrum recipere iuſſus, collum contraxit? tantum exercitatio, me-

meditatio, consuetudo valet: ergo hoc poterit.

Samnis spurcus homo, vita illa dignus, locoq;

vir natus ad gloriam vllam partem animi tam mollẽ habebit, quã non meditatione, & ratione corroboret crudele gladiatorũ spectaculũ, & inhumanũ nonnullis videri solet: & haud scio an ita sit, vt nunc fit. cum vero sontes ferro depugnabãt, auribus fortasse multæ, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem, & mortẽ disciplina. de exercitatione, & cõsuetudine, & commentatione dixi. agesis, nunc de ratione videamus: nisi quid vis ad hæc. A. Ego ne vt te interpellem? ne hoc quidem vellem: ita me ad credendum tua ducit oratio. M. Sit ne igitur malum dolor, nec ne, Stoici viderint, qui contortulis quibusdã, ac minutis conclusiunculis, nec ad sensus permanantibus, effici volunt non esse malũ dolorem: ego illud, quid-

quidquid sit, tantum esse, quantum videatur, nõ puto: falsaq; eius visione, & specie moueri homines dico vehemẽtius, doloremq; eis omnem esse tolerabilem. vnde igitur ordiar? an eadem breuiter attingam, quæ modo dixi, quo facilius oratio progredi possit longius? Inter omnes igitur hoc constat, nec doctos homines solũ, sed etiam indoctos; virorum esse fortium, & magnanimorũ, & patientiũ, & humana vincentium, tolerãter dolorẽ pati, nec vero quisquam fuit, qui eum, qui ita pateretur, non laudandũ putaret. quod ergo, & postulatur a fortibus, & laudatur, eũ fit; id aut extimescere veniens, aut non ferre præsens, non ne turpe est? atqui vide, ne, cũ omnes rectæ animi affectiones virtutes appellentur, non sit hoc propriũ nomen omnium, sed ab ea vna, quæ ceteris excellat, omnes nominatæ sint: appellata est .n. à viro virtus: viri autẽ propria

pria maxime est fortitudo: cuius munera duo maxima sunt, mortis, dolorisq; contemptio. vtendum est igitur his, si virtutis compotes, vel potius si viri volumus esse, quoniam à viris virtus nomen est mutuata. quæres fortasse, quo modo: & recte: talem enim medicinã philosophia profitetur. venit Epicurus, homo minime malus, vel potius vir optimus: tantũ monet, quantum intelligit: neglige, inquit, dolorem. quis hoc dicit? idem, qui dolorem summum malum. vix satis constanter. audiamus. si summus dolor est, inquit, breuem esse necesse est. A. Iteradum eadem ista mihi.non.n. intelligo, quid summum dicas esse, quid breue. M. Summum, quo nihil sit superius: breue, quo nihil breuius. contemno magnitudinem doloris à qua me breuitas temporis vindicabit ante pene, quam venerit; sed si est tantus dolor, quantus Philoctetæ; bene plane

ma-

magnus mihi quidem videtur, sed tamen non summus: nihil .n. dolet, nisi pes: possunt oculi: potest caput, latera, pulmones: possunt omnia. longe igitur abest à sũmo dolore. ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quàm molestiæ. nunc ego non possum tantum homine nihil sapere, dicere, sed nos ab eo derideri puto. ego summum dolorem (summũ autem dico, etiamsi decem atomis est maior alius) non continuo dico esse breuem: multosq; possum bonos viros nominare, qui cõplures annos doloribus podagræ crucientur maximis, sed homo cautus, nonquã terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modũ, vt sciam quid sũmum dicat in dolore, quid breue in tempore. omittamus igitur hunc nihil prorsus dicentẽ, cogamusq; cõfiteri non esse ab eo doloris remedia quærenda qui dolorem malorum omniũ maximum dixerit, quamuis id

for-

pria maxime est fortitudo: cuius munera duo maxima sunt, mortis, dolorisq; contemptio. vtendum est igitur his, si virtutis compotes, vel potius si viri volumus esse, quoniam à viris virtus nomen est mutuata. quæres fortasse, quo modo: & recte: talem enim medicinã philosophia profitetur. venit Epicurus, homo minime malus, vel potius vir optimus: tantũ monet, quantum intelligit: neglige, inquit, dolorem. quis hoc dicit? idem, qui dolorem summum malum. vix satis constanter. audiamus. si summus dolor est, inquit, breuem esse necesse est. A. Iteradum eadem ista mihi. non. n. intelligo, quid summum dicas esse, quid breue. M. Summum, quo nihil sit superius: breue, quo nihil breuius. contemno magnitudinem doloris à qua me breuitas temporis vindicabit ante pene, quam venerit; sed si est tantus dolor, quantus Philoctetæ, bene plane ma-

magnus mihi quidem videtur, sed tamen non summus: nihil .n. dolet, nisi pes: possunt oculi: potest caput, latera, pulmones: possunt omnia. longe igitur abest à sūmo dolore. ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quàm molestiæ. nunc ego non possum tantum homine nihil sapere, dicere, sed nos ab eo derideri puto. ego summum dolorem (summū autem dico, etiamsi decem atomis est maior alius) non continuo dico esse breuem: multosq; possum bonos viros nominare, qui cōplures annos doloribus podagræ crucientur maximis, sed homo cautus, nonquã terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modū, vt sciam quid sūmum dicat in dolore, quid breue in tempore. omittamus igitur hunc nihil prorsus dicentē, cogamusq; cōfiteri non esse ab eo doloris remedia quærenda qui dolorem malorum omniū maximum dixerit, quamuis id

forticulum se in torminibus, & in ſtranguria sua præbeat. aliũdè igitur eſt quærenda medicina, & maxime quidem, ſi, quid maxime conſentaneũ ſit, quærimus, ab ijs, quibus, quod honeſtum ſit, ſummũ bonũ; quod turpe, ſummum videtur malũ. his tu præſentibus gemere, & te iactare non audebis profectò. loquetur .n. eorum voce virtus ipſa tecum. tu ne, cũ pueros Lacedæmone, adoleſcentes Olympiæ, barbaros in arena videris excipiẽtes grauiſſimas plagas, & ferentes ſilentio, ſi te forte dolor aliquis peruellerit, exclamabis vt mulier? non cõſtanter, & ſedate feres? ferri nõ poteſt: natura non patitur: audio. pueri ferunt gloria ducti, ferunt pudore alij, multi metu: & tamen veremur, vt hoc, quod à tam multis, & quod tot locis perferatur, natura patiatur? illa vero non modo patitur, verum etiam poſtulat: nihil .n. habet præſtantius; nihil, quod magis

expe-

expectat, quàm honestatem, quã laudem, quàm dignitatem, quã decus, hisce ego pluribus nominibus vnam rem declarari volo, sed vtor, vt quam maxime significem, pluribus. volo autem dicere illud homini longe optimum esse, quod ipsum sit optandum per se, à virtute profectum, vel in ipsa virtute situm, sua spõte laudabile: quod quidem citius dixerim solum, quã summum bonum. atque vt hæc de honesto, sic de turpi contraria nihil tam tetrum, nihil tam aspernandum, nihil homine indignius. quod si tibi persuasum est; principio enim dixisti plus in dedecore mali tibi videri, quam in dolore, reliquum est, vt tute tibi imperes, quanquam hæc nescio quo modo dicatur, quasi duo simus, vt alter imperet, alter pareat: non inscite tamen dicitur: est. n. animus in partes distributus duas, quarum altera rationis est particeps altera expers, cum igitur præci-

pi-

pitur, vt nobilmetipsis imperemus, hoc præcipitur, vt ratio coerceat temeritatẽ. est in animis omnium fere natura molle quiddam, demissum, humile, eneruatum quodam modo, & languidum. si nihil esset aliud, nihil esset homine deformius, sed præsto est domina omnium, & regina ratio, quæ connixa per se, & progressa longius, fit perfecta virtus. hæc vt imperet illi parti animi, quæ obedire debet, id videndum est viro, quonam modo, inquies? velut seruo dominus, velut imperator militi, velut parens filio. si turpissime se illa pars animi geret, quam dixi esse mollem, si se lamentis muliebriter, lacrymisq; dedet, vinciatur, & costringatur amicorum, propinquorumq; custodijs: sæpe enim videmus fractos pudore, qui ratione nulla vincerentur. ergo hos quidem, vt famulos, vinclis, ac custodia arceamus. qui autem erunt firmiores, nec tamen robustissimi, hos

hos admonitu simili oportebit, vt bonos milites, reuocatos dignitatem tueri. non nimis in Niptris ille sapientissimus Græciæ saucius lamentatur, vel modice potius: Pedetentim (inquit) ite, & sedato nisu, ne succussu arripiat maior dolor. Pacuuius hoc melius, quàm Sophocles, apud illum enim perquam flebiliter Vlyxes lamentatur in vulnere: tamen huic leniter gementi illi ipsi, qui ferunt saucium, personæ grauitatem intuentes non dubitarunt dicere.

Tu quoque Vlyxes,
Quanquam grauiter cernimus ictum,
Nimis pene animo molli, qui
Consuetus in armis æuũ agerei

intelligit poeta prudens ferendi doloris consuetudinem esse non contemnendam magistram. atq; ille non immoderate magno in dolore,

Retinete, tenete, opprimite, vlcus
Nudate heu miserum, me excrucior.

incipit labi: deinde illico desinit.

Operite, abscedite, iam iam
Dimittite, mâ attactu & quassu
Saeuum amplificati dolorem.

Videsne, vt obmutuerit non sedatus corporis, sed castigatus animi dolor? itaque in extremis Niptris alios quoque obiurgat. idq; moriens,

Conqueri fortunam aduersam,
non lamentari decet
Id viri est officium fletus muliebri ingenio additus.

huius animi pars illa mollior rationi sic paruit, vt seueri imperatori miles prudens. in quo viro erit perfecta sapientia, (quem adhuc nos quidem videmus neminem: sed philosophorum sententijs, qualis futurus sit, si modo aliquando fuerit, exponitur) is igitur, si ea ratio, quæ erit in eo perfecta, atque absoluta, sic illi parti imperabit inferiori, vt iustus parens probis filijs: nutu, quod volet, conficiet, nullo labore, nulla mole-
stia:

stia: eriget ipse se, suscitabit, instruet, armabit, vt tanquam hosti, sic obsistat dolori: quæ sunt ista arma? contentio, confirmatio, sermoq; intimus, cum ipse secum, caue turpe quidquã languidum, non virile. obuersentur species honeste animo. Zeno proponatur Eleates; qui perpessus est omnia potius, quam conscios delendæ tyrannidis indicaret. de Anaxarcho Democritio cogitetur; qui cum in manus Cyprij Nicocreontis Regis incidisset, nullum genus supplicij deprecatus est, neque recusauit. Calanus, Indus indoctus, ac barbarus, in radicibus Caucasi natus. sua voluntate viuus combustus est. nos, si pes condoluit, si dens. sed fac totum dolere corpus, ferre non possumus: opinio est. n. quædam effœminata, ac leuis, nec in dolore magis, quàm eadem in voluptate? qua cum liquescimus, fluimusq; mollitia, apis aculeum sine clamore ferre non possumus.

mus. & vero C. Marinus rusticanus vir, sed plane vir, cum secaretur, vt supra dixi, principio vetuit se alligari: nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. cur ego postea alij? valuit auctoritas. vides ne igitur igitur opinionis esse, non naturæ malum? & tamen fuisse acrem morsum doloris, idem Marius ostendit, crus .n. alterum non præbuit, ita & tulit dolorem vt vir, & vt homo, maiorem ferre sine causa necessaria noluit. totum igitur in eo est, vt tibi imperes. ostendi autem, quod esset imperandi genus. atque hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi dignum sit, non solum animum comprimit; sed ipsum etiã dolorem nescio quo pacto mitiorem facit. vt .n. fit in prælio, vt ignauus miles, ac timidus, simul ac viderit hostẽ, abiecto scuto fugiat, quantum possit, ob eamq; causam pereat nonnunquam, etiam integro corpore;

rê; cum ei, qui ſteterit, nihil tale euenerit: ſic qui doloris ſpeciē ferre non poſſunt, abijciunt ſe atque ita afflicti, & exanimati iacent; qui autem reſtiterunt, diſcedunt ſępiſſime ſuperiores: ſunt .n. quędam animi ſimilitudines cum corpore. vt onera contentis corporibus facilius feruntur, remiſſis opprimuntur: ſimillime animus intentione ſua depellit preſſum omnem ponderum; remiſſione autē ſic vrgetur, vt ſe nequeat extollere. &, ſi verum quærimus, in omnibus officijs perſequendis animi eſt adhibenda cōtētio. ea eſt ſola officij tanquam cuſtodia. ſed hoc quidem in dolore maxime eſt prouidendum, ne quid abiecte, ne quid timide, ne quid ignaue, ne quid ſeruiliter, muliebriterue faciam*, in primiſq; refutetur, ac reijciatur Philoctetus ille clamor. ingemiſcere nōnunquā viro cōceſſum eſt, idq; raro: eiulatus ne mulieri quidē. & hic nimi-

rum est fletus, quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi vetuerūt. nec vero vnquam ne ingemiscit quidem vir fortis, ac sapiens, nisi forte vt se intendat ad firmitatem, vt in stadio cursores exclamant quàm maxime possunt faciunt idem, cū exercentur, athletæ. pugiles vero, etiam cum feriunt aduersarium, in iactandis cestibus ingemiscunt: non quòd doleant, animo ve succumbant; sed quia in profundēda voce omne corpus intenditur, venitq; plaga vehementior. quid? qui volunt exclamare majus, nū satis habent latera, fauces, linguam intendere, è quibus elici vocem, & fundi videmus? toto corpore, atque omnibus vngulis, vt dicitur, contentioni vocis asseruiunt. genu mehercule M. Antonium vidi, cum contente ipse pro se Varia diceret, terrā tangere. vt .n. ballistæ lapidum, & reliqua tormenta telorum eo grauiores emissiones habent,
quo

quo sunt contenta, atq; adducta vehementius: sic vox, sic cursus, sic plaga hoc grauior, quo est missa contentius. cuius contentionis cum tanta vis sit; si gemitus in dolore ad confirmandum animum valebit, vtemur: sin erit ille gemitus lamētabilis. si imbecillus, si abiectus, si flebilis; ei qui se dederit, vix eum virum dixerim. qui quidē gemitus si leuationis aliquid afferret, tamen videremus quid esset fortis, & animosi viri, cū vero nihil imminuat doloris, cur frustra turpes esse volum⁹? quid est enim fletu muliebri vi-o turpius? atque hoc præceptum, quod de dolore datur, patet latius: omnibus .n. rebus, non solum dolori, simili contētione animi resistendum est. ira exardescit, libido concitatur. in eandem arcē confugiendum est: eadem sunt arma sumenda. sed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus, ad ferendum igitur dolorem placide, &

sedate, plurimum proficit toto pectore, vt dicitur, cogitare, quam id honestum sit. sumus .n. natura vt ante dixi, (dicendum est enim sæpius) studiosissimi, appetentissimiq; honestatis. cuius si quasi lumen aliquod aspexerimus, nihil est, quod, vt eo potiamur, non parati simus, & ferre, & perpeti. ex hoc cursu, atque impetu animorum ad veram laudem, atq; honestatem illa pericula adeuntur in prælijs. non sentiunt viri fortes in acie vulnera, vel sentiunt, sed mori malunt, quàm tantullum modo de dignitatis gradu dimoueri. fulgentes gladios hostium videbant Decij, cum in aciem eorum irruebant. his leuabat omnem vulnerum metum nobilitas mortis. & gloria. num tum ingemuisse Epaminondam putas, cum vna cum sanguine vitam effluere sentiret? imperantem.n. patriam Lacedæmonis relinquebat, quam ceperat seruientem. hæc sunt

se-

solatia, hęc fomenta summorũ dolorum, dices, quid in pace? quid domi? quid in lectulo? ad philosophos me reuocas, qui in aciem non sæpe prodeunt. è quibus homo sane leuis Heracleotes Dionysius, cum à Zenone fortis esse didicisset, à dolore deuictus est. nam cum ex renibus laboraret, ipso in eiulatu clamitabat, falsa esse illa, quæ antea de dolore ipse sensisset. quem cum Cleanthes cõdiscipulus rogaret, quænã ratio eum de sententia deduxisset; respondit, quia, cum tantũ operæ philosophiæ dedissem, dolorem tamen ferre non possem, satis esset argumenti, malum esse dolorẽ. plurimos autem annos in philosophia cõsumpsi, nec ferre possum: malũ est igitur dolor. tum Cleanthẽ, cum pede terram percussisset, versum ex Epigonis ferunt dixisse.

Audis ne hæc Amphiarae sub terram abdite?

Zenonem significabat: à quo illum degenerare dolebat. at non noster Posidonius: quem & sæpe ipse vidi, & id dicam quod solebat narrare Pompeius: se, cum Rhodum venisset decedens ex Syria, audire voluisse Posidonium: sed cum audiuisset eũ grauiter esse ægrum, quod vehementer eius artus laborarent. voluisse tamen nobilissimum philosophum visere: quem vt vidisset, & salutauisset, honorificisque verbis prosecutus esset, molesteq; se dixisset ferre, quod eum non posset audire; at ille, tu vero, inquit, potes; nec committam, vt dolor corporis efficiat, vt frustra tantus vir ad me venerit. itaque narrabat eum grauiter, et copiose de hoc ipso, nihil esse bonum, nisi quod honestum esset cubantem disputasse: cumque quasi faces ei doloris admouerentur, sæpe dixisse, nihil agis dolor, quamuis sis molestius, nunquam te esse confitebor malum. omninoq;

ninoq; omnes clari, & nobilitati labores contemnendo fiunt etiam tolerabiles. videmus ne apud quos eorum ludorum, qui gymnici nominantur, magnus honos sit, nullum ab ijs, qui in id certamen descendant, deuitari dolorem? apud quos autem venandi, & equitandi laus viget, qui hanc petessunt, nullum fugiunt dolorem. quid de nostris ambitionibus, quid de cupiditate bonorum loquar? quæ flamma est, per quam non cucurrerint ij, qui hæc olim punctis singulis colligebant? itaque semper Africanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat: cuius in primis laudabat illud quod diceret, eosdem labores non esse æque graueis imperatori, & militi, quòd ipse honos laborem leuiorem faceret imperatorum. sed tamen hoc euenit, vt in vulgus insipiẽtium opinio valeat honestatis, cum ipsam videre non possint: itaque fama, & multitudinis

iudicio mouentur, vt id hone-
ſtum putent, quod à pleriſque
laudetur. te autem, ſi in oculis
ſis multitudinis; tamen eius iu-
dicio ſtare nolim, nec, quod illa
putet, idem te putare pulcher-
rimū. tuo tibi iudicio eſt vten-
dum, tibi ſi recte probanti pla-
cebis, tum non modo tu te vi-
ceris, quod paulo ante præci-
piebam; ſed omnes, & omnia.
hoc igitur tibi propone, ampli-
tudinem, & quaſi quandam ex-
aggerationem quam altiſſimam
animi, quæ maxima eminet con-
temnendis, & deſpiciendis do-
loribus, vnam eſſe omnium rem
pulcherimam, eoq; pulchrio-
rem, ſi vacet populo, neque
plauſum captans ſe tantum ipſa
delectet. quin etiam mihi qui-
dem laudabiliora videntur om-
nia, quæ ſine vendicatione, &
ſine populo teſte fiunt: non quo
fugiendus ſit (omnia .n. bene-
facta in luce ſe collocari volūt)
ſed tamen nullum theatrū vir-
tuti conſcientia maius eſt, atq;
in

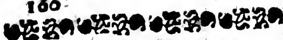
in primis meditemur illud, vt hæc patientia dolorum, quam sæpe iam animi intentione dixi esse firmandam, in omni genere se æquabilem præbeat: sepe .n. multi, qui aut propter victoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ, aut etiam vt ius suum, & libertatem tenerent vulnera exceperunt fortiter, & tulerunt, ijdem omissa contentione dolorem morbi ferre non possunt neque .n. illum quem facile tulerant, ratione aut sapientia tulerant, sed studio potius, & gloria. itaque barbari quidam, & immanes ferro decertare acerrime possunt, ægrotare viriliter non queunt. Græci autem homines non satis animosi, prudentes, vt est captus hominum satis, hostem aspicere non possunt, sed ijdem morbos toleranter, atque humane ferunt. at Cimbri, & Celtiberi in prælio exultant, lamentantur in morbo: nihil .n. potest esse æquabile, quod non à certa ratione

pro-

proficiſcatur. ſed cum videas ſi eos, qui aut ſtudio, aut opinione ducantur, in eo perſequendo, atque adipiſcendo, dolore non frangi: debes exiſtimare aut non eſſe malum dolorē, aut, etiamſi, quidquid aſperū, alienumque à natura ſit, id appellari placeat malum, tantulum tamen eſſe, vt à virtute ita obruatur, vt nuſquam appareat. quæ meditare quæſo dies, & noctes: latius enim manabit hæc ratio, & aliquanto maiorem locum, quam de vno dolore, occupabit. nam ſi omnia fugiendæ turpitudinis adipiſcendæq; honeſtatis cauſa faciemus, non modo ſtimulos doloris, ſed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit, præſertim cum paratum ſit illud ex heſterna diſputatione perfugium. vt.n. ſicut nauiganti, quam prædones inſequātur, Deus quis dixerit, eijce te de naui, præſto eſt qui accipiat, vel delphinus, vt Arionem Methymnæum; vel equi Pelopis

illi

illi Neptunij, qui per vndas currus suspensos rapuisse dicuntur, excipient te, &, quò velis, perferent, omnem omittat timorem: sic vrgentibus asperis & odiosis doloribus, si tanti non sint, vt ferendi sint; quò sit confugiendum, vides. Hæc fere hoc tempore putaui esse dicenda. sed tu fortasse in sententia permanes. A. Minime vero: meq; biduo duarum rerum, quas maxime timebam, spero liberatum metu. M. Cras ergo ad clepsydram: sic enim duximus: sed tibi hoc video non posse deberi. A. Ita prorsus. & illud quidem ante meridiem, hoc eodem tempore. M. Sic faciemus, tuisque optimis studijs obsequemur.

MARCI TVLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM,

AD MARCVM BRVTVM.

Liber Tertius.

De ægritudine linienda.

Vidnam esse Brute causæ putem, cur cum constemus ex animo, & corpore, corporis curandi, tuendique causa quæsita sit ars, atque eius vtilitas decorum immortalium inuentioni consecrata animi autem medicina nec tam desiderata sit antequam inuenta, nec tam culpa postea quam cognita est, nec tam multis grata, & probata, pluribus etiam suspecta & inuisa. an quod corporis grauitatem, & dolorem animo iudicamus, animi morbum corpore nõ sentimus? ita fit, vt animus

de se ipse tum iudicet, cum id ipsum quo iudicat, ægrotet. quod si tales nos natura genuisset, vt eam ipsam intueri, & perspicere, eademq; optima duce cursu vitæ conficere possemus: haud erat sane, quod quisquam rationem, ac doctrinam requireret. nunc paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibusq; deprauatis sic restinguimus, vt nusquam naturæ lumen appareat. sunt .n. ingenijs nostris semina innata virtutum: quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. nunc autem, simul atque editi in lucē, & suscepti sumus, in omni continuo prauitate, & in summa opinionum peruersitate versamur: vt pene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. cum vero parentibus redditi, id est magistris traditi sumus, cum ita varijs imbuimur erroribus, vt vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa

ce-

cedet. accedunt etiam poetæ: qui cum magnam speciem doctrinæ, sapientiæq; præsetulerunt, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhærescunt penitus in mentibus. cum vero accedit eodem, quasi maximus quidam magister, populus, atque omnis vndique ad vitia consentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum prauitate, à naturaq; ipsa desciscimus: vt nobis optimam naturam inuidisse videatur, qui nihil melius homini, nihil magis expetendum, nihil præstantius honoribus, imperijs, populari gloria iudicauerunt. ad quam fertur optimus quisq; veramq; illam honestatem expetens, quam vnã natura maxime inquirit, in sũma inanitate versatur; consectaturq; nullam eminentem effigiem virtutis, sed adumbratam imaginem gloriæ: est.n. gloria? solida? quædam res, & expressa. non adumbrata. ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium

tium de excellente virtute. ea virtuti resonat tamquam imago gloriæ. quæ quia recte factorum plerunque comes est, non est a bonis viris repudianda. illa autem, quæ se eius imitatricē esse vult, temeraria, atque inconsiderata, & plerunque peccatorum, vitiorumq; laudatris, fama popularis, simulatione honestatis formam eius, pulchritudinemq; corrumpit. qua cæcitate homines, cum quædam pręclara etiam cuperent, eaq; nescirent nec ibi, nec qualia essent, funditus alij euerterūt suas ciuitates, alij ipsi occiderunt. atque hi quidem optima petentes, non tam voluntate, quàm cursus errore falluntur. quid? qui pecuniæ cupiditate, qui voluptatum libidine ferūtur, quorū ira perturbantur animi, vt nō multum absint ab insania. quod insipientibus omnibus contingit, his nulla ne est adhibenda curatio? vtrum quod minus noceant animi ægrotationes, quam cor-

corporis, an, quòd corpora curari possint, animorū nulla medicina sit? at & morbi perniciosiores, pluresq; sunt animi, quàm corporis, hi .n. ipsi odiosi sunt, quòd ad animū pertinent, eumq; solicitant, animusq; æger, vt ait Ennius, semper errat, neque pati, neque perpeti potest, cupere nunquam desinit. quibus duobus morbis, (vt omittam alios ægritudine, & cupiditate, qui tandem possunt in corpore esse grauiores? qui vero probari potest, vt sibi mederi animus non possit, cum ipse medicinam corporis animus inuenerit, cumq; ad corporum sanationem multum ipsa corpora, & natura valeant, nec omnes, qui se curari passi sunt, continuo etiam conualescant, animi autē, qui se sanari voluerint, præceptisq; sapientium paruerint, sine vlla dubitatione sanentur? est profecto animi medicina, philosophia: cuius auxilium non, vt in corporis morbis, petendū

est

est foris; omnibusq; opibus, viribusq; vt nosmetipsi nobis mederi possimus, elaborandum est, quamquam de vniuersa philosophia, quantopere & expetenda, & colenda esset, satis, vt arbitror, dictum est in Hortensio. de maximis autem rebus nihil ferè intermisimus postea nec disputare, nec scribere. his autem libris exposita sunt ea, quæ à nobis cum familiaribus nostris in Tusculano erant disputata. sed quoniam duobus superioribus de morte, & de dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficiet. vt enim in Academiã nostram descendimus, inclinato iam in postmeridianum tempus die, poposci eorum aliquem, qui aderant, causam disserendi. tum res acta sic est. A. Videtur mihi cadere in sapientem ægritudo. M. Num reliquæ quoque perturbationes animi, formidines, libidines, iracundiæ? hæc enim fere sunt eiusmodi: quæ Græci

ci πάθη appellant, ego poteram morbos, & id verbum esset à verbo, sed in consuetudinem nostram non caderet nam misereri, inuidere, gestire, lætari, hæc omnia morbos Græci appellant: motus animi rationi non obtemperantes: nos autem hos eosdem motus concitati animi recte, vt opinor perturbationes dixerimus, morbos autem non satis vsitate: nisi quid aliud tibi videtur. A. Mihi vero isto modo. M. Hæccine igitur cadere in sapientem putas? A. Prorsus existimo. M. Næ ista gloriosa sapientia non magno æstimanda est, siquidem nō multum differt ab insania. A. Quid? tibi omnis ne animi commotio videtur insania? M. Non mihi quidem soli. sed id, quod admirari sæpe soleo, maioribus quoque nostris hoc ita visum intelligo multis sæculis ante Socratem: à quo hæc omnis, quæ est de vita, & moribus, philosophia manauit. A. Quonam

tan-

tandem modo? M. Quia nomen insaniæ significat mentis ægrotationem, & morbum, ideſt inſanitatem, & ægritudinem animi, quàm appellarunt inſaniã. omnes autem perturbationes animi, morbos philoſophi appellant, negantq; ſtultum quemquã his morbis vacare; qui autem in morbo ſunt ſani non ſunt: & omnium inſipiẽtium animi in morbo ſunt, omnes inſipientes igitur inſaniunt: ſanitatem .n. animorum, poſitam in tranquillitate quadam, conſtantiaq; cenſebant, his rebus mentem vacuam appellarunt inſaniã, propterea quod in perturbato animo, ſicut in corpore, ſanitas eſſe non poſſit. nec minus illud acute, quod animi affectionem lumine mentis carentem nominauerunt amentiam, eandemq; dementiam. ex quo intelligendum eſt eos qui hæc rebus nomina poſuerunt, ſenſiſſe. hoc idem, quod à Socrate acceptum diligenter Stoici reti-

nue-

cundia libidinis est pars: sic .n. definitur iracundia, vlciscendi libido. qui igitur exisse ex potestate dicuntur, idcirco dicuntur, quia non sunt in potestate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum est. Græci autẽ μανίαν vnde appellent, non facile dixerim. eã tamen ipsam distinguimus nos melius, quàm illi, hanc .n. insaniam, quæ iuncta stultitiæ patet latius, à furore disiungimus. Græci volunt illi quidem, sed parum valent verbo: quem nos furorẽ μελαγχολίαν illi vocãt: quasi vero atra bili solum mens, ac non sæpe vel iracundia grauiore, vel timore, vel dolore moueatur. quo genere Athamantem, Alcmæonẽ, Aiacem, Orestem furere dicimus. qui ita sit affectus, eum dominum esse rerum suarũ vetant duodecim tabulæ. itaque non est scriptum, si insanus, sed si furiosus esse incipit: stultitiam .n. censuerunt, id est inconstantiã sanitate vacantem, posse tamen

dolore, non sint magna mercede, contingit, immanitatis in animo, stuporis in corpore. Sed videamus, ne hæc oratio sit hominũ assentantium nostræ imbecillitati, & indulgentium mollitudini. nos autem audeamus non solum ramos amputare miseriarum, sed omnes radicum fibras euellere: tamen aliquid relinquetur fortasse: ita sunt stirpes aliæ stultitiæ. sed relinquetur id solum, quod est necessarium. illud quidem sic habeto, nisi sanatus animus sit, quod sine philosophia fieri non potest, finem miseriarum nullum fore quamobrem, quoniam cœpimus, tradamus non ei curandos. sanabimur, si volemus, & progrediar quidem longius: non .n. de ægritudine solum, quanquam id quidem primum; sed de omni animi, vt ego posui, perturbatione; morbo, vt Græci volunt, explicabo. & primo, si placet, Stoicorum more agamus; qui breuiter astringere solent argu-

menta: deinde nostro instituto vagabimur. Qui fortis est, idem est fidens: quoniam confidens mala consuetudine loquendi in vitio ponitur, ductum verbum à confidendo, quod laudis est. qui autem est fidens, is profectò non extimescit: discrepat .n. à timendo, confidere. atque in quem cadit ægritudo, in eundē timor: quarum .n. rerum præsentia sumus in ægritudine, easdem impendentes, & venientes timemus. ita fit, vt fortitudini ægritudo repugnet. verisimile est igitur, in quem cadit ægritudo, in eundem cadere timorem, & infractionem quandam animi, & demissionem. in quemq; ea cadunt, in eundē cadit vt seruiat, vt victum quandoque se esse fateatur. quæ qui recipit, recipiat idem necesse est timiditatem, & ignauiam. non cadunt autem hæc in virū fortem: igitur ne ægritudo quidem. at nemo sapiens, nisi fortis: non cadet ergo in sapientē ægritudo

præ-

præterea necesse est, qui fortis sit, eundē esse magni animi; qui magni animi, inuictū: qui inuictus, eum humanas res despicere, atque infra se positas arbitrari. despicere autem nemo potest eas res, propter quas ægritudine affici potest, ex quo efficitur, fortē virum ægritudine nunquam affici. omnes autē sapientes fortes. non cadit igitur in sapientem ægritudo. & quemadmodum oculus conturbatus non est probe affectus ad suum munus fungendum; & reliquæ partes, totum ne corpus, statu cū est motum, de est officio suo. & muneri: sic conturbatus animus non est aptus ad exequendum munus suum. munus autem animi est, ratione bene vti, & sapientis animus semper affectus est, vt ratione optime vtatur: nunquam est igitur pertu batus. at ægritudo perturbatio est animi: semper igitur ea sapiens vacabit. veri simile etiā illud est, qui sit tem-

perans, quē Græci σωφροσύνη appellant, eāq; virtute σωφρόσυνη vocant, quam soleo equidem tum temperantiā, tum moderationem appellare, nonnunquā etiam modestiā, sed haud scio, an recte ea virtus frugalitas appellari possit, quod angustius apud Græcos valet: qui frugi homine χρησίμους appellant, id est tantummodo vtiles. at illud latius: est.n. omnis abstinentia, omnis innocentiā, quæ apud Græcos vsitatum nomen nullum habet, sed habere potest ἀβλάβειαν nā est innocentia affectionalis animi, quæ noceat nemini. relinquas etiam virtutes frugalitas continet. quæ nisi tāta esset, & si ijs angustijs, quibus plerique putant, teneretur, nunquam esset Pisonis cognomen tantopere laudatum, sed quia nec qui propter metum præsidium reliquit, quod est ignauiæ; nec qui propter auaritiam clam depositum non reddidit, quod est iniustitiæ. nec qui propter teme-

temeritatem male rem gessit, quod est stultitiæ; frugi appellari solet eo tres virtutes, fortitudinem, iustitiam, prudentiã, frugalitas complexa est. etsi hoc quidem commune est virtutum: omnes .n. inter se nexæ, & coniugatæ sunt. reliqua igitur, & quarta virtus vt sit ipsa frugalitas, necesse est: eius .n. videtur esse proprium motus animi appetentis regere, & sedare; semperq; aduersantem libidini, moderatam in omni reseruare constantiam. cui contrarium vitium nequitia dicitur. frugalis, vt opinor, à fruge: qua nihil melius è terra oritur. nequitia ab eo (etsi hoc erit fortasse durius: sed tentemus, & lusisse putemur, si nil sit) ab eo, quod nequidquam est. in tali homine: ex quo idem nihil dicitur. qui sit frugi igitur, vel, si mauis, moderatus, & temperans, eum necesse est esse constantem; qui autem constans, quietum; qui quietus, perturbatione omni

vacuũ; ergo etiam ægritudine: & sunt illa sapientis: aberit igitur à sapiente ægritudo. itaque nõ inscite Heracleotes Dionysius ad ea disputat, quæ apud Homerum Achilles queritur, hoc, vt opinor, modo,

Corq; meum penitus turgescit tristibus iris:
Cum decore, atque omni me orbatum laude recordor.

num manus affecta recte est, cũ in tumore est? aut nũ aliquod quodpiam membrum tumidũ, ac turgidum non vitiose se habet? sic igitur inflatus, & tumens animus in vitio est. sapientis autem animus semper vacat vitio, nunquam turgescit, nunquã tumet. at iratus animus eiusmodi est: nunquã igitur sapiens irascitur: nam si irascitur, etiam concupiscit: proprium est .n. irati, cupere, à quo læsus videatur, ei quam maximum dolorem inurere qui autem id concupierit, cum necesse est, si id, consecutus sit, magnopere lætari, ex

quo

quo fit, vt alieno malo gaudeat. quod quoniã non cadit in sapientem, ne vt irascatur quidẽ cadit. si autẽ caderet in sapientem ægritudo, caderet etiã iracundia, qua quoniam vacat, ægritudine etiam vacabit. etenim si sapiens in ægritudinẽ incidere posset, posset etiam in misericordiam, posset in inuidentiam: non dixi in inuidiam, quæ tum est, cum inuidetur: ab inuidendo autem inuidentia recte dici potest, vt effugiamus ambiguũ nomen inuidiæ: quod verbum ductum est à nimis intuendo fortunam alterius, vt est in Menalippo,

Florem quisnam liberum inuidit meum?

nale latine videtur. sed præcla-e Actius: vt .n. videre, sic in-idere florem rectius, quàm flori icitur. nos consuetudine prohi-emur: poeta ius suum tenuit, t dixit audacius. Cadit igitur n eundem, & misereri & inuidere. nam qui dolet rebus ali-

cuius aduerſis, idem alicuius etiam ſecundis dolet: vt Theophraſtus interitum deplorans Calliſthenis ſodalis ſui, rebus Alexandris proſperis angitur: itaque dicit Calliſthenem incidiſſe in hominem ſumma potentia, ſummaq; fortuna, ſed ignarum quemadmodum rebus ſecundis vti conueniret. atqui quemadmodum miſericordia ægritudo eſt ex alterius rebus aduerſis, ſic inuidentia ægritudo eſt ex alterius rebus ſecundis. in quem igitur cadit miſereri, in eundem etiam inuidere. non cadit autem inuidere in ſapientem: ergo ne miſeri quidē; quod ſi hoc ægre ferre ſapiens ſoleret, miſereri etiam ſoleret. abeſt ergo à ſapiente ægritudo. ægritudo. hæc ſic dicuntur à Stoicis, concluduntur; contortius. ſed latius aliquanto dicenda ſunt, & diffuſius. ſententijs tamen vtendum eſt eorum potiſſimum; qui maxime forti, &, vt ita dicā, virili vtuntur ratione,

ce, atque sententia. Nam Peripatetici familiares nostri, quib⁹ nihil est vberi⁹, nihil eruditius; nihil grauies, mediocritatem vel perturbationum, vel morborum animi mihi non sane probant: omne .n. malum, etiam mediocre, magnum est: nos autem id agimus, vt id in sapiente nullum sit omnino. nam vt corpus, etiā si mediocriter ægrum est, sanum non est: sic, si in animo est ista mediocritas, caret sanitate. itaque præclare nostri, vt alia multa, molestiam, solicitudinē, angorem propter similitudinem corporum ægrorum ægritudinem nominauerunt; hoc propemodum verbo Græci omnem animi perturbationem appellant: vocant .n. πάθος, id est morbum, quicunque est motus in animo turbidus. nos melius: ægris .n. corporibus simillima est animi ægritudo. at non similis ægrotationis est libido, non immoderata lætitia, quæ est voluptas animi elata, & gestiens.

ipse etiam metus non est morbi admodum similis, quanquam ægritudini est finitimus: sed propriè, vt ægrotatio in corpore, sic ægritudo in animo nomen habet non seiunctum à dolore. doloris igitur huius origo nobis explicanda est, id est causa efficiens ægritudinem in animo, tanquam ægrotationem in corpore. nam vt medici, causa morbi inuenta, curationem esse inuentam putant, sic nos, causa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus. est igitur causa omnis in opinione, nec vero ægritudinis solum, sed etiam reliquarum omnium perturbationum: quæ sunt genere quatuor, partibus plures. nam cum omnis perturbatio sit animi motus, vel rationis expers, vel rationem aspernans, vel rationi non obediens; isq; motus aut boni, aut mali opinione citetur: bifariã quatuor perturbationes æqualiter distributæ sunt. nam duæ sunt ex opinione boni:

boni: quarum altera, voluptas gestiens, id est preter modū elata lætitia opinione præsentis magni alicuius boni; altera vel cupiditas recte, vel libido dici potest: quæ est immoderata appetitio opinati magni boni rationi non obtemperans. ergo ergo hæc duo genera, voluptas gestiens, & libido, bonorū opinione turbantur, vt duo reliqua, metus & ægritudo, malorum, nā & metus opinio magni mali impendentis: & ægritudo est opinio magni mali præsentis: & quidem recens opinio talis mali, vt in eo rectum videatur esse angi: id autem est, vt is, qui doleat, oportere opinetur se dolere. his autem perturbationibus quas in vita hominum stultitia quasi quasdam immittit furias, atque incitat, omnibus viribus, atque opibus repugnandum est, si volumus hoc, quod datum est vitæ, tranquille, placideq; traducere. sed ceteras alias; nunc ægritudinem, si possumus.

ſumus, depellamus: id .n. ſit propoſitum: quando quidem eã tu videri tibi in ſapientem catu cadere dixiſti. quod ego nullo modo exiſtimo: terra .n. res eſt, miſera, deteſtabilis, omni contentione velis, vt ita dicam, remiſq; fugienda. qualis .n. tibi ille videtur Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondam à ſocero Oenomao Rege Hippodamiam raptis nactus nuptijs. Iouis iſte quidem pronepos: tam ne ergo abiectus, tamq; fractus?

Nolite (inquit) hoſpites adire ad me: illico iſtic,
Ne contagio mea bonis, vmbraue obſit:
Tanta vis ſceleris in corpore haeret.

Tute Thyeſta damnabis, orbabiſq; luce propter vim ſceleris alieni; quid illum filium ſolis non ne patris ipſius luce indignum putas?

Refugere oculis corpus macie extabuit:

La-

Lacryma peredere humore ex-
angueis genas;
Situ nidoris barba pedore hor-
rida,
Atque intonsa infuscat pectus
illuuie scabrum.

hæc mala ò stultissime Æeta ipse tibi addidisti, nõ inerant in ijs, quæ tibi casus inuexerat. & quidem inueterato malo, cum tumor animi resedisset. est autẽ ęgritudo, vt docebo; in opinione mali recentis. sed mœres videlicet regni desiderio, non filiæ. illam .n. oderas, & iure fortasse: regno non æquo animo carebas. est autem impudens luctus mœrore se conficientis, quòd imperare non liceat liberis. Dionysius quidem tyrãnus Syracusis expulsus Corinthi pueros docebat, vsque eo imperio carere non poterat, Tarquinio vero quid impudentius, qui bellum gereret cũ ijs, qui eius non tulerant superbia? is cum restitui in regnum nec Veientium, nec Latinorũ armis

po-

potuisset, Cumas se contulisse dicitur, inq; ea vrbe senio, & ægritudine esse confectus. hoc tu igitur censes sapienti accidere posse, vt ęgritudine opprimatur, id est miseria? nam cum omnis perturbatio miseria est, tum carnificina est ægritudo habet ardorem libido, leuitatem lætitia gestiens, humilitatem metus: sed ægritudo maiora quædam, tabem, cruciatum, afflictionem, fœditatem: lacerat, exest animum, planeq; conficit. hanc nisi exuimus sic, vt abijciamus; miseria carere non possumus. at hoc quidem perspicuam est, tum ægritudinem existere, cum quid ita visum sit, vt magnum quoddam malum adesse, & vrgere videatur. Epicuro autem placet opinionem mali ægritudinem esse natura, vt quicunque intueatur in aliquod maius malum, si id sibi accidisse opinetur, sit continuo in ægritudine. Cyrenaici non omni malo ægritudinem effici censent, sed in-

spe-

ſperato, nec opinato malo. eſt id quidẽ non mediocre ad ægritudinem augendam: videntur .n. omnia repentina grauiora. ex hoc & illa iure laudantur:

Ego, cũ genui, tum moriturum
ſciui, & ei rei ſuſtuli.
Præterea ad Troiam cum miſi
ad defendendam Græciam,
Sciham me in mortiferum bellum, non epulas mittere.

hæc igitur præmeditatio futurorum malorum lenit eorũ aduentum, quæ venientia longe ante videris. itaq; apud Euripidem à Theſeo dicta laudantur: licet enim, vt ſæpe facimus, in latinum illa conuertere.

Nam, qui hæc audita à docto
meminiſſem viro,
Futuras mecum commentabar
miſerias:
Aut mortem acerbã, aut exilij
mœſtam fugam,
Aut ſemper aliquam molẽ meditabar mali:
Vt, ſi qua inuecta diritas caſu
foret,

Ne

Ne me imparatum cura laceraret repens.

Quod autem Thescus à docto viro se audisse dicit, id de se ipso loquitur Euripides: fuerat .n. auditor Anaxagoræ: quem ferunt nunciata morte filij dixisse. sciebam me genuisse mortalem. quæ vox declarat ijs esse hæc accerba, à quibus non fuerint cogitata. ergo id quidem non est dubium, quin omnia quæ mala putantur, sint improuisa grauiora. itaque quanquam non hæc vna res efficit maximã ægritudinem, tamen, quoniam multum potest prouisio animi, & præparatio ad minuendũ dolorem, sint semper omnia homini humana meditata. & nimirum hæc est illa præstans, & diuina sapientia; perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere; nihil admirari; cum acciderit, nihil, antequã euenerit, non euenire posse arbitrari.

Quamobrem omnes cum secundæ res sunt maxime, tum maxime

Meditari secum oportet, quo pacto aduersam ærumnam ferant:
Pericla, damna, exilia peragrè rediens semper cogitet,
Aut filij peccatum, aut vxoris mortem, aut morbum filiæ.
Communia esse hæc, fieri posse: vt ne quid animo sit nouum:
Quidquid præter spem eueniat, omne id deputare esse in lucro.

Ergo hoc Terentius à philosophia sumptum cum iam commode dixerit, nos, è quorū fontibus id haustum est, non & dicemus hoc melius, & constantius sentiemus? hic est .n. ille vultus semper idem, quem dicitur Xantippe prædicare solita in viro suo fuisse Socrate; eodem vultu semper se vidisse exeuntem illum domo, & reuertentē. nec vero ea frons erat, quæ M. Crassi illius veteris, quem semel ait in omni vita risisse Lucillius, sed tranquilla, & serena: sic .n. accepimus. iure autem erat semper idem vultus, cum mentis, à

qua

qua is fingitur, nulla fieret mutatio. quare accipio equidem à Cyrenaicis hæc arma contra casus,& euentus, quibus eorum aduenientes impetus diuturna præmeditatione frangantur: simulq; iudicio, malum illud opinionis esse, non naturæ; sic.n. in re essent, cur fierent prouisa leuiora? sed est, iisdem de rebus quod dici possit subtilius, si prius Epicuri sententiam viderimus: qui censet necesse esse omneis in ægritudine esse, qui se in malis esse arbitrentur, siue illa ante prouisa, & expectata sunt, siue inueterauerint: nam neque vetustate minui mala, nec fieri præmeditata leuiora: stultam; etiam esse meditationem futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem: satis esse odiosũ malum omne, cum venisset: qui autem semper cogitauisset, accidere posse aliquid aduersi. ei fieri illud sempiternum malum: si vero ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam volun-

ta-

rariam: ita semper angi, aut accipiendo, aut cogitando malo. leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, auocatione à cogitanda molestia, & reuocatione ad contemplandas voluptates: parere .n. censet animum rationi posse, & quò illa ducat, sequi. vetat igitur ratio intueri molestias: abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miserias cõtemplandas: à quibus cum cecinit receptui, impellit rursum, & incitat ad conspiciendas, totaq;mente contrectandas varias voluptates, quibus ille & præteritarum memoria, & spe consequentium sapientis vitam refertam putat. Hæc nostro more nos diximus, Epicurei dicunt suo. sed, quæ dicant. videamus; quo modo, negligamus. Principio male reprehendunt præmeditationem rerum futurarum: nihil est .n. quod tam obtundat, eleuetquæ ægritudinẽ, quã perpetua in omni vita cogitatio,

nihil esse quod accidere non possit; quàm meditatio condicionis humanæ, quàm vitæ lex, commentatioq; patendi: quæ non hoc affert, vt semper mœremus, sed vt nunquam: neq; .n. qui rerum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mœret cum hæc cogitat, sed tum vel maximæ sapientiæ fungitur munere: vtrunq; .n. consequitur, vt & considerandis rebus humanis proprio philosophiæ fruatur officio, & aduersis casibus triplici consolatione sanetur: primum; quod posse accidere diu cogitauerit; quæ cogitatio vna maxime molestia omnes extenuat, & diluit: deinde, quod humana ferenda intelligit: postremo, quod videt nullum malum esse nisi culpam; culpam autem nullam esse, cũ id, quod ab homine non potuerit præstari, euenerit. nam reuocatio illa quam affert, cum à contuendis non malis auocat, nulla est
non

non est .n. in nostra potestate fodicātibus ijs rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio vel obliuio. lucerant, vexant, stimulos admouent, ignes adhibent, respirare non sinunt: & tu obliuisci iubes, quod contra naturam est: quod à natura datum est, auxilium extorques, inueterati doloris? est .n. tarda illa quidem medicina: sed tamen magna, quam affert longinquitas, & dies. iubes me bona cogitare, obliuisci malorum. diceres aliquid, & magno quidem philosopho dignum, si ea bona sentires esse, quæ essent homine dignissima. Pythagoras mihi sic diceret, aut Socrates, aut Plato: quid iaces? aut quid mœres? aut cur succumbis, cedisq; fortunæ? quæ vt peruellere te forsitan potuerit, & pungere, non potuerit certe vires frangere. magna vis est in virtutibus, eas excita, si forte dormiunt. iam tibi aderit princeps fortitudo; quæ te animo tanto

esse

nihil esse quod accidere non possit; quàm meditatio conditionis humanæ, quàm vitæ lex, commentatioq; patendi: quæ non hoc affert, vt semper mœremus, sed vt nunquam: neq; .n. qui rerum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mœret cum hæc cogitat, sed tum vel maximæ sapientiæ fungitur munere: vtrunq; .n. consequitur, vt & considerandis rebus humanis proprio philosophiæ fruatur officio, & aduersis casibus triplici consolatione sanetur: primum; quod posse accidere diu cogitauerit; quæ cogitatio vna maxime molestia omnes extenuat, & diluit: deinde, quia humana ferenda intelligit: postremo, quod videt nullum malum esse nisi culpam; culpam autem nullam esse, cũ id, quod ab homine non potuerit præstari, euenerit. nam reuocatio illa quam affert, cum à contuendis non malis auocat, nulla est:

non

non est .n. in nostra potestate fodicātibus ijs rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio vel obliuio. lucerant, vexant, stimulos admouent, ignes adhibent, respirare non sinunt: & tu obliuisci iubes, quod contra naturam est: quod à natura datum est, auxilium extorques, inueterati doloris? est .n. tarda illa quidem medicina: sed tamen magna, quam affert longinquitas, & dies. iubes me bona cogitare, obliuisci malorum. diceres aliquid, & magno quidem philosopho dignum, si ea bona sentires esse, quæ essent homine dignissima. Pythagoras mihi sic diceret, aut Socrates, aut Plato: quid iaces? aut quid mœres? aut cur succumbis, cedisq; fortunæ? quæ vt peruellere te forsitan potuerit, & pungere, non potuerit certe vires frangere. magna vis est in virtutibus, eas excita, si forte dormiunt. iam tibi aderit princeps fortitudo, quæ te animo tanto

esse

esse coget, vt omnia, quæ possunt homini euenire contemnas, & pro nihilo putes. aderit temperantia; quę est eadem moderatio, à me quidem paulo ante appellata frugalitas, quæ te turpiter, & nequiter facere nihil patiatur. quid est autem nequius, aut turpius effœminato viro ne iustitia quidem sinet ista facere: cui minimum esse videtur in hac causa loci quæ tamen ita dicet, dupliciter esse te iniustum; cum & alienum appetas, qui mortalis natus, conditionem postules immortaliũ; & grauiter feras te, quod vtendum acceperis, reddidisse. prudentiæ vero quid respondebis dicenti virtute se esse contentam, quo modo ad bene viuendum, sic & ad beate? quæ si extrinsecus religata pendeat, & non oriatur ex se, & rursus ad se reuertatur, & omnia sua cõplexa nihil quærat aliunde; non intelligo, cur aut verbis tam vehementer ornanda, aut re tan-
to

opere expetenda videatur. Ad hæc bona me si reuocas Epicure, pareo, sequor, vtor te ipso duce, obliuiscor etiam malorũ, vt iubes; eoq; facilius, quod ea ne in malis quidem ponenda cẽseo, sed traducis cogitationes meas ad voluptates: quas corporis credo, aut quæ propter corpus vel recordatione, vel spe cogitentur. nũquid est aliud? recte ne interpretor sententiam tuam? solent .n. isti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus. hoc dicit, & hoc ille Græculus me audiente Athenis senex Zeno, istorum acutissimus, contendere, & magna voce dicere solebat eum esse beatum, qui præsentibus voluptatibus frueretur, confideretq; se fruiturum aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interueniente; aut, si interueniret, si summus foret, futurum breuem; si productior, plus habiturum iucundi quam mali: hæc cogitantem fore beatum, præsertim si & ante

potuisset, Cumas se contulisse dicitur, inq; ea vrbe senio, & ægritudine esse confectus. hoc tu igitur censes sapienti accidere posse, vt ęgritudine opprimatur, id est miseria? nam cum omnis perturbatio miseria est, tum carnificina est ægritudo habet ardorem libido, leuitatem lætitia gestiens, humilitatem metus: sed ægritudo maiora quædam, tabem, cruciatum, afflictionem, fœditatem: lacerat, exest animum, planeq; conficit. hanc nisi exuimus sic, vt abijciamus; miseria carere non possumus. at hoc quidem perspicuam est, tum ægritudinem existere, cum quid ita visum sit, vt magnum quoddam malum adesse, & vrgere videatur. Epicuro autem placet opinionem mali ægritudinem esse natura, vt quicunque intueatur in aliquod maius malum, si id sibi accidisse opinetur, sit continuo in ægritudine. Cyrenaici non omni malo ægritudinem effici censent, sed in-

spe-

sperato, nec opinato malo. est id quidē non mediocre ad ægritudinem augendam: videntur .n. omnia repentina grauiora. ex hoc & illa iure laudantur:

Ego, cū genui, tum moriturum sciui, & ei rei sustuli.
Præterea ad Troiam cum misi ad defendendam Graciam,
Scibam me in mortiferum bellum, non epulas mittere.

hæc igitur præmeditatio futurorum malorum lenit eorū aduentum, quæ venientia longe ante videris. itaq; apud Euripidem à Theseo dicta laudantur: licet enim, vt sæpe facimus, in latinum illa conuertere.

Nam, qui hæc audita à docto meminissem viro,
Futuras mecum commentabar miserias:
Aut mortem acerbā, aut exilij mœstam fugam,
Aut semper aliquam molē meditabar mali:
Vt, si qua inuecta diritas casu foret,

Ne

Ne me imparatum cura lacerarct repens.

Quod autem Theseus à docto viro se audisse dicit, id de se ipso loquitur Euripides: fuerat .n. auditor Anaxagoræ: quem ferunt nunciata morte filij dixisse. sciebam me genuisse mortalem. quæ vox declarat ijs esse hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata. ergo id quidem non est dubium, quin omnia quæ mala putantur, sint improuisa grauiora. itaque quanquam non hæc vna res efficit maximã ægritudinem, tamen, quoniam multum potest prouisio animi, & præparatio ad minuendũ dolorem, sint semper omnia homini humana meditata. & nimirum hæc est illa præstans, & diuina sapientia; perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere; nihil admirari, cum acciderit, nihil, antequã euenerit, non euenire posse arbitrari.

Quamobrem omnes cum secundæ res sunt maxime, tum maxime Me-

Meditari secum oportet, quo
pacto aduersam ærumnam
ferant:
Pericla, damna, exilia peragrè
rediens semper cogitet,
Aut filij peccatum, aut vxoris
mortem, aut morbum filiæ.
Communia esse hæc, fieri posse:
vt ne quid animo sit nouum:
Quidquid præter spem euentat,
omne id deputare esse in lucro.

Ergo hoc Terentius à philosophia sumptum cum iam commode dixerit, nos, è quorũ fontibus id haustum est, non & dicemus hoc melius, & constantius sentiemus? hic est .n. ille vultus semper idem, quem dicitur Xantippe prædicare solita in viro suo fuisse Socrate, eodem vultu semper se vidisse exeuntem illum domo, & reuertentẽ. nec vero ea frons erat, quæ M. Crassi illius veteris, quem semel ait in omni vita risisse Lucillius, sed tranquilla, & serena: sic .n. accepimus. iure autem erat semper idem vultus, cum mentis, à

qua is fingitur, nulla fieret mutatio. quare accipio equidem à Cyrenaicis hæc arma contra casus,& euentus, quibus eorum aduenientes impetus diuturna præmeditatione frangantur: simulq; iudicio, malum illud opinionis esse, non naturæ; sic .n. in re essent, cur fierent prouisa leuiora? sed est, ijsdem de rebus quod dici possit subtilius, si prius Epicuri sententiam viderimus: qui censet necesse esse omneis in ægritudine esse, qui se in malis esse arbitrentur, siue illa ante prouisa,& expectata sunt, siue inueterauerint: nam neque vetustate minui mala, nec fieri præmeditata leuiora: stultam; etiam esse meditationem futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem: satis esse odiosũ malum omne, cum venisset: qui autem semper cogitauisset, accidere posse aliquid aduersi. ei fieri illud sempiternum malum: si vero ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam volunta-

tariam: ita semper angi, aut accipiendo, aut cogitando malo. leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, auocatione à cogitanda molestia, & reuocatione ad contemplandas voluptates: parere .n. censet animum rationi posse, & quò illa ducat, sequi. vetat igitur ratio intueri molestias: abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miserias contemplandas: à quibus cum cecinit receptui, impellit rursum, & incitat ad conspiciendas, totaq; mente contrectandas varias voluptates, quibus ille & præteritarum memoria, & spe consequentium sapientis vitam refertam putat. Hæc nostro more nos diximus, Epicurei dicunt suo. sed, quæ dicant, videamus; quo modo, negligamus. Principio male reprehendunt præmeditationem rerum futurarum: nihil est .n. quod tam obtundat, eleuetq; ægritudiné, quã perpetua in omni vita cogitatio,

nihil

nihil esse quod accidere non possit; quàm meditatio condicionis humanæ, quàm vitæ lex, commentatioq; patendi: quæ non hoc affert, vt semper mœremus, sed vt nunquam: neq; .n. qui rerum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mœret cum hæc cogitat, sed tum vel maximæ sapientiæ fungitur munere: vtrunq; .n. consequitur, vt & considerandis rebus humanis proprio philosophiæ fruatur officio, & aduersis casibus triplici consolatione sanetur: primum; quod posse accidere diu cogitauerit; quæ cogitatio vna maxime molestia omne extenuat, & diluit: deinde, q humana ferenda intelligit: postremo, quod videt nullum malum esse nisi culpam; culpam autem nullam esse, cũ id, quo ab homine non potuerit præstari, euenerit. nam reuocati illa quam affert, cum à contuendis non malis auocat, nulla es non

non est .n. in nostra potestate fodicātibus ijs rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio vel obliuio. lucerant, vexant, stimulos admouent, ignes adhibent, respirare non sinunt: & tu obliuisci iubes, quod contra naturam est: quod à natura datum est, auxilium extorques, inueterati doloris? est .n. tarda illa quidem medicina: sed tamen magna, quam affert longinquitas, & dies. iubes me bona cogitare, obliuisci malorum. diceres aliquid, & magno quidem philosopho dignum, si ea bona sentires esse, quæ essent homine dignissima. Pythagoras mihi sic diceret, aut Socrates, aut Plato: quid iaces? aut quid mœres? aut cur succumbis, cedisq; fortunæ? quæ vt peruellere te forsitan potuerit, & pungere, non potuerit certe vires frangere. magna vis est in virtutibus, eas excita, si forte dormiunt. iam tibi aderit princeps fortitudo, quæ te animo tanto

esse

esse coget, vt omnia, quæ possunt homini euenire contemnas, & pro nihilo putes. aderit temperantia; quę est eadem moderatio, à me quidem paulo ante appellata frugalitas; quæ te turpiter, & nequiter facere nihil patiatur. quid est autem nequius, aut turpius effœminato viro ne iustitia quidem sinet ista facere: cui minimum esse videtur in hac causa loci quæ tamen ita dicet, dupliciter esse te iniustum; cum & alienum appetas, qui mortalis natus, conditionem postules immortaliũ; & grauiter feras te, quod vtendum acceperis, reddidisse. prudentiæ vero quid respondebi[s] dicenti virtute se esse contenta[m], quo modo ad bene viuen[dum], sic & ad beate? quæ si ex[trinsecus] religata pendeat, & non oriatur ex se, & rursus a[d] se reuertatur, & omnia sua cõ[m]plexa nihil quærat aliunde; no[n] intelligo, cur aut verbis tam ve[hementer] ornanda, aut re tan[-]

topere expetenda videatur. ad hæc bona me si reuocas Epicure, pareo, sequor, vtor te ipso duce, obliuiscor etiam malorũ, vt iubes; eoq; facilius, quod ea ne in malis quidem ponenda cẽseo. sed traducis cogitationes meas ad voluptates: quas corporis credo, aut quæ propter corpus vel recordatione, vel spe cogitentur. nũquid est aliud, recte ne interpretor sententiam tuam? solent.n. isti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus. hoc dicit, & hoc ille Græculus me audiere Athenis senex Zeno, istorum acutissimus, contendere, & magna voce dicere solebat eum esse beatum, qui præsentibus voluptatibus frueretur, consideretq; se fruiturum aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interueniente; aut, si interueniret, si summus foret, futurum breuem; si productior, plus habiturum iucũdi, quam mali: hæc cogitantẽ fore beatum, præsertim si & ante

perceptis bonis contentus esset, nec deos extimesceret. Habes formamEpicuri vitæ beatæ, verbis Zenonis expressam, nihil vt possit negari quid ergo? huius ne vitæ propositio, & cogitatio, aut Tyestem leuare poterit, aut Aeëtam, de quo paulo ante dixi, vt Telamonem pulsũ patria exulantem atq; egentem? in quo hæc admiratio fiebat:

Hiccine Telamon ille est, modo
quem gloria ad calũ extulit,
Quem spectabant, cuius ob os
Graij ora obuertebant sua?

quòd si cui, vt ait idẽ, simul animus cum re concidit, à grauibus illis antiquis philosophis petenda medicina est, non ab his voluptarijs. quam .n. isti bonorum copiam dicunt? fac sane summũ bonum esse non dolere. quanquam id non vocatur voluptas, sed non necesse est nunc omnia. id ne est, quò traducti luctũ leuemus? sit sane summum malum dolere: in eo igitur qui non est, si malo careat, continuo ne-

frui-

fruitur summo bono? quid tergiuersamur Epicure, nec fatemur eam nos dicere voluptatẽ, quam tu idem, cum os perfricuisti, soles dicere? sunt hæc tua verba, necne? in eo quidem libro qui continet omnem disciplinam tuam (fungar .n. iam interpretis munere, ne quis me putet fingere) dicis hæc. *Nec equidem habeo quod intelligã bonum illud detrahens eas voluptates, quæ sapore percipiuntur; detrahens eas etiam, quæ auditu, & cantibus; detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis, suaues motiones, siue quæ aliæ voluptates in toto homine gignũtur quolibet è sensu. Nec vero ita dici potest, mentis lætitiam solam esse in bonis: lætãtem enim mentem ita noui spe eorum omnium, quæ supra dixi fore, vt natura ijs potiens dolore careat.* atque hæc quidem his verbis, quiuis vt intelligat quam voluptatem norit Epicurus. deinde paulo infra. *Sæpe quæsiui (inquit) ex ijs, qui appel-*

lantur sapientes, quid haberent, quod in bonis relinquerent, si illa detraxissent, nisi si vellent voces inanes fundere: nihil ab his potuit cognoscere: qui si virtutes ebullire volent, & sapientias; nihil aliud dicent, nisi eam viam, qua efficiantur ea voluptates, quas supra dixi. Quæ sequuntur, in eadem sententia sunt: totusq; liber, qui est de summo bono, refertus & sententijs, & verbis talibus est, ad hanccine igitur vitam Telamonem illum reuocabis, vt leues ægritudiné? & si quem tuorū afflictum mœrore videris, huic acipenserem potius, quàm aliquem Socraticum libellum dabis? αὐλῶν hortabere vt audiat voces potius, quàm Platonis? expones, quæ spectet florida, & varia? fasciculum ad nares admouebis? incendes odores? & sertis redimiri iubebis, & rosa? si vero aliquid etiam, tum planè luctum omnē absterseris? hæc Epicuro confitenda sunt, aut ea, quæ mo-

de

do expressa ad verbum dixi, tollenda de libro, vel totus liber potius abijciendus: est .n. confertus voluptatibus. quærendũ igitur, quemadmodum ægritudine priuemus eũ, qui ita dicat:

Pol mihi fortuna magi nunc defit, quam genus
Namq; regnum suppetebat mi: ut scias quanto è loco,
Quantis opibus quibus de rebus lapsa fortuna occidat.

quid? huic calix mulsi impingendus est vt plorare desinat, aut aliquid eiusmodi? ecce tibi ex altera parte ab eodem poeta:

Ex opibus summis opis egens Hector tua.

huic subuenire debemus: quærit enim auxilium.

Quid petã præsidi aut exequar? quove nunc auxilio, aut fuga
Freta sim? arce, & vrbe orba sũ quò accedam? quò applicem?
Cui nec aræ patriæ domi stant; fractæ & desiectæ iacent:
Fana flamma deflagrata: tosti alti stant parietes

Deformati, atque abiete crispa.
scis, quæ sequantur: & illud in primis,

O pater, ô patria, ô Priami domus,
Septũ altisono cardine templum:
Vidi ego te astãte ope barbarica,
Tectis cælatis, laqueatis,
Auro, ebore instructam regifice.

O poetam egregium: quamquã ab his cantoribus Euphorionis contemnitur. sentit omnia repentina, & inopinata esse grauiora. exaggeratis igitur regis opibus, quæ videbantur sempiternæ fore, quid adiungit?

Hæc omnia vidi inflamari,
Priamo vi vitam euitari,
Iouis aram sanguine turpari.

præclarum carmen: est enim & rebus, & verbis, & modis lugubre. eripiamus huic ægritudinẽ: quo modo? collocemus in culcitra plumea: psaltriam adducamus: cedrum incendamus: demus scutellam dulciculæ potionis. aliquid prouideamus & cibi. hæc tandem bona sunt, qui-

quibus ægritudines grauissimæ detrahantur? tu .n. paulo ante ne intelligere te quidem alia bona dicebas. reuocari igitur oportere à mœrore ad cogitationem bonorum, conueniret mihi cum Epicuro, si, quid esset bonum, conueniret. dicit aliquis: quid? ergo tu Epicurum existimas ista voluisse, aut libidinosas eius fuisse sententias? ego vero minime: video .n. ab eo dici multa seuere, multa præclare. itaque, vt sæpe dixi, de acumine eius igitur, non de moribus. quamuis spernat voluptates eas, quas modo laudauit: ego tamen meminero, quod videatur ei summum bonum: nõ .n. verbo solum posuit voluptatem, sed explanauit, quid diceret: *Saporem inquit, & corporum complexum, & ludos, atque cantus, & formas eas quibus oculi iucunde moueantur.* num fingo? num mentior? cupio refelli: quid enim laboro, nisi vt veritas in omni quæstione explicetur?

at idem ait non crescere volup-tatem dolore detracto, summamq; voluptatem nihil dolere. paucis verbis tria magna peccata: vnum, quòd secum ipse pugnat; modo .n., ne suspicari quidem se quidquam bonum, nisi sensus quasi titillarentur voluptate nunc autem, summam voluptatem esse dolore carere. potest ne magis secum ipse pugnare? alterum est peccatum, quòd cum in natura tria sint, vnum gaudere, alterum dolere, tertium nec gaudere, nec dolere; hic putat primum, & tertium idem esse, nec distinguit à non dolendo voluptatem. tertium peccatum commune cum quibusdam, quòd, cum virtus maxime expetatur, eiusque adipiscendæ causa philosophia quæsita sit, ille à virtute summũ bonum separauit. at laudat, & sæpe, virtutem, & quidem C. Gracchus, cum largitiones maximas fecisset, & effudisset ærarium, verbis tamen defendebat

æra-

ærarium. quid verba audiam, cũ facta videam? Piso ille Frugi semper contra legem frumentariam dixerat. is lege lata consularis ad frumentum accipiendũ venerat, animaduertit Gracchus in concione Pisonem stantem. quærit audiente pop. R. qui sibi constet, cum ea lege frumentum petat, quam dissuaserat. nolim, inquit, mea bona Gracche tibi viritim diuidere liceat: sed si faccias, partem petam. parum ne declarauit vir grauis, & sapiens, lege Sempronia patrimonium publicũ dissipari? lege orationes Gracchi: patronum ærarij esse dices, negat Epicurus iucunde posse viui, nisi cum virtute viuatur: negat vllam insapientem vim esse fortunæ: tenuem victum antefert copioso: negat vllum esse tempus, quo sapiens non beatus sit. omnia philosopho digna, sed cum voluptate pugnantia. non istam dicit voluptatem dicat quãlibet: nempe eam dicit,

 in

in qua virtutis nulla pars insit. age, si voluptatem non intelligimus, ne dolorem quidē? nego igitur eius esse, qui dolore summum malum metiatur, mentionem facere virtutis. & conqueruntur quidam Epicurei viri optimi (nam nullum genus est minus malitiosum) me studiose dicere contra Epicurum. ita credo de honore, aut de dignitate contendimus. mihi summum in animo bonum videtur, illi autē in corpore: mihi in virtute, illi in voluptate, & illi pugnant; & quidem vicinorum fidem implorant; multi autem sunt, qui statim conuolent: ego sum is qui, dicam me non laborare, actum habiturum quod egerint. quid enim? de bello punico agitur? de quo ipso cum aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo videretur, nulla inter eos concertatio vnquam fuit. hi nimis iracunde agunt, præsertim cum ab his nō sane animose defendatur sententia, pro qua non in senatu, non

in

in concione, non apud exercitum, neque apud censores dicere audeant. sed cum istis alias, & eo quidem animo, nullum vt certamen instituam, verum dicentibus facile cedam. tantum admonebo: si maxime verum sit, ad corpus omnia referre sapientem; siue, vt honestius dicam, nihil facere, nisi quod expediat; siue omnia referre ad vtilitatem suam, quoniam hæc plausibilia non sunt, vt in sinu gaudeant, gloriose loqui desinant. Cyrenaicorum restat sententia: qui tum ægritudinem censent existere, si nec opinato quid euenerit. est id quidem magnum, vt supra dixi: etiam Chrysippo ita videri scio, quod prouisum ante non sit, id fieri vehementius, sed non sunt in hoc omnia: quanquam hostium repens aduentus magis aliquanto conturbat, quam expectatus: & maris subita tempestas, quam ante prouisa, terret nauigantes vehementius: & eiusmodi sunt

pleraq; sed cum diligenter nec opinatorũ naturam consideres, nihil aliud reperias, nisi omnia subita videri maiora, & quidem ob duas causas. primum, quòd, quanta sint quæ accidunt, considerandi spatium non datur: deinde cum videtur præcaueri potuisse, si prouisum esset, quasi culpa contractum malum ægritudinem acriorem facit. quod ita esse dies declarat: quæ procedens ita mitigat, vt iisdem malis manentibus non modo leniatur ęgritudo, sed in plerisque tollatur. Carthaginenses multi Romæ seruierunt, Macedones rege Persę capto. vidi etiam in Peloponneso, cum essem adolescens, quosdam Corinthios. hi poterant omnes eadem illa de Andromacha deplorare,

Hæc omnia vidi.

sed & iam decantauerant fortasse: eo .n. erant vultu, oratione, omni reliquo motu, & statu, vt eos Argiuos, aut Sicyonios

nios diceres: magisque me mouerant Corinthi subito aspectæ parietinæ, quàm ipsos Corinthios, quorum animis diuturna cogitatio callum vetustatis obduxerat. legimus librum Clitomachi, quem ille euersa Carthagine misit consolandi causa ad captiuos ciues suos. in eo est disputatio scripta Carneadis: quam se ait in commentarium retulisse. cum ita positum esset, videri fore in ægritudine sapientem patria capta: quæ Carneades contradixerit, scripta sunt. tanta igitur calamitatis præsentis adhibetur à philosopho medicina, quanta inueteratæ ne desideratur quidem. nec, si aliquot annis post idem ille liber captiuis missus esset, vulneribus mederetur, sed cicatricibus: sensim .n. & pedetentim progrediens extenuatur dolor: non quo ipsa res immutari soleat, aut possit: sed id, quod ratio debuerat, vsus docet, minora esse ea, quę sint visa maio-

ra quid ergo opus est, dicet aliquis ratione, aut omnino consolatione vlla, qua solemus vti, cum leuare dolorem mœrentium volumus? hæc .n. fere tum habemus in promptu, nihil oportere inopinatum videri.. atqui tolerabilius feret incommodum, qui cognouerit, necesse esse homini tale aliquid accidere. hæc .n. oratio de ipsa sũma mali nihil detrahit; tantummodo affert, nihil euenisse, quod non opinandum fuisset. neq; tamen genus id orationis in consolando non valet: sed id haud sciam an plurimum. ergo ista nec opinata non habent tãtam vim, vt egritudo ex his omnis oriatur: feriunt .n. fortasse grauius, non id efficiunt, vt ea, quæ accidant, maiora videantur. quia recentia sunt, videntur, nõ quia repentina. duplex est igitur ratio veri reperiendi, non in ijs solum, quæ mala, sed in ijs etiam, quæ bona videntur. nam aut de ipsius rei natura, qualis,

&

& quanta sit, quærimus, vt de paupertate nonnunquam; cuius onus disputando ledamus, docentes, quam parua, & quàm pauca sint, quæ natura desideret, aut à disputandi subtilitate orationem ad exempla traducimus. hic Socratus commemoratur, hic Diogenes, hic Cęcilianum illud,

Sæpe est etiam sub paliolo sordido sapientia.

cum .n. paupertatis vna eadēq; sit vis, quidnā dici potest quamobrem C. Fabricio tolerabilis ea fuerit, alij negent se ferre posse? huic igitur alteri generi similis est ea ratio consolandi, quæ docet humana esse, quæ acciderint. non .n. id solum continet ea disputatio, vt cognitionem afferat generis humani; sed significat tolerabilia esse, quæ & tulerint, & ferant ceteri. de paupertate agitur: multi patientes pauperes commemorātur. de contemnendo honore: multi inhonorati proferuntur, &

& quidem propter id ipsũ beatiores: eorumq; qui priuatum otium negotijs publicis antetulerunt, nominatim vita laudatur: nec siletur illud potentissimi regis Anabestum, qui laudat senem, & fortunatum esse dicit, quòd inglorius sit, atque ignobilis ad supremum diem peruenturus. similiter commemorandis exemplis, orbitates quoque liberorum prędicantur; eorumque, qui grauius ferunt, luctus, aliorum exemplis leniuntur. sic perpessio ceterorũ facit, vt ea, quæ acciderint, multo minora, quàm quanta sint existimata, videantur. ita fit sensum cogitantibus, vt, quantum sit ementita opinio, appareat. atque hoc idem & Telamon ille declarat,

— Ego cum genui, moriturũ sciui.

& Theseus,

Futurus mecum commentabar miserias.

& Anaxagoras, sciebam me genuisse mortalem: hi.n. omnes

nes diu cogitantes de rebus humanis intelligebant eas nequaquam pro opinione vulgi esse extimescendas. & mihi quidem videtur idem fere accidere ijs, qui ante meditantur, quòd ijs, quibus medetur dies: nisi quòd ratio quædam sanat illos, hos ipsa natura, intellecto eo, quod remedium illud continet, malũ, quod opinatum sit esse maximũ, nequaquam esse tantũ, vt vitam beatam possit euertere. hoc igitur efficitur, vt ex illo nec opinato plaga maior sit, nõ, vt illi putant, vt, cum duobus pares casus euenerint, is modo ægritudine afficiatur, cui ille nec opinatus casus euenerit. itaq; dicuntur nonnulli in mœrore, cum de hac communi omnium conditione audissent, ea lege nos esse natos, vt nemo in perpetuum esse posset expers mali, grauius etiã tulisse: quocirca Carneades, vt video nostrûm scribere Antiochum, reprehendere Chrysippum solebat

bat laudantem Euripideum carmen illud,

Mortalis nemo est, quem non attingat dolor,
Morbusque multi sunt humandi liberi.
Rursum creandi: morsq; est finis omnibus.
Quæ generi humano angorem nequidquam afferunt.
Reddenda est terra terræ: tum vita omnibus
Metenda, vt fruges sic iubet necessitas.

Negabat genus hoc orationis quidquam omnino ad lauandā ægritudinem pertinere: id enim ipsum dolendum esse dicebat, quòd in tam crudelem necessitatem incidissemus: nam illam quidem orationem ex commemoratione alienorum maiorum ad maleuolos consolandos esse accommodatam. mihi vero lōge videtur secus. nam & necessitas ferendę conditionis humanæ quasi cū Deo pugnare cohibet, admonetq; esse hominem

quæ cogitatio magnopere luctum leuat: & enumeratio exẽplorum nõ, vt animum maleuolorum oblectet, affertur, sed vt ille, qui mœret; ferendum sibi id censeat, quod videat multos moderate, & tranquille tulisse. omnibus enim modis fulciendi sunt, qui ruunt, nec cohærere possunt propter magnitudinem ægritudinis. ex quo ipsã ægritudinẽ λύπην Chrysippus, quasi λύσιν. locum solutionem totius hominis, appellatam putat. quæ tota poterat euelli explicata, vt principio, dixi, causa ægritudinis; est. n. nulla alia, nisi opinio, vt iudicium magni præsentis, atq; vrgentis mali. itaq; & dolor corporis, cuius est morsus accerrimus, præfertur spe proposita boni: & acta ætas honeste, ac splendide tantã affert, consolationem, vt eos, qui ita vixerint, aut non attingat ęgritudo, aut perleuiter pungat animi dolor. sed ad hanc opinionem mali cum illa etiã opi-

nio

nio accessit, opertere, rectum esse, ad officium pertinere, ferre illud ægre, quod acciderit, tum deniq; efficitur illa grauis ægritudinis perturbatio ex hac opinione sunt illa varia & detestabilia genera lugendi, pedores, muliebres lacerationes genarũ pectores, seminum, capitis percussiones. hinc ille Agamemnon Homericus, & idem Accianus,

Scindes dolore identidem intonsam comam.

in quo facetum illud Bionis perinde stultissimũ regem in luctu capillum sibi euellere, quasi caluitio mœror leuaretur. sed hęc omnia faciunt opinãtes ita fieri oportere. itaque & Aeschines in Demosthenẽ inuehitur, quòd is septimo die post filiæ mortem hostias immolasset. at quàm rhetorice? quàm copiose? quas sententias colligit? quæ verba contorquet? vt licere qui quis rhetori intelligas. quæ nemo probaret, nisi insitum illud in animis haberemus, omneis bo-

nos

nos interitu suorum quam grauissime mœrere oportere. ex hoc euenit, vt in animi doloribus alij solitudines captent, vt ait Homerus de Bellerophonte,

Qui miser in campis mœrens errabat Aleis
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

& Niobe fingitur lapidea, propter æternum credo in luctu silentium. Hecubam autem putant propter animi acerbitatẽ quandam, & rabiem fingi in canem esse conuersam; sunt autẽ alij, quos in luctu cum ipsa solitudine loqui sæpe delectat, vt illa apud Ennium nutrix.

Cupido cepit miseram nunc me proloqui
Cælo atq; terræ Medeæ miserias.

hæc omnia recta, vera, debita putãtes, faciunt in dolore: maximeque declaratur hoc quasi officio iudicio fieri, quòd si qui forte, cum in luctu esse vellent, aliquid fecerunt humanius, aut si hilarius locuti sunt, reuocant

se rursus ad mœstitiam, peccatiq; se insimulant, quòd dolere intermiserint pueros vero matres, & magistri castigare etiam solẽt, nec verbis solum, sed etiã verberibus, si quid in domestico luctu hilarius ab ijs factum est, aut dictum: plorare cogunt, quid? ipsa remissio luctus cum est consecuta, intellectumq; est nihil profici mœrendo, non ne declarat fuisse totum illud voluntarium? quid ille Terentianus ipse se puniens, idest ἑαυτὸν τιμωρούμενος?

Decreui tãtisper me min⁹ iniuriæ
Chreme meo gnato facere, dum
fiam miser.

hic decernit, vt miser sit. num quis igitur quidquam decernit inuitus?

Malo quidem me quouis dignũ
deputem.

malo se dignum deputat, nisi miser sit. vides ergo opinionis esse, non naturæ malum. quid, quod res ipsa lugere prohibet? vt apud Homerum quotidianæ ne-

neces, interitusq; multorum sedationem mœrendi afferunt apud quem ita dicitur:

Nanq; nimis multos, atq; omni luce carentes
Cernimus: vt nemo possit mœrere vacare.
Quo magis est æquum tumulis mandare peremptos
Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.

ergo in potestate est abijcere dolorem, cum velis, tempori seruientem. an est vllũ tempus, quoniam quidem res in nostra potestate est, cui non ponendæ curæ ægritudinis causa seruiamus? constabat, eos qui concidentem vulneribus Cn. Pompeium vidissent, cum in illo ipso acerbissimo, miserimo que spectaculo sibi timerent, quò dse classe hostium circumfusos viderent, nihil tum aliud egisse, nisi vt remiges hortarentur, & vt salutem, adipiscerentur fuga; posteaquam Tyrum venissent, tum afflictari, lamentariq; cœpisse.

pisse. timor igitur ab ijs ægritudinem potuit repellere, ratio ac sapientia vera non poterit? quid est autẽ, quod plus valeat ad ponendum dolorem, quàm cùm est intellectũ nihil profici, & frustra esse susceptum? si igitur deponi potest, etiam non suscipi potest: voluntate igitur, & iudicio suscipi ægritudinem confitendum est: idq; indicatur eorum patientia, qui cũ multa sint sæpe perpessi, facilius ferũt quidquid accidit, obduruisseq; sese contra fortunam arbitrantur, vt ille apud Euripidem;

Si mihi nunc tristis primum illux isset dies,
Nec tam ærumnoso nauigassem salo,
Esset dolendi causa, vt iniecto equulei
Frano repente tactu exagitantur nouo:
Sed iam subiectus miserijs obturpui.

Defatigatio igitur miseriarum ægritudines cũ faciat leuiores,

in-

intelligi necesse est, non rem, ipsam causam atque fontē esse mœroris. philosophi summi, nec dum tamen sapientiam cō-secuti, non ne intelligunt in sū-mo se malo esse? sunt .n. insi-pientes; neque insipientia vllū maius malum est: neque tamen lugent. quid ita? quia huic ge-neri maloꝵ nō affingitur illa opinio, rectum esse, & æquum, & ad officium pertinere, ægre ferre, quod sapiens nō sis. quod idē affingimus huic ægritudi-ni: in qua luctus inest: quæ om-nium maxima est. itaque Ari-stoteles veteres philosophos accusans, qui existimauissent philosophiam suis ingenijs esse perfectam; ait eos aut stultissi-mos, aut gloriosissimos fuisse; sed se videre, quòd paucis an-nis magna accessio facta esset, breui tempore philosophiam plane absolutam fore. Theo-phrastus autem moriens accu-sasse naturā dicitur, quòd cer-uis, & cornicibus vitā diutur-

nam, quorũ id nihil inter esset, hominibus, quorũ maxime interfuisset, iam exiguam vitam dedisset: quorũ si ætas potuisset esse longiquior, futurum fuisse, vt omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominũ vita erudiretur. quærebatur igitur se tũ, cũ illa videre cœpisset, extingui quid? ex ceteris philosophis nõ ne optimus, & grauissimus quisque cõfitetur, multa se ignorare? & multa sibi etiam atq; etiam esse discenda? neque tamen, cum se in media stultitia, qua nihil est peius, hærere intelligant, ęgritudine premuntur: nulla enim admiscetur opinio officio si doloris. quid, qui non putãt lugendũ viris qualis fuit Q. Maximus efferens filium consularem, qualis L. Paullus, duobus paucis diebus amissis filis; qualis M. Cato, prętore designato, mortuo filio; quales reliqui, quos in Consolatione collegimus? quid hos aliud placauit,
nisi

nisi quòd luctum, & mœrorem esse nõ putabant viri? ergo id, quod alij rectũ opinãtes ægritudini se solent dedere, ij turpe putantes: ægritudinem repulerunt. ex quo intelligitur, nõ in natura, sed in opinione esse ægritudinem. Contra dicuntur hæc. quis tam demens, vt sua voluntate mœreat? natura affert dolorẽ. cui quidẽ Crantor, inquiunt, vester cedendũ putat. premit.n.atque instat, nec resisti potest. itaque Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiacis morte cõsolatus esset, is cum audisset de suo, fractus est. de cuius commutata mente sic dicitur.

Necvero tãta praditus sapiẽtia
Quisquam est, qui aliorũ erumnam dictis alleuans,
Nõ idem, cum fortuna mutata impetum
Cõuertat, clade ut subita frangatur sua,
Vt illa ad alios dicta & praecepta excidant.

K 2 Hæ

Hæc cum disputant, hoc studẽt efficere, naturæ obsisti nullo modo posse. ij tamen fatentur grauiores ægritudines suscipi, quàm natura cogat. quæ igitur amentia, vt nos quoque idẽ ab alijs requiramus. sed plures sũt causæ, suscipiendi doloris. primum illa opinio mali, quo viso atque persuaso ægritudo insequitur necessario. deinde etiam gratũ se mortuis facere, si grauiter eos lugeant, arbitrantur. accedit superstitio muliebris quædam: existimant n. dijs immortalibus se facilius satisfacturos, si eorum plaga perculsi, afflictos se & stratos esse fateantur. sed hæc inter se quàm repugnent, plerique nõ vident: laudant n. eos, qui æquo animo moriantur: qui alterius mortem æquo animo ferant, eos putant vituperandos. quasi fieri vllo modo possit, ꝙ in amatorio sermone dici solet, vt quisquam plus alterum diligat, quàm se. præclarum illud est, &, si queris,

rectum quoque, & verũ, vt eos, qui nobis carissimi esse debeãt, æque ac nosmetipsos amemus: vt vero plus, fieri nullo pacto potest, ne optandum quidem est in amicitia; vt me ille plus, quàm se, ego illum plus, quàm me. perturbatio vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium consequatur. sed de hoc alias. nunc illud satis est, non attribuere ad amissionem amicorum miseriã nostram, ne illos plus, quàm ipsi velint, si sentiant, plus certe quã nosmetipsos diligamus. nam quod aiunt plerosque consolationibus nihil leuari, adiũgũtq; consolatores ipsos confiteri se miseros, cum ad eos impetum suum fortuna conuerterit, vtrũq; dissoluitur: sunt .n. ista non naturæ vitia, sed culpæ. stultitiam autem accusare quamuis copiose licet. nam & qui non leuantur, ipsi alios ad miseriam inuitant: & qui suos casus aliter ferunt, atque vt alijs auctores ipsi fuerunt: nõ sunt vitiosiores,

 quam

quàm fere plerique, qui auari auaros, gloriæ cupidos gloriosi reprehendunt: est .n. proprium stultitiæ aliorum vitia cernere, obliuisci suorum. sed nimirum hoc maximum est experimentum, cum constet ægritudinem vetustate tolli, hanc vim nõ esse in die positam, sed in cogitatione diuturna. nam etsi eadẽ res est, & idem est homo: qui potest quidquam de dolore mutari, si neque de eo, propter quòd dolet, quidquam est mutatum, neque de eo, qui dolet? cogitatio igitur diuturna nihil esse in re mali, dolori medetur, nõ ipsa diuturnitas. hic mihi afferunt mediocritates, quæ si naturales sunt, quid opus est cõsolatione? natura .n. ipsa terminabit modum. sin opinabiles, opinio tota collatur. satis dictum else arbitror, ægriudinem else opinionem mali præsentis: in qua opinione illud insit, vt ægritudinem suscipere oporteat. additur ad hanc diffinitionem à

Zenone recte, vt illa opinio præsentis mali sit recens. hoc autem verbũ sic interpretatur, vt non tantum illud recens esse velit, quod paulo ante acciderit; sed quàmdiu in illo opinato malo vis quædã insit, & vigeat, & habeat quandam viriditatẽ, tam diu appelletur recens: vt Artemisia illa Mausoli Cariæ regis vxor, quæ nobile illud Halicarnassi fecit sepulchrũ, quã diu vixit, vixit in luctu, eodẽq; etiam confecta contabuit. huic erat illa opinio quotidie recẽs: quæ tum denique non appellabatur recens, cum vetustate exaruit: hæc igitur offitia sunt consolantium, tollere ægritudinẽ funditus, aut sedare, aut detrahere quamplurimũ, aut supprimere, nec pati manere longius: aut ad aliam traducere. Sunt, qui vnum offitium consolantis putent, malum illud omnino non esse, vt Cleanthi placet. sunt, qui nõ magnum malũ, vt Peripatetici. sunt, qui abdu-

runt à malis ad bona, vt Epicurus. sunt, qui satis putant ostendere, nihil inopinati accidisse, nihil mali. Crysippus autem caput esse censet in cõsolando, detrahere illam opinionẽ mœrenti, si se officio fungi putet iusto, atque debito. sunt etiam, qui hæc omnia genera consolandi colligunt: alius .n. alio modo mouetur; vt fere nos omnia in consolationẽ vnam coniecimus. erat .n. in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio. sed sumendum tempus est non minus in animorum morbis, quã in corporum: vt Prometheus ille Æschyli: cui cum dictum esset,

Atque Promethea te hoc tenere
existimo,
Mederi posse rationẽ iracundiæ;

respondet,

Si quidem qui tempestiuã medicinam admouens,
Non adgrauescens vulnus illidat manus,

Erit igitur in consolationibus prima medicina, docere aut nul-

nullum malũ esse, aut admodum paruum: altera & de communi conditione vitæ, & proprie, si quid sit de ipsius, qui mœreat, disputandum, tertia, summã esse stultitiã frustra confici mærore, cum intelligas nihil posse proficit. Nam Cleanthes quidem sapientem consolatur: qui consolatione non eget. nihil .n. esse malum, quod turpe non sit, si lugenti persuaseris, non tu illi luctum, sed stultitiam detraxeris: alienum autem tempus docendi: & tamen non satis mihi videtur vidisse hoc Cleanthes, suscipi aliquando ægritudinem posse ex eo ipso, quod esse summum malum Cleanthes ipse fatetur. quid .n. dicemus? cũ Socrates Alcibiadi persuasisset, vt accepimus, eum nihil hominis esse, nec quidquam inter Alcibiadem summo loco natum, & quemuis baiulum interesse, cum se Alcibiades afflictaret, lacrymansq; Socrati supplex esset, vt sibi virtutem traderet, turpitu-

dinemq; depelleret: quid dicemus Cleanthe? num in illa re. quæ ægritudine Alcibiadem afficiebat, mali nihil fuisse? quid illa Lyconis qualia sunt? qui ægritudinem extenuans, paruis ait eam rebus moueri, fortunæ, & corporis incommodis, non animi malis. quid ergo? illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis, vitijsq; constabat? Ad Epicuri consolationem satis est ante dictum. Ne illa quidem consolatio firmissima est; quanquam & vsitata est, & sępe prodest: Non tibi hoc soli. prodest hæc quidē, vt dixi, sed nec semper, nec omnibus: sunt .n., qui respuant: sed refert, quo modo adhibeatur. vt .n. tulerit quisque eorum, qui sapienter tulerunt; non quo quisque incommodo affectus sit, prædicandum est. Chrysippi ratio ad veritatē firmissima est, ad tempus ægritudinis difficilis. magnum opus est probare mœrenti, illum suo iudicio, & quòd se ita putet

opor-

oportere facere, mœrere. nimirum igitur, vt in caufis non ſemper vtimur eodem ſtatu. (ſic .n. appellamus controuerſiarũ genera) ſed ad tempus, ad controuerſiæ naturam, ad perſonam accommodatus: ſic in ægritudine lenienda, quamnam quiſq; curationem recipere poſſit, videndum eſt, ſed neſcio quo pacto ab eo, quod erat à te propoſitum, aberrauit oratio tu .n. de ſapiente quæſieras: cui aut manum videri nullum poteſt, quod vacet turpitudine; aut ita paruum malum, vt id obruatur ſapientia, vixq; appareat; qui nihil opinione affingat, aſſumatq; ad ægritudinem; nec id putet eſſe rectum, ſe quam maxime excruciari, luctuq; confici; quo prauius nihil eſſe poſſit edocuit tamen ratio, vt mihi quidem videtur, cũ hoc ipſum proprie non quæreretur hoc tempore, ne quidem vllum eſſe malum, niſi quod idem dici turpe poſſet; tamen vt videremus,

quidquid in ęgritudine mali, id non naturale esse, sed voluntario iudicio, & opinionis errore contractum. tractatum est autem à nobis id genus ęgritudinis, quod vnum est omniũ maximum, vt eo sublato, reliquorum remedia ne magnopere quęrẽda arbitraremur. sunt .n. certa, quæ de paupertate, certa, quæ de vita inhonorata, & in gloria dici soleant. separatim autem certæ scholæ sunt de exilio, de interitu patriæ, de seruitute, de debilitate, de cæcitate, & de omni casu: in quo nomen poni solet calamitatis. hæc Græci in singulas scholas, & in singulos libros despertiũt: opus .n. quærunt, quanquã planè disputationis sunt, delectationis. & tamen vt me dici toto corpore curando minima etiam parte, si condoluit, medẽtur: sic philosophia, cũ vniuersam ægritudinẽ sustulit, tamẽ si quis error aliunde extitit, paupertas momordit, si igno-

minia

minia, pupugit, si quid tenebrarum offudit exilium, aut eorũ, quæ modo dixi, si quid extitit: etsi singularum rerum sunt propriæ consolationes. de quibus audies tu quidem, cum voles. sed ad eundem fontẽ reuertendum est, ægritudinem omnem procul abesse à sapiente, quòd inanis, quòd frustra suscipiatur, quòd nõ natura exoriatur, sed iudicio, sed opinione, sed quadam inuitatione ad dolendum, cum id decreuerimus ita fieri oportere. hoc detracto, quod totum est voluntariũ, ægritudo erit sublata illa mœrẽs, morsus tamen, & contractiuncula quædam animi relinquentur. hanc dicant sane naturalẽ, dum ęgritudinis nomen absit, graue, tetrum, funestum, quod cũ sapiẽtia esse, atq; vt ita dicam, habitare nullo modo possit atqui stirpes sunt ægritudinis, quàm multæ, quam amaræ, quæ ipso trunco euerso, omnes eludẽdæ sunt, & , si necesse erit, singulis dispu-

disputationibus: superest .n. nobis hoc, cuiusmodi est, otium. sed ratio vna omnium est ægritudinum, plura nomina: nam & inuidere ęgritudinis est, et ęmulari, & obtrectare, & misereri, angi, lugere, mœrere, ærumna affici, lamētari, solicitari, dolere, in molestia esse, afflictari, desperare. hæc omnia definiunt Stoici: eaq; verba quæ dixi, singularum rerũ sunt nõ, vt videntur, easdem res significant, sed aliquid differunt: quod alio loco fortasse tractabimus. hæ sũt illę fibræ stirpium, quas initio dixi, persequēdę, et omnes elidendæ, ne vlla vnquam possit existere. magnum opus, & difficile. quis negat? quid autem præclarum, non idem arduum? sed tamen id se effecturam philosophia profitetur: nos modo curationem eius recipiamus. Verum quidem hæc hactenus. cætera, quotiescunque voletis, & hoc loco, & alijs parata vobis erunt.

MAR.

MARCI TVLII

CICERONIS

TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM,

AD MARCVM BRVTVM

Liber Quartus.

De reliquis animi perturbationibus.

VM multis locis nostrorum hominum ingenia, virtutesq; Brute soleo mirari, tum maxime ijs in studijs, quæ sero admodum expetita in hanc ciuitatem è Græcia transtulerunt. nam cum à primo vrbis ortu, regijs institutis, partim etiam legibus auspicia, ceremoniæ, comitia, prouocationes, patrum consilium; equitum, peditumq; descriptio. tota res militaris diuinitus esset cõstituta, tum progressio admirabilis, incredibilisq; cursus ad omnem

excellentiam factus est, dominatu regio rep. liberata, nec vero hic locus est, vt de moribus, institutisq; maiorum,& disciplina, ac temperatione ciuitatis loquamur. alijs hæc locis satis accurate à nobis dicta sūt, maximeq; in ijs sex libris, quos de rep. conscripsimus. hoc autem loco consideranti mihi studia doctrinæ, multa sane occurrunt.cur ea quoq; acersitæ aliūde, neque solum expetita, sed etiam conseruata, & culta videantur. erat .n. illis pene in conspectu præstanti sapientia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus ijsdē, quibus L. Brutus patriam liberauit, præclarus auctor nobilitatis tuæ. Pythegoræ autem doctrina cum longe, lateq; flueret, permanauisse mihi videtur in hanc ciuitatem, idq; cum coniectura probabile est, tum quibusdam etiam vestigijs indicatur. quis est.n. qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentissi-

tissimis, & maximis vrbibus ea, quæ magna dicta est, inhisq; primum ipsius Pythagore, deinde postea Pythagoreorum tantum nomen esset; nostrorum hominum ad eorum doctissimas voces aures clausas fuisse? quin etiam arbitror, propter Pythagoreorum admirationem Numã quoque Rege Pythagoreum à posterioribus existimatum. nam cum Pythagoræ disciplinam, & instituta cognoscerent, regisq; eius æquitatem, & sapientiam à maioribus suis accepissent; ætates autem & tempora ignorarent propter vetustatem; eum qui sapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuisse crediderunt & de coniectura quidem hactenus. vestigia autẽ Pythagoreorũ quanquam multa colligi possunt, paucis tamen vtemur, quoniam non id agitur hoc tempore. nam cum carminibus soliti illi esse dicantur & præcepta quædã occultius tradere, & mentes suas à cogitationũ

in-

intentione cantu, fidibusq; ad tranquillitatem traducere; grauissimus auctor in Originibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epularum fuisse, vt deinceps, qui accubarent, canerét ad tibiam clarorum virorũ laudes, atq; virtutes. ex quo perspicuum est, & cantus tum fuisse rescriptos vocum sonis, & carmina. quanquam id quidem etiam xij. tabulæ declarant, cõdi iam tum solitum esse carmẽ: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam, leges sanxerunt, nec vero illud non eruditorum temporũ argumentum est, quòd & de eorũ puluinaribus, & epulis Magistratuũ fides præcinunt: quod proprium eius fuit, de qua loquor, disciplinæ. mihi quidem etiam Appij Cæci carmen, quod valde Panætius laudat epistola quadam. quæ est ad Q. Tuberonem, Pythagoreorum videtur. multa sunt etiam in nostris institutis ducta ab illis: quæ prætereo, ne ea, quæ peperisse ipsi puta-

putamur, aliunde didicisse videamur, sed vt ad propositum redeat oratio: qua breui tempore quot, & quanti poetæ, qui autem oratores extiterunt: facile vt appareat nostros omnia consequi potuisse, simul vt velle cæpissent. sed de ceteris studijs alio loco & dicemus, si vsus fuerit, & sæpe diximus. sapientiæ studium vetus id quidē in nostris. sed tamen, ante Lælij ætatem, & Scipionis: nō reperio quos appellare possim nominatim. quibus adolescentibus Stoicum Diogenem, & Academicum Carneadē video ad senatum ab Atheniensibus missos esse legatos. qui cum reip. nullā vnquam partem attigissent, essentq; eorum alter Cyrenæus, alter Babylonius: nunquā profecto scholis essent excitati, neque ad illud munus electi, nisi in quibusdā principibus temporibus illis fuissent studia doctrinæ. qui cum cetera literis mandarent, alij ius

ciuile, ali orationes suas, alij monumenta maiorũ; hanc amplissimã omnium artium bene viuẽdi disciplinam vita magis, quàm literis persecuti sunt. itaque illius veræ, elegantisq; philosophiæ, quæ ducta à Socrate in Peripateticis adhuc permansit, & idem alio modo dicentibus Stoicis, cum Academici eorum controuersias disceptarent, nulla fere sunt, aut pauca admodum latina monumenta, siue propter magnitudinem rerum, occupationemq; omnium, siue etiã, quòd imperitis ea probari posse non arbitrabantur: cum interim illis silentibus C. Amafanius extitit dicens. cuius libris editis, commota multitudo contulit se ad eandem potissimum disciplinam, siue quòd erat cognitu perfacilis, siue quòd inuitabatur ille cebris blãdis voluptatis, siue etiam, quia nihil prolatum erat melius, illud, quod erat, tenebant. post Amafanium autem multi eius-
dem

dem æmuli rationis multa cum scripsissent, Italiam totam occupauerunt, quodq; maximum argumentum est, non dici illa subtiliter, quòd & facile ediscantur, & ab indoctis probentur; id illi firmamentum esse disciplinæ putant. sed defendat quidem quod quisque sentit: sunt .n. iudicia libera. nos institutũ tenebimus: nullisq; vnius disciplinæ legibus astricti, quibus in philosophia necessario pareamus, quid sit in quaque re maxime probabile, semper requiremus, quod cum sæpe alias, tum nuper in Tusculano studiose egimus. itaque expositis tridui disputationibus, quartus dies hoc libro concluditur: vt enim in inferiorem ambulationem descendimus, quod idem feceramus superioribus diebus, sic acta res est. M. Dicat, si quis vult, de qua re disputare veli. A. Non mihi videtur omni animi perturbatione posse sapiens vacare.

tare. M. Ægritudine quidem he-sterna disputatione videbatur: nisi forte temporis causa assentiebare. A. Minime vero: nam mihi egregie probata est oratio tua. M. Non igitur existimas cadere in sapientem ægritudinem? A. Prorsus non arbitror. M. Atqui, si ista perturbare animum sapientis non potest, nulla poterit. quid enim? metus ne conturbet? at earum rerum est absentium metus, quarum præsentium est ęgritudo. sublata igitur ægritudine, sublatus est metus. restant duæ perturbationes, lætitia gestiens, & libido: quæ si non cadent in sapiẽtem, semper mens erit tranquilla sapientis: A. Sic prorsus intelligo. M. Verum igitur manis? statim ne nos vela facere, an quasi è portu egredientes paululum remigare? A. quidnam est istec? non .n. intelligo. M. Quia Chrysippus, & Stoici, cum de animi perturbationibus disputant, magnam partem in his

pars

partiendis, & definiendis occupati sunt illa eorum perexigua oratio est, qua medeantur animis, nec eos turbulentos esse patiantur. Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt: spinas partien di, & definiendi prætermittunt, quærebam igitur, vtrum panderem vela orationis statim, an eã ante paululũ dialecticorum remis propellerem. A. Isto modo vero: erit .n. hoc totum, quod quæro, ex vtroque perfectius. M. Est id quidem rectius: sed post requires, si quid fuerit obscurius. A. Faciam equidem. tu tamen, vt soles, dices ista ipsa obscura planius, quàm dicuntur à Græcis. M. Ecitar quidem: sed intento opus est animo, ne omnia ditabant ur, si vnũ aliquod effugerit. Quoniam, quæ Græci πάθη vocant, nobis perturbatione. appellari magis placet, quam morbos, in his explicandis veterem illam equidem Pythagoræ primũ, deinde Pla-

Platonis descriptionem sequar: qui animũ in duas partes diui-dunt: alteram rationis partici-pem faciunt, alteram expertem. in participe rationis ponunt tranquillitatem, id est placidã, quietamq; constantiam, in illa altera motus turpidos tum iræ, tum cupiditatis, contrarios, ini-micosq; rationi. sit igitur hi[c] fon[s]. vtamur tamen in his per-turbationibus describẽdis Stoi-corum definitionibus, & parti-tionibus: qui mihi videntur i[n] hac quæstione versari acutis[si]me. Est igitur Zenonis hæc d[e]finitio, vt perturbatio sit, quo[d] πάθος ille dicit, auersa à rec[ta] ratione contra naturam ani[mi] commotio. quidam breuiu[s] perturbationem esse appetitu[m] vehementiorem dicunt sed v[e]hementiorem eum volunt es[se] qui longius discesserit à natu[ræ] constantia. partes autem pe[r]turbationum volunt ex duob[us] opinatis bonis nasci, & ex du[o]bus opinatis malis: ità esse q[ua]tuor

tuor. ex bonis libidinem, & lætitiam vt sit lætitia præsentium bonorum, libido futurorum: ex malis metum, & ægritudinem nasci censent. metum futuris ægritudinem præsentibus, quæ .n. venientia metuuntur, eadem efficiunt ægritudinem instãtia, lætitia autem, & libido in bonorum opinione versantur?cum libido ad id, quod videtur bonũ illecta, & inflammata rapiatur, lætitia, vt adepta jam aliquid concupitum, efferatur, & gestiat: natura .n. omnes ea, quæ bona videntur, sequuntur fugiuntq; contraria, quamobrem simul. obiecta species cuiuspiam est, quod bonum videatur; ad id adipiscendum impellit ipsa natura. id cum constanter, prudenterq; fit, eiusmodi appetitionẽ Stoici βούλησιν appellãt, nos appellamus voluntatem, eam illi putant in solo esse sapiente; quam sic deffiniunt. voluntas est quæ quid cum ratione desiderat. quæ autem aduers

excellentiam factus est, dominatu regio rep. liberata, nec vero hic locus est, vt de moribus, institutisq; maiorum, & disciplina, ac temperatione ciuitatis loquamur. alijs hæc locis satis accurate à nobis dicta sūt, maximeq; in ijs sex libris, quos de rep. conscripsimus. hoc autem loco consideranti mihi studia doctrinæ, multa sane occurrunt. cur ea quoq; acersitæ aliūde, neque solum experita, sed etiam conseruata, & culta videantur. erat .n. illis pene in conspectu præstanti sapientia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus ijsdē, quibus L. Brutus patriam liberauit, præclarus auctor nobilitatis tuæ. Pythegoræ autem doctrina cum longe, lateq; flueret, permanauisse mihi videtur in hanc ciuitatem, idq; cum coniectura probabile est, tum quibusdam etiam vestigijs indicatur. quis est.n. qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentissi-

tissimis, & maximis vrbibus ea, quæ magna dicta est, inhisq; primum ipsius Pythagore, deinde postea Pythagoreorum tantum nomen esset; nostrorum hominum ad eorum doctissimas voces aures clausas fuisse? quin etiam arbitror, propter Pythagoreorum admirationem Numã quoque Rege Pythagoreum à posterioribus existimatum. nam cum Pythagoræ disciplinam, & instituta cognoscerent, regisq; eius æquitatem, & sapientiam à maioribus suis accepissent; ætates autem & tempora ignorarent propter vetustatem; eum qui sapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuisse crediderunt & de coniectura quidem hactenus. vestigia autẽ Pythagoreorũ quanquam multa colligi possunt, paucis tamen vtemur, quoniam non id agitur hoc tempore. nam cum carminibus soliti illi esse dicantur & præcepta quædã occultius tradere, & mentes suas à cogitationũ in-

intentione cantu, fidibusq; ad tranquillitatem traducere; grauissimus auctor in Originibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epularum fuisse, vt deinceps, qui accubarent, canerét ad tibiam clarorum virorũ laudes, atq; virtutes. ex quo perspicuum est, & cantus tum fuisse rescriptos vocum sonis, & carmina. quanquam id quidem etiam xij. tabulæ declarant, cõdi iam tum solitum esse carmẽ: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam, leges sanxerunt, nec vero illud non eruditorum temporũ argumentum est, quòd & de eorũ puluinaribus, & epulis Magistratuũ fides præcinunt: quod proprium eius fuit, de qua loquor, disciplinæ. mihi quidem etiam Appij Cæci carmen, quod valde Panætius laudat epistola quadam, quæ est ad Q. Tuberonem, Pythagoreorum videtur. multa sunt etiam in nostris institutis ducta ab illis: quæ prætereo, ne ea, quæ peperisse ipsi puta-

putamur, aliunde didicisse videamur, sed vt ad propositum redeat oratio: qua breui tempore quot, & quanti poetæ, qui autem oratores extiterunt: facile vt appareat nostros omnia consequi potuisse, simul vt velle cæpissent. sed de ceteris studijs alio loco & dicemus, si vsus fuerit, & sæpe diximus. sapientiæ studium vetus id quidē in nostris. sed tamen, ante Lælij ætatem, & Scipionis: nō reperio quos appellare possim nominatim. quibus adolescentibus Stoicum Diogenem, & Academicum Carneadē video ad senatum ab Atheniensibus missos esse legatos. qui cum reip. nullā vnquam partem attigissent, essentq; eorum alter Cyrenæus, alter Babylonius: nunquā profecto scholis essent excitati, neque ad illud munus electi, nisi in quibusdā principibus temporibus illis fuissent studia doctrinæ. qui cum cetera literis mandarent, alij ius

ciui-

ciuile, ali orationes suas, alij
monumenta maiorũ; hanc am-
plissimã omnium artium bene
viuẽdi disciplinam vita magis,
quàm literis persecuti sunt. ita-
que illius veræ, elegantisq; phi-
losophiæ, quæ ducta à Socrate
in Peripateticis adhuc perman-
sit, & idem alio modo dicenti-
bus Stoicis, cum Academici eo-
rum controuersias disceptarent;
nulla fere sunt, aut pauca ad-
modum latina monumenta, siue
propter magnitudinem rerum,
occupationemq; omnium, siue
etiã, quòd imperitis ea probari
posse non arbitrabantur: cum
interim illis silentibus C. Ama-
fanius extitit dicens. cuius li-
bris editis, commota multitu-
do contulit se ad eandem po-
tissimum disciplinam, siue quòd
erat cognitu perfacilis, siue
quòd inuitabatur illecebris blã-
dis voluptatis, siue etiam, quia
nihil prolatum erat melius, il-
lud, quod erat, tenebãt. post
Amafanium autem multi eius-
dem

dem æmuli rationis multa cum scripsissent, Italiam totam occupauerunt, quodq; maximum argumentum est, non dici illa subtiliter, quòd & facile ediscâtur, & ab indoctis probentur; id illi firmamentum esse disciplinę putant. sed defendat quidem quod quisque sentit: sunt .n. iudicia libera. nos institutū tenebimus: nullisq; vnius disciplinæ legibus astricti, quibus in philosophia necessario pareamus, quid sit in quaque re maxime probabile, semper requiremus, quod cum sæpe alias, tum nuper in Tusculano studiose egimus. itaque expositis tridui disputationibus, quartus dies hoc libro concluditur: vt enim in inferiorem ambulationem descendimus, quod idem feceramus superioribus diebus, sic acta res est. M. Dicat, si quis vult, de qua re disputare veli. A. Non mihi videtur omni animi perturbatione posse sapiens vacare.

tare. M. Ægritudine quidem he-sterna disputatione videbatur: nisi forte temporis causa assentiebare. A. Minime vero: nam mihi egregie probata est oratio tua. M. Non igitur existimas cadere in sapientem ægritudinem? A. Prorsus non arbitror. M. Atqui, si ista perturbare animum sapientis non potest, nulla poterit. quid enim? metus ne conturbet? at earum rerum est absentium metus, quarum præsentium est ęgritudo. sublata igitur ægritudine, sublatus est metus. restant duæ perturbationes, lætitia gestiens, & libido: quæ si non cadent in sapiétem, semper mens erit tranquilla sapientis: A. Sic prorsus intelligo. M. Vtrum igitur manis? statim ne nos vela facere, an quasi è portu egredientes paululum remigare? A. quidnam est istec? non .n. intelligo. M. Quis Chrysippus, & Stoici, cum de animi perturbationibus disputant, magnam partem in his

pars

partiendis, & definiendis occupati sunt illa eorum perexigua oratio est, qua medeantur animis, nec eos turbulentos esse patiantur. Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt: spinas partiendi, & definiendi prætermittunt, quærebam igitur, vtrum panderem vela orationis statim, an eã ante paululũ dialecticorum remis propellerem. A. Isto modo vero: erit .n. hoc totum, quod quæro, ex vtroque perfectius. M. Est id quidem rectius: sed post requires, si quid fuerit obscurius. A. Faciam equidem. tu tamen, vt soles, dices ista ipsa obscura planius, quàm dicuntur à Græcis. M. Ecitar quidem: sed intento opus est animo, ne omnia dicabantur, si vnũ aliquod effugerit. Quoniam, quæ Græci πάθη vocant, nobis perturbatione. appellari magis placet, quam morbos, in his explicandis veterem illam equidem Pythagoræ primũ, deinde

Pla-

Platonis descriptionem sequar: qui animũ in duas partes diui- dunt: alteram rationis partici- pem faciunt, alteram expertem. in participe rationis ponunt tranquillitatem, id est placidã quietamq; constantiam, in illa altera motus turpidos tum iræ tum cupiditatis, contrarios, ini- micosq; rationi. sit igitur hi fon. vtamur tamen in his pe turbationibus describẽdis Sto corum definitionibus, & part tionibus: qui mihi videntur hac quæstione versari acuti me. Est igitur Zenonis hæc d finitio, vt perturbatio sit, qu πάθες ille dicit, auersa à rec ratione contra naturam ani commotio. quidam breuit perturbationem esse appetit vehementiorem dicunt sed v hementiorem eum volunt e qui longius discesserit à natu constantia. partes autem p turbationum volunt ex duol opinatis bonis nasci, & ex d bus opinatis malis: ità esse q tuor

tuor. ex bonis libidinem, & lætitiam vt sit lætitia præsentium bonorum, libido futurorum: ex malis metum, & ægritudinem nasci censent. metum futuris ægritudinem præsentibus, quæ .n. venientia metuuntur, eadem efficiunt ægritudinem instãtia, lætitia autem, & libido in bonorum opinione versantur? cum libido ad id, quod videtur bonũ illecta, & inflammata rapiatur, lætitia, vt adepta iam aliquid concupitum, efferatur, & gestiat: natura .n. omnes ea, quæ bona videntur, sequuntur fugiuntq; contraria, quamobrem simul obiecta species cuiuspiam est, quod bonum videatur; ad id adipiscendum impellit ipsa natura. id cum constanter, prudenterq; fit, eiusmodi appetitionẽ Stoici βούλησιν appellãt, nos appellamus voluntatem, eam illi putant in solo esse sapiente; quam sic deffiniunt. voluntas est quæ quid cum ratione desiderat. quæ autem aduersa

ratione incitata est vehementius, ea libido est, vel cupiditas effrenata, quæ in omnibus stultis inuenitur, itemq; cum ita mouemur, vt in bono simus aliquo, dupliciter id contingit. nã cum ratione animus mouetur placide, atq; constanter, tum illud gaudium dicitur, cum auté, & inaniter, & effuse animus exultat, tum illa lætitia gestiés, vel nimia dici potest: quam ita deffiniunt, sine ratione animi elationem. quo modoq; bona natura appetimus, sic à malis natura declinamus. quæ declinatio si cum ratione fiet, cautio appelletur, eaq; intelligatur in solo esse sapiente: quæ autem sine ratione, & cum exanimatione humili, atq; fracta, nominetur metus. est igitur metus rationi aduersa cautio. præsentis autem mali sapientis affectio nulla est. stulti autem ægritudo est ea, qua afficiuntur malis opinatis. animosq; demittunt, & contrahunt ratio-

non

non obtemperantes. itaq; hæc prima definitio est, vt ægritudo sit animi aduersante ratione contractio. sic quatuor perturbationes sunt, tres constantiæ; quoniam ægritudini nulla constantia opponitur, sed omnes perturbationes iudicio censent fieri, & opinione. itaq; eas deffiniunt pressius, vt intelligatur non modo quam vitiosæ, sed etiam quam in nostra sint potestate. est igitur ægritudo, opinio recens mali præsentis, in quo demitti contrahiq; animo rectum esse videatur. Lætitia opinio recens boni presentis, in quo efferri rectum esse videatur. Metus opinio impendentis mali, quod intolerabile esse videatur. Libido opinio venturi boni, quod, sit ex vsu, iam præsens esse, atque adesse. sed quæ iudicia quasque opiniones perturbationum esse dixi, non in eis perturbationes solū positas esse dicunt; verum illa etiā; quæ efficiuntur perturbationi-

 bus,

bus, vt ægritudo quasi morsum aliquem doloris efficiat, metus recessum quēdam animi, & fugam, lętitia profusam hilaritatem libido, effrenatam appetentiam. opinionem autem, quam in omnes deffinitiones superiores inclusimus, volunt esse imbecillam assensionem. sed in singulis perturbationibus partes eiusdem generis plures subijciuntur. vt ægritudini inuidentia (vtendum est enim docendi causa verbo minus vsitato, quoniam inuidia non in eo, qui inuidet, solum dicitur; sed etiā in eo, cui inuidetur) æmulatio, obtrectatio, misericordia angor, luctus, mœror, ærumna, dolor, lamentatio solicitudo, molestia, afflictatio, desperatio etsi qua sunt de genere eodem sub metum autem subiecta sunt pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio formido. voluptati maleuolentia, lętās malo alieno, delectatio, iactatio, & similia. Libidini

ira,

ira, excandescentia, odium, inimicitia, discordia, indigentia, desiderium &c. eiusmodi hæc autem deffiniunt hoc modo, Inuidentiam esse dicunt ægritudinem susceptã propter alterius res secundas, quæ nihil noceant inuidenti, nam si quis doleat eius rebus secundis, à quo ipse lædatur, non recte dicitur inuidere: vt si Hectori Agamemnon. qui autẽ, cui alterius commoda nihil noceant, tamen eum doleat his frui, is inuidet profecto. Æmulatio autem dupliciter illa quidem dicitur, vt & in laude & in vitio nomen hoc sit. nam & imitatio virtutis æmulatio dicitur; sed ea nihil hoc loco vtimur. est .n. laudis; & est æmulatio ægritudo, si eo quod concupierit, alius potiatur, ipse careat. Obtrectatio autem est ea, quam intelligi zelotypiam volo, ægritudo, ex eo, quod alter quoq; potiatur eo, quod ille ipse concupiuerit. Misericordia est ægritudo ex

miseria alterius iniuria laborantis: nemo enim parricidæ aut proditoris supplicio misericordia commouetur. Angor est ægritudo premens. Luctus ęgritudo ex eius, qui carus fuerit, interitu acerbo. Mœror ægritudo flebilis. Ærumna ægritudo laboriosa. Dolor ægritudo crucians. Lamentatio ægritudo cũ eiulatu. Solicitudo ægritudo cum cogitatione. Molestia ægritudo permanens. Afflictatio ægritudo cũ vexatione corporis. Desperatio ægritudo sine vlla rerum expectatione meliorum. Quæ autem subiecta sunt sub metu, ea sic definiunt: Pigritiam metum consequentis laboris: Terrorem metum concutientem; ex quo fit, vt pudorem rubor, terrorem pallor, & tremor, & dentiũ crepitus consequatur. Timorem metũ mali appropinquantis: Pauorem metum mentem loco mouentem; ex quo illud Ennij,

Tum

Tum pauor sapientiam mihi omnem ex animo expectorat :

Exanimationem metum subsequentem, & quasi comitem pauoris : Conturbationem metū excutientem cogitata : Formidinem metum permanentem. Voluptatis autem partes hoc modo describunt. vt Maleuolentia sit voluptas ex malo alterius sine emolumēto suo, Delectatio voluptas suauitate auditus animum deleniens : & qualis est hæc auriū, tales sunt oculorum, & tactionū, & odorationum, & saporū: quę sunt omnes vnius generis, ad perfundendum animum tanquam illiquefactæ voluptates Iactatio est voluptas gestiens, & se efferens insolentius. Quæ autem libidini subiecta sunt ea sic definiunt, vt Ira sit libido puniēdi eius, qui videatur læsisse iniuria. Excandescentia autem sit ira nascens, & modo existēs: quæ τ'μεσις Græcę dicitur : Odium ira inueterata: Inimici-

tia ira vlciſcendi tempus obſeruãs: Diſcordia ira acerbior, intimo odio, & corde concepta: Indigentia libido inexplebilis: Deſiderium libido eius, qui nondum adſit, videndi. diſtinguunt illud etiam, vt ſit libido earum rerum, quæ dicuntur de quodam, aut quibuſdã; quæ κατηγορήματα dialectici appellant: vt habere diuitias, capere honores. Indigentia libido rerum ipſarum eſt, vt honorum, vt pecuniæ. omnium autem pertubationum fontem eſſe dicunt intemperantiam, quæ eſt à tota mente, & à recta ratione defectio, ſic auerſa à præſcriptione rationis vt nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant quẽadmodum igitur temperantia ſedat appetitiones & efficit, vt hæ rectæ rationi pareant; conſeruatque conſiderata iudicia mentis: ſic huic inimica intemperantia omnem animi ſtatum inflammat, conturbat, incitat. ita-

itaque & ægritudines, & metus, & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea. quemadmodum cum sanguis corruptus est, aut pituita redundat, aut bilis, in corpore morbi, ægrotationesq; nascuntur: sic prauarum opinionum conturbatio, & ipsarum inter se repugnantia sanitate animum spoliat, morbisq; perturbat. ex perturbationibus autem primum morbi conficiuntur; quæ vocant illi νοσήματα; eaque, quæ sunt eis morbis contraria; quæ habent ad res certas vitiosam offensionem, atque fastidium: deinde ægrotationes, quæ appellantur à Stoicis ἀρρωστήματα, hisq; item oppositæ contrariæ offensiones. hoc loco nimium operæ consumitur à Stoicis, maxime à Chrysippo, dum morbis corporum comparatur morborum animi similitudo. qua oratione minime necessaria prætermissa, ea, quæ rem continent, pertractemus. Intelligatur igitur

perturbationem, iactantibus se opinionibus inconstanter & turbide, in motu esse semper. cum autem hic feruor, concitatioq; animi inueterauerit, & tanquam in venis, medullisq; insederit; tum existit & morbus, & ęgrotatio, & offensiones eæ quæ sunt eis morbis, ægrotationibusq; contrariæ. hæc, quæ dico cogitatione quidem inter se differunt, re vero copulata sunt, eaq; oriuntur ex libidine, & lætitia: nam cum est concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, quasi quædam Socratica medicina, quæ sanaret eam cupiditatem, permanat in venas, & inhæret in visceribus illud malum, existitq; morbus, & ægrotatio: quæ auelli inueterata non possunt: eiq; morbo nomen est auaritia. similiterq; ceteri morbi, vt gloriæ cupiditas, vt mulierositas, vt ita appellem eam, quæ græce φιλογυνεία dicitur, ceteriq; similiter morbi, ægrotationesq; nascuntur

tur. quæ autem his sunt contraria, ea nasci putantur à metu, vt odium mulierum, quale in μισογυνείᾳ est, vt in hominum vniuersum genus, quod accepimus de Timone, qui μισάνθρωπος appellatur; vt inhospitalitas est. quæ omnes ægrotationes animi ex quodam metu nascuntur earum rerum, quas fugiunt & oderunt. definiunt autem animi ægrotationem, opinionem vehementem de re non expetenda, tanquam valde expetenda sit, inhærentem, & penitus insitam. quod autem nascitur ex offensione, ita definiũt, opinionem vehementem de re non fugienda, inhærentem, & penitus insitam, tanquam fugienda. hæc autẽ opinatio est, iudicare se scire, quod nesciat. Ægrotationi autem talia quædã subiecta sunt, auaritia, ambitio, mulierositas, peruicacia, liguritio, vinolentia, cupedia, & si qua sunt similia est autem auaritia opinatio vehemens de

 pecu-

pecunia, quasi valde expetenda sit, inhærens & penitus insita. similisq; est eiusdẽ generis definitio reliquarum. Offensionum autem definitiones sunt eiusmodi, vt inhospitalitas sit opinio vehemens valde fugiendũ esse hospitem, eaq; inhærens & penitus insita. similiter definitur & mulierum odiũ, vt Hippolyti, & vt Timonis generis humani. Atque vt ad valetudinis similitudinem veniam, eaq; collatione vtamur aliquando, sed parcius quàm solent Stoici: vt sũt alij ad alios morbos procliuiores: itaque dicimus grauedinosos quosdam, quosdam torminosos, non quia semper sint, sed quia sæpe sint. alij ad metum, alij ad aliam perturbationem. ex quo in alijs anxietas, vnde anxij, in alijs iracundia dicitur: quæ ab ira differt: estq; aliud iracundum esse, aliud iratum, vt differt anxietas ab angore, neque .n. omnes anxij, qui anguntur aliquando; neq;

an-

anxij, semper angũtur: vt inter ebrietatem & ebriositatem interest: aliudq; est esse amatorem, aliud amantem. atque hæc aliorum ad alios morbos procliuitas late patet: nam pertinent ad omnes perturbationes: in multis etiam vitijs apparet: sed nomen res non habet. ergo inuidi, & maleuoli, liuidi, & timidi, & misericordes, quia procliues ad eas perturbationes, non quia semper feruntur. hæc igitur procliuitas ad suũ quodque genus à similitudine corporis ægrotatio dicitur, dum ea intelligatur ad ægrotandum procliuitas. sed hæc in bonis rebus, quod alij ad alia bona sunt aptiores, facilitas nominetur; in malis procliuitas, vt significet lapsionem; in neutris habeat superius nomen. quo modo autem in corpore morbus, ægrotatio, & vitium, sic in animo. Morbum appellant totius corporis corruptionem, Ægrotationem morbum cum im-

imbecillitate: Vitium, cum partes corporis inter se dissident. ex quo prauitas membrorum, distortio, deformitas. itaque illa duo, morbus, & ægrotatio, ex totius valetudinis corporis cōquassatione, & perturbatione gignuntur, vitium autem integra valetudine ipsum ex se cernitur. sed in animo tantummodo cogitatione possumus morbum ab ægrotatione seiungere. vitiositas autem est habitus, vt affectio in tota vita incōstans, & à se ipsa dissentiens. ita fit, vt in altera corruptione opinionum morbus efficiatur, & ægrotatio, in altera inconstantia, & repugnantia: non .n. omne vitium partes habet dissentientes; vt eorum, qui non longe à sapientia absunt, affectio est illa quidem discrepans à se ipsa, dum est insipiens, sed non distorta, nec praua. morbi autem & ægrotationes partes sunt vitiositatis: sed perturbationes sint ne eiusdem partes, quæ-

quæstio est: vitia .n. affectiones sunt manentes, perturbationes autem mouentes, vt non possint affectionum manentium partes esse, atque vt in malis attingit animi naturam corporis similitudo, sic & in bonis: sunt .n. in corpore præcipua, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas: sunt item in animo. corporis temperatio, cum ea congruunt inter se, è quibus constamus, sanitas. sic animi dicitur, cum eius iudicia, opinionesq; concordant eaq; est animi virtus: quam alij ipsam temperantiam dicunt esse, alij obtemperantem temperantiæ præceptis, & eam subsequentem, nec habentem vllam speciem suam, sed, siue hoc, siue illud sit, in solo esse sapiente. est autẽ quędam animi sanitas, quæ in insipientem etiam cadat, cum curatione medicorum perturbatio mentis aufertur. & vt corporis est quædam apta figura membrorum, cum coloris quadam

dam suauitate; eaq; dicitur pulchritudo: sic in animo opinionum, iudiciorumq; equabilitas, & constantia, cum firmitate quadam, & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam continens, pulchritudo vocatur. itemq; viribus corporis, & neruis, & efficacitati similes, similibus quoque verbis, animi vires nominantur. velocitas autem corporis, celeritas appellatur: quæ eadem ingenij etiam laus habetur, propter animi multarum rerum breui tempore percursionem. illud animorum corporumq; dissimile est, quòd animi valẽtes morbo tentari non possunt, corpora possunt. sed corporum offensiones sine culpa accidere possunt, animorum non item. quorum omnes morbi, & perturbationes ex aspernatione rationis eueniunt. itaque in hominibus solum existunt: nam bestiæ simile quiddam faciunt, sed in perturbationes non inci-

dunt.

dunt : inter acutos autem, & hebetes interest, quòd ingeniosi, vt est Corinthium in æruginem, sic illi in morbum, & incidunt tardius, & recreantur ocyus, hebetes non item: nec vero in omnem morbum, ac perturbationem animus ingeniosi cadit: non .n. multa efferata, & immania: quædam autem humanitatis quoque habent primam speciem, vt misericordia, ægritudo, metus: ægrotationes autem & morbi animorum difficilius euelli posse putantur, quàm summa illa vitia, quæ virtutibus sunt contraria: morbis .n. manentibus, vitia sublata esse non possunt, quia non tam celeriter sanatur, quã illa tolluntur. habes ea, quæ de perturbationibus enucleate disputant Stoici: quæ logica appellant, quia differuntur subtilius. è quibus quoniam tanquã è scrupulosis cotibus enauigauit oratio; reliquæ disputationis cursũ teneamus: modo satis
illa

illa dilucide dixerimus pro rerum obscuritate. A. Prorsus satis. sed si qua diligentius eiunt cognoscenda, quæremus alias: nunc vela, quæ modo dicebas, expectamus, & cursũ. M. Quando & alijs locis de virtute diximus, & sæpe dicendum erit (pleræq; enim quæstiones, quæ ad vitam, moresq; pertinent, à virtutis fonte dicuntur) quando igitur virtus est affectio animi, constans, conueniensq; laudabiles efficiens eos, in quibus est, & ipsa per se sua sponte, separata etiam vtilitate, laudabilis: ex ea proficiscuntur honestæ voluntates, sententiæ, actiones, omnisq; recta ratio. quanquam ipsa virtus breuissime recta ratio dici potest. huius igitur virtutis contraria est vitiositas: sic enim malo, quàm malitiam appellare eam, quã Græci κακίαν appellant: nam malitia certi cuiusdam vitij nomẽ est, vitiositas omnium. ex qua cogitantur perturbationes: quæ sunt, vt

vt paulo ante diximus, turbidi animorum, concitatiq; motus, auersi à ratione, & inimicissimi mentis, vitæq; tranquillæ: important.n. ægritudines anxias, atque acerbas, animosq; affligunt, & debilitant metu. ijdem inflammant appetitione nimia: quam tum cupiditatem, tum libidinem dicimus, impotentiam quandam animi à temperantia, & moderatione plurimum dissidentem. quæ si quando adepta est id, quod ei fuerit concupitum, tum fert alacritatem, vt nihil esse constet, quod agat; vt ille, qui voluptatem animi nimiam summum esse errorem arbitratur. eorum igitur malorũ in vna virtute posita sanatio est. quid autem est non miserius solum, sed fœdius etiam, & deformius, quàm ęgritudine quis afflictus, debilitatusq; iacens? cui miseriæ proximus est is, qui appropinquans aliquod malum metuit, exanimatusq; pendet animi. quam vim significantes

ficantes mali poetæ impendere apud inferos saxum Tantalo faciunt, ob scelera, animiq; impotentiam, & superbiloquentiam. ea communis pœna stultitiæ est: omnibus enim, quorũ mens abhorret à ratione, semper aliquis alijs dolor, alijs terror impendet. atque vt hæ tabificæ mentis perturbationes sunt; ægritudinem dico, & metum: sic hilariores illæ, cupiditas auide semper aliquid expetens, & inanis alacritas, id est lætitia gestiens, non multum differunt ab amentia. ex quo intelligitur, qualis ille sit, quem tum moderatum, alias modestum, & temperantem, alias constantem, continentemq; dicimus. nonnunquam hæc eadem vocabula ad frugalitatis nomen, tanquã ad caput, referre volumus. quod nisi eo nomine virtutes continerentur, nunquã illud ita peruulgatum esset, vt iam prouerbij locum obtineret, hominem frugi omnia recte facere quod

idem

idem cum Stoici de ſapiente dicunt, nimis admirabiliter, nimiſq; magnifice dicere videntur. ergo is, quiſquis eſt, qui moderatione, & conſtantia quietus animo eſt, ſibiq; ipſe placatus, vt neque tabeſcat moleſtijs, neq; frangatur timore, nec ſitienter quid appetens ardeat deſiderio, nec alacritate futili geſtiẽs delinqueſcat; is eſt ſapiens, quem quærimus; is eſt beatus, cui nihil humanarũ rerum aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis lętabile ad afferendum videri poteſt: quid.n.videatur ei magnũ in rebus humanis, cui æternitas omnis totiusq; mundi nota ſit magnitudo? nam quid aut in ſtudijs humanis, aut in tam exigua vitæ breuitate magnum ſapienti videri poteſt, qui ſemper animo ſic excubat, vt ei nihil improuiſum accidere poſſit, nihil inopinatum, nihil omnino nouum? atque idem ita acrem in omnes partes aciem intendit,

vt ſemper videat ſedem ſibi, ac locum ſine moleſtia, atq; angore viuendi, vt quemcunque casum fortuna inuexerit, hũc apte & quiete ferat. quod qui faciet, non ægritudine ſolum vacabit, ſed etiam perturbationibus reliquis omnibus. his autem vacuus animus perfecte atque abſolute beatos efficit: idemq; concitatus, & abſtractus ab integra, certaq; ratione, non conſtantiam ſolum amittit, verum etiam ſanitatem. quo circa mollis & eneruata putanda eſt Peripateticorum ratio, & oratio, qui perturbari animos neceſſe eſſe dicunt, ſed adhibent modũ quendam, quem vltra progredi non oporteat. modum tu adhibes vitio an vitium nullum eſt nõ parere rationi? an ratio pa rum præcipit, nec bonum illu eſſe, quod aut cupias ardente aut adeptus te efferas inſolen ter nec porro malum, quo a oppreſſus iaceas, aut ne oppr mare, mente vix conſtes? ca om:

omnia aut nimis tristia, aut nimis læta errore fieri? qui si error stultis extenuetur die, vt cum res eadem maneat, alter ferat inueterata, aliter recẽtia: sapientem ne attingat quidem omnino. etenim quis erit tandem modus iste? quæramus .n. modũ ęgritudinis, in qua operæ plurimũ ponitur. ægre tulisse P. Rutilium fratris repulsam consulatus, scriptum apud Fannium est. sed tamen transisse modum videtur, quippe qui ob eam causam à vita recesserit. moderatius igitur ferre debuit. quid, si, cum id ferret modice, mors liberorum accessisset? nata esset ægritudo noua, sed ea modica: magna tamẽ facta esset accessio. quid, si deinde dolores graues corporis, si bonorũ amissio, si cæcitas, si exilium, si pro singulis malis ægritudines accederent? summa ea fieret, quæ non sustineretur. qui modum igitur vitio quærit, similiter facit, vt si posse

posse putet eum, qui se è Leucade præcipitauerit, sustinere se, cum velit: vt enim id nō potest, sic animus perturbatus, & incitatus nec cohibere se potest, nec, quo loco vult, insistere omnino: quæq; crescentia perniciosa sunt, eadem sunt vitiosa nascentia. ægritudo autem ceteræq; perturbationes amplificatæ certe pestiferæ sunt: igitur etiam susceptæ continuo in magna pestis parte versantur: etenim ipsæ se impellunt, vbi semel à ratione discessum est; ipsaq; sibi imbecillitas indulget, in altumq; prouehitur imprudens, nec reperit locum consistendi. quamobrem nihil interest, vtrū moderatas perturbationes approbent, an moderatam iniustitiam, moderatam ignauiam, moderatam, intemperantiam. qui .n. vitijs modū apponit, is partem suscipit vitiorum. quod cum ipsum per se odiosum est, tum eo molestius, quia sunt in lubrico, incitataq;

semel

ſemel in procliue labuntur, ſu-
ſtineriq; nullo modo poſſunt.
Quid, quod ijdem Peripatetici
perturbationes iſtas, quas non
exſtirpandas putamus, non mo-
do naturales eſſe dicunt, ſed
etiam vtiliter à natura datas?
quorum eſt talis oratio. Primum
multis verbis iracundiam lau-
dant: cotem fortitudinis eſſe
dicunt, multoq; & in hoſtem,
& in improbũ ciuem vehemen-
tiores iratorum impetus eſſe:
leues autem ratiunculas eorum,
qui ita cogitarent: prælium re-
ctum eſt hoc fieri: conuenit di-
micare pro legibus, pro liberta-
te, pro patria. hæc nullam ha-
bent vim, niſi ira excanduit for-
titudo. nec vero de bellatori-
bus ſolum diſputant. imperia
ſeueriora nulla eſſe putant ſine
aliqua acerbitate iracundiæ.
oratorem denique non modo
accuſantem, ſed ne defendentẽ
quidem probãt ſine aculeis ira-
cundiæ. quæ etiam ſi non adſit,
tamen verbis atq; motu ſimu-

laudam arbitrantur, vt auditoris irā oratoris incendat. actio. virum denique videri negant, qui irasci nesciat: eamq; quam lenitatem nos dicimus, vitioso lentitudinis nomine appellant. nec vero solum hanc libidinem laudant (est .n. ira, vt modo definiui, vlciscendi libido) sed illud ipsum genus vel libidinis, vel cupiditatis ad summam vtilitatem esse dicunt à natura datum. nihil enim quenquam, nisi quod libeat, præclare facere posse. noctu ambulabat in publico Themistocles, quòd somnum capere non posset, quærentibusq; respondebat, Miltiadis trophæis se è somno susci tari. cui non sunt auditæ Demosthenis vigiliæ? qui dolori se aiebat, si quando opificum antelucana victus esset industria. philosophiæ denique ipsius principes nunquam in suis studijs tantos progressus sine flagranti cupiditate facere potuissent. vltimas terras lustrasse

Pytha-

Pythagoram, Democritũ, Platonem accepimus: vbi n. quid esset, quod disci posset, eo veniendum iudicauerunt. num putamus hæc fieri sine summo cupiditatis ardore potuisse? ipsam ægritudinem, quam nos vt terram, & immanem beluam fugiendam esse diximus, non sine magna vtilitate à natura dicunt constitutum, vt homines castigationibus, reprehensionibus, ignominijs affici se in delicto dolerent: impunitas enim peccatorum data videtur eis, qui & ignominiam, & infamiã ferunt sine dolore, morderi est melius conscientia. ex quo est illud è vita ductum ab Afranio. nam cum dissolutus filius, Heu me miserum, dixisset; tum seuerus pater,

dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.

Reliquas quoque partes ægritudinis vtiles esse dicunt, misericordiam ad opem ferendam, & calamitates hominum indi-

gnorum subleuandas: ipsum illud æmulari, obtrectare, non esse inutile: cum aut se nō idem videat consecutum, quod alium; aut alium idem, quod se: metū vero si quis sustulisset, omnem vitæ diligentiā sublatam fore, quæ summa esset in eis, qui leges, qui magistratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. hæc tamen ita disputant, vt resecanda esse fateantur, euelli penitus dicant nec posse, nec opus esse: vt in omnibus fere rebus mediocritatem esse optimam existiment. quæ cum exponunt, nihil ne tibi videntur, an aliquid dicere? A. Mihi vero dicere aliquid itaque expecto, quid ad ista M. Reperiam fortasse: sed illud ante. vides ne, quanta fuerit apud Academicos verecundia? plane enim dicunt quod ad rem pertineat. Peripateticis respōdetur à Stoicis. digladientur illi, per me licet: cui nihil est necesse nisi

nisi vbi sit illud, quod verisimillimū videatur, inquirere. quid est igitur, quod occurrat in hac quæstione, è quo possit attingi aliquid verisimile, quo longius mens humana progredi nō potest? definitio perturbationis: qua rectè Zenonem vsum puto. ita .n. definit, vt perturbatio sit aduersa ratione contra naturam animi commotio; vel breuius, vt perturbatio sit appetitus vehementior: vehementior autem intelligatur is, qui procul absit à naturæ constantia. quid ad has definitiones possim dicere? atqui hæc pleraq; sunt prudenter, acuteq; disserentium. illa quidem ex rhetorum pompa, ardores animorum, cotesq; virtutum. an vero vir fortis, nisi stomachari cœperit, non potest fortis esse? gladiatorum id quidem, quanquam in eis ipsis videmus sæpe constantiam. colloquuntur, congrediuntur, aliquid postulant, vt magis placati, quàm irati esse videantur.

sed in illo genere sit sane Pacideianus aliquis hoc animo, vt narrat Lucilius.

Occidam illum equidem & vincam, si id quaritis, inquit.
Verũ illud credo fore, in os prius accipiam ipse,
Quàm gladium in stomacho, sura, ac pulmonibus sisto
Odi hominem: iratus pugno: nec longius quidquam
Vobis, quàm dextra gladiũ dum accomodet alter
Vsque adeo studio, atq; odio illius, efferor ira.

at sine hac gladiatoria iracũdia videmus progredientem apud Homerum Aiacem multa cum hilaritate, cum depugnaturus esset cum Hectore: cuius vt arma sumpsit, ingressio lætitiam attulit socijs, terrorem autem hostibus: vt ipsum Hectorem, quemadmodum est apud Homerum, toto pectore trementẽ prouocasse ad pugnam pœniteret. atqui hi collocuti inter se, priusquam manum conferent,

rent; leniter & quiete, nihil ne in ipsa quidem pugna iracunde, rabioseue fecerunt. ego ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomen inuenit, iratum existimo Gallo torquem detraxisse; nec Marcellum apud Clastidium ideo fortem fuisse, quia fuerit iratus. de Africano quidem, quia notior est nobis propter recentem memoriam, vel iurare possum, nō illum iracundia tum inflammatum fuisse, cū in acie M. Allienum Pelignum scuto protexit, gladiumq; hosti in pectus infixit. de L. Bruto fortasse dubitarim, an propter infinitum odium tyranni effrænatius in Aruntem inuaserit: video enim vtrumq; cominus ictu cecidisse contrario. quid igitur huc adhibetis Iram? an fortitudo, nisi insanire cœperit, impetus suos non habet? quid? Herculem, quem in cælum ista ipsa, quam vos iracundiam esse vultis, sustulit fortitudo, iratum ne censes conflixisse cum Erymanthio

thio apro; aut leone Nemæo, an etiam Theseus Marathonij tauri cornua conprehendit iratus? vide, ne fortitudo minime sit rabiosa, sitq; iracundia tota leuitatis: neque .n. est illa fortitudo, quæ rationis expers est. contennendæ sunt humanæ res: negligenda mors est: patibiles & dolores, & labores putandi, hæc cum constituta sint iudicio, atque sententia, tum est robusta illa, & stabilis fortitudo, nisi forte quæ vehementer, acriter, animose fiunt, iracũde fieri suspicamur. mihi vero ne Scipio quidem ille Pontifex maximus, qui hoc Stoicorum verum esse declarauit, nunquam iratũ esse sapientem: iratus videtur fuisse Ti Graccho, tum, cum consulem languentem reliquit, atque ipse priuatus, vt si consul esset, qui remp. saluam esse vellet, se sequi iussit. nescio, ecquid ipsi fortiter in rep. fecerimus: si quid fecimus, certe irati non fecimus. an est quidquam simi-

lius

lius insaniæ, quàm ira? quam bene Ennius initium dixit insaniæ. color, vox, oculi, spiritus, impotentia dictorum, atq; factorum quam partem habent sanitatis? quid Achille Homerico fœdius? quid Agamemnone in iurgio? nam Aiacem quidem ira ad furorem, mortemq; perduxit. non igitur desiderat fortitudo aduocatã iracundiã. satis est instructa, armata, parata per se se: nam isto modo quidem licet dicere vtilem vinolentiam ad fortitudinem, vtilem etiam dementiam, quod & insani, & ebrij multa faciunt sæpe vehementius. semper Aiax fortis, fortissimus tamen in furore:

Nam facinus fecit maximum,
cum Danais inclinantibus,
Summam rem perfecit manu,
praliũ iũ restituit insaniens.

dicamus igitur vtilẽ insaniam. tracta definitionem fortitudinis. intelliges eam stomacho non egere. fortitudo est igitur animi affectio legi summæ in

perpetiendis rebus obtempe-rans; vel conseruatio stabilis iudicij in eis rebus, quæ formidolosæ videntur, subeundis, & repellendis; vel scientia rerum formidolosarũ, contrariarumq; perferendarum, aut omnino negligendarum, cōseruans earum rerum stabile iudicium. vel breuius, vt Chrysippus. nam superiores definitiones erant Sphæri, hominis in primis bene definientis, vt putant Stoici: sunt n. omnino omnes fere similes: sed declarant cōmunes notiones alia magis alia. quo modo igitur Chrysippus? fortitudo est, inquit, scientia perferendarum rerum, vel affectio animi in patiendo, ac perferendo, sũmæ legi parens sine timore. quamuis licet insectemur istos, vt Carneades solebat: metuo, ne soli philosophi sint: quæ n. istarum definitionum non aperit notionem nostram, quam habem⁹ omnes de fortitudine, tectam, atque inuolutam? qua aper-

aperta, quis eſt, qui aut bellatori, aut imperatori, aut oratori quærat aliquid, neq; eos existimet ſine rabie quidquã fortiter facere poſſe? quid? Stoici, qui omnes inſipientes inſanos eſſe dicunt, non ne iſta colligunt? remoue perturbationes, maximeq; iracundiam: iam videbuntur monſtra dicere. nunc autem ita differunt, ſic ſe dicere, omnes ſtultos inſanire, vt male olere omne cœnum. at non ſemper, commoue, ſenties. ſic iracundus non ſemper iratus eſt. laceſſe: iam videbis furentem. quid? iſta bellatrix iracundia, cum domum redijt, qualis eſt cum vxore? cum liberis? cum familia? an tũ quoque eſt vtilis eſt igitur aliquid quod conturbata mens melius, poſſit facere, quàm conſtans? an quiſquam poteſt ſine perturbatione mentis iraſci? bene igitur noſtri, cum omnia eſſent in morbis vitia, quòd nullum erat iracundia fœdius, iracundos

solos morbosos nominauerunt: oratorem vero irasci minime decet, simulare non dedecet. an tibi irasci tum videmur, cum quid in causis acrius, & vehementius dicimus? quid; cum iam rebus translactis, & præteritis orationes scribimus, num irati scribimus?

Ecquis hoc animaduertit? Vincite,

num aut egisse vnquam iratum Æsopum, aut scripsisse existimamus iratum Accium? aguntur ista præclare, & ab oratore quidem melius, si modo est orator, quàm ab vllo histrione: sed aguntur leniter, & mente tranquilla. Libidinem vero laudare, cuius est libidinis? Themistoclem, & Demosthenem mihi profertis: additis Pythagoram, Democritum, Platonem. quid? vos studia libidinem vocatis? quæ vel optimarum rerum, vt ea sunt, quæ profertis, sedata tamen, & tranquilla esse debent. Iam ægritudinem lauda-

re, vnam rem maxime detestabilem, quorum est tandem philosophorum? quàm commode dixit Afranius:

dum modo doleat aliquid, doleat, quodlubet:

dixit enim de adolescente perdito ac dissoluto: nos autem de constanti viro, ac sapienti quærimus. & quidem illam ipsam iram centurio habeat, aut signifer, vel ceteri, de quibus dici non necesse est, ne rhetorum aperiamus mysteria: vtile est enim vti motu animi, qui vti ratione non potest: nos autem, vt testificor sæpe, de sapiente quærimus. At etiam æmulari vtile est, obtrectare, misereri. cur misereare potius, quàm feras opem, si id facere possis? an sine misericordia liberales esse non possumus? non .n. suscipere ipsi ægritudines propter alios debemus, sed alios, si possumus, leuare ægritudine. Obtrectare vero alteri, aut illa vitiosa æmulatione, quæ riuali-

tati

tati similis est, æmulari, quid ha-
bet vtilitatis, cùm sit æmulantis
angi alieno bono, quod ipse nõ
habeat; obtrectantis autẽ alie-
no bono, quod id etiam alius
habeat? quis id approbare pos-
sit, ægritudinem suscipere pro
experientia, si quid habere ve-
lis? nam solum habere velle,
summa dementia est. Medio-
critates autem malorum quis
laudare recte possit? quis enim
pot est, in quo libido, cupiditas
ve sit, non libidinosus, & cupi-
dus esse? in quo ira, non iracun-
dus? in quo angor, non anxius?
in quo timor, non timidus? li-
bidinosum igitur, & cupidum, &
iracundum, & anxium, & timi-
dum censemus esse sapientem?
de cuius excellentia multa qui-
dem dici quamuis fuse, lateq;
possunt, sed breuissime illo mo-
do, sapientiam esse rerum diui-
narum, & humanarum scientiã,
cognitionemq;, quæ causa cu-
iusque rei sit. ex quo efficitur,
vt diuina imitetur, humana om-
nia

nia inferiora virtute ducat. in hunc tu igitur, tanquam in mare, quod est ventis subiectum, perturbationem cadere tibi dixisti videri quid est, quod tantam grauitatem, constantiamq; perturbet? an improuisum aliquid, atque repentinum? quid potest accidere tale ei, cui nihil subitum est, quod homini euenire possit? Nam quod aiunt nimia resecari oportere, naturalia relinqui: quid tandem potest esse naturale, quod idem nimium esse possit sunt .n. omnia ista ex errorũ orta radicibus, quæ euellenda, & extrahẽda penitus, non circumcidenda, nec amputanda sunt. Sed quoniam suspicor te non tam de sapiente, quàm de te ipso quærere, (illum.n. putas omni perturbatione esse liberum, te vis) videamus, quanta sint, quæ à philosophia remedia morbis animorum adhibeantur: est .n. quædam medicina certe: nec tã fuit hominũ generi infensa,

atque

atq; inimica natura, vt corpo-
ribus tot res salutares, animis
nullam inueniret. de quibus est
hoc etiam merita melius, quòd
corporum adiumenta adhiben-
tur extrinsecus, animorũ salus
inclusa in his ipsis est: sed quo
maior est in eis præstantia, &
diuinior, eo maiore indigent
diligentia. itaque bene adhibi-
ta ratio cernit, quid optimum
sit; neglecta, multis implicatur
erroribus. ad te igitur mihi iam
conuertenda omnis oratio est:
simulas.n. quærere te de sapien-
te; quæris autem fortasse de te.
Earum igitur perturbationum,
quas exposui, variæ sunt cura-
tiones: nam neq; omnis ægri-
tudo vna ratione sedatur: alia
est enim lugenti, alia miseranti,
alia inuidendi adhibenda medi-
cina: est.n. in omnibus quatuor
perturbationibus illa distinctio,
vtrum ad vniuersam perturba-
tionem, quæ est aspernatio ra-
tionis, aut appetitus vehemen-
tior, an ad singulas, vt ad metũ,

libi-

libidinem, reliquasque melius adhibeatur oratio; & vtrum illud non videatur ægre ferendum ex quo suscepta sit ægritudo; an omnium rerum tollenda omnino ægritudo: vt si quis ægre ferat, se pauperem esse, id ne disputes, paupertatem malum non esse, an hominem ægre ferre nihil oportere. nimirum hoc melius; ne, si forte de paupertate non persuaseris, sit ægritudini concedendum: ægritudine autem sublata proprijs rationibus, quibus heri vsi sumus; quodammodo etiam paupertatis malum tollitur. sed omnis eiusmodi perturbatio, animi placatione abluatur: illa quidem, cum doceas, nec bonum illud esse, ex quo lætitia aut libido oriatur, nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo. veruntamen hæc est certa, & propria sanatio, si doceas, ipsas perturbationes per se esse vitiosas, nec habere quidquam aut naturale, aut necessarium:

vt ipsam ægritudinẽ leniri vi-
demus, cum obijcimus mœrẽ-
tibus imbecillitatem animi ef-
fœminati, cumq; eorum graui-
tatem, cõstantiamq; laudamus,
qui non turbulente humana pa-
tiantur. quod quidem solet eis
etiam accidere, qui illa mala
esse censent, ferenda tamen
æquo animo arbitrantur. putat
aliquis voluptatem esse bonũ,
alius autem pecuniam: tamen
& ille ab intemperantia, & hic
ab auaritia auocari potest. illa
autem altera ratio, & oratio,
quæ simul & opinionem falsam
tollit, & ægritudinem detrahit,
est ea quidem vtilior, sed raro
proficit, neque est ad vulgus
adhibenda. quædam autem sunt
ægritudines, quas leuare illa
medicina nullo modo possit;
vt si quis ægre ferat, nihil in se
esse virtutis, nihil animi, nihil
officij, nihil honestatis, propter
mala is quidẽ angatur, sed alia
quædam ad eum sit admouenda
curatio, & talis quidem, quæ
possit

possit esse omnium, etiam de ceteris rebus discrepantiû philosophorum: inter omnes .n. conuenire oportet, commotiones animorum à recta ratione auersas esse vitiosas, vt, etiam si nec mala sint illa, quæ metum, ægritudinemue, nec bona quæ cupiditatem, lætitiamue moueant, tamen si vitiosa ipsa cōmotio: constantem .n. volumus quendam, sedatû, grauem, humana omnia prementem illû esse, quem magnanimum, & fortem virum dicimus: talis autem nec mœrens, nec timens, nec cupiens, nec gestiens esse quisquam potest: eorum enim hæc sunt, qui euentus humanos superiores, quàm suos animos esse ducunt. quare omnium philosophorum, vt ante dixi, vna ratio est medendi, vt nihil, quale sit illud quod perturbet animum, sed de ipsa sit perturbatione dicendum. itaq; primum in ipsa cupiditate, cum id solum agitur, vt ea tollatur, non est

quæ-

quærendum; bonum illud nec ne sit, quod libidinem moueat: sed libido ipsa tollenda est: vt siue, quod honestum est, id sit summum bonum, siue voluptas, siue horum vtrunque coniunctum, siue illa tria genera bonorum, tamen, etiam si virtutis ipsius vehementior appetitus sit, eadem sit omnibus ad deterrendum adhibenda ratio. continet autem sedationem animi humana in conspectu posita natura: quæ quo facilius expressa cernatur, explicanda est oratione communis conditio, lexq; vitæ. itaq; non sine causa cum Orestem fabulam doceret Euripides, primos tres versus reuocasse dicitur Socrates:

Neque tam terribilis vlla fando oratio est,
Neque sors, neque ira cælitum inuectum malum,
Quod non natura humana patiendo ferat.

est autem vtilis ad persuadendum ea, quę acciderunt, ferri & posse,

posse, & oportere, enumeratio eorum, qui tulerunt. etsi ægritudinis sedatio, & hesterna disputatione explicata est, & in consolationis libro, quem in medio (non .n. sapientes eramus) mœrore, & dolore conscripsimus: quodq; vetat Chrysippus ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus, naturæq; vim attulimus, vt magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. Sed ægritudini, de qua satis est disputatum, finitimus est metus, de quo pauca dicenda sunt. Est .n. metus, vt ægritudo præsentis, sic ille futuri mali. itaque nonnulli ægritudinis partem quandam metum esse dicebant. alij autem metum præmolestiã appellabant, quòd est quasi dux consequentis molestiæ. quibus igitur rationibus instantia feruntur, eisdem contemnuntur sequentia. nam videndum est in vtrisque, ne quid humile, summissum, molle, æffe-

mina-

minatum, fractum, abiectumq; faciamus. sed quanquam de ipsius metus inconstantia, imbecillitate, leuitate dicendum est, tamen multum prodest ea, quæ metuuntur, ipsa contemnere. itaque, siue casu accidit, siue consilio, per commode factum est, quòd eis de rebus, quæ maxime metuuntur, de morte, & de dolore, primo, & proximo die disputatum est: quæ si probata sunt, metu magna ex parte liberati sumus. Ac de malorum opinione hactenus. videamus nunc de bonorum, id est de lætitia, & de cupiditate. Mihi quidem in tota ratione ea, quæ pertinent ad animi perturbationem, vna res videtur causam continere, omneis eas esse in nostra potestate, omneis iudicio susceptas, omneis voluntarias. hic igitur error est eripiēdus, hæc detrahenda opinio: atque vt in malis opinata tollerabiliora, sic in bonis sedatiora sunt efficienda ea, quæ ma-

magna, & lætabilia dicuntur. atque hoc quidem commune malorum & bonorum: vt si iam difficile sit persuadere, nihil earum rerum, quæ perturbent animum, aut in malis, aut in bonis esse habendum, tamen alia ad alium motum curatio sit adhibenda, aliaq; ratione maleuolus, alia amator, alia rursus anxius, alia timidus corrigendus. atque erat facile, sequentem eã rationem, quæ maxime probatur de bonis & malis, negare vnquam lætitia affici posse insipientem, quòd nihil vnquam haberet boni. sed loquimur nunc more communi. sint sane ista bona, quæ putantur, honores, diuitiæ, voluptates, cæteraq; : tamen in eis ipsis potiundis exultans, gestiensq; lætitia turpis est: vt, si ridere concessũ sit, vituperatur tamen cachinnatio. eodem .n. vitio est effusio animi in lætitia, quo in dolore contractio; eademq; leuitate cupiditas est in appetendo, qua

qua

qua lætitia in fruendo: & vt nimis afflicti molestia, sic nimis elati lætitia iure iudicantur leues, & cum inuidere, ægritudinis sit; malis autem alienis voluptatem capere, lætitiæ: vtrumque immanitate, & feritate quadam proponenda castigari solet. atque vt confidere decet, timere non decet: sic gaudere decet, lætari non decet, quoniam docendi causa à gaudio lætitiã distinguimus. illud iam supra diximus, fieri contractionem animi recte nunquam posse, elationem posse: aliter enim Næuianus ille gaudet Hector,

Lætus sum
Laudari me, pater, abs te laudato viro;

aliter ille apud Trabeam Chærea,

Leua delinita argento nutum obseruabit meum,
Quid velim. quid studeam. adueniens digito impellam ianuam:

Fores patebunt de improuiso
Chrysis vbi me aspexerit.
Alacris obuiam mihi veniet
complexum exoptans meum,
Mihi se dedet:

Quàm hæc pulchra putet, ipsa iam dicet.

Fortunam ipsam anteibo fortunis meis.

Hæc lætitia quam turpis sit, satis est diligenter attendentem penitus videre, & vt turpes sũt, qui efferunt se lætitia tum, cum fruuntur venereis voluptatibus: sic flagitiosi, qui eas inflammato animo concupiscunt. totus vero iste, qui vulgo appellatur amor (nec hercule inuenio quo nomine alio possit appellari) tantæ leuitatis est, vt nihil videam, quod putem conferendum. quem Cæcilius,

Deum, qui non summum putet,
Aut stultum, aut rerum esse imperium existimet;
Cui in manu sit, quam esse dementem velit,
Quem sapere, quem sanari,

quem in morbum iniici;
Quem contra amari, quem ar-
cersiri, quem expeti:

O præclaram emendatricem vitæ poeticam, quæ amorem flagitij, & leuitatis auctorem, in concilio deorum collocandũ putet. de comœdia loquor; quæ, si hæc flagitia non probaremus, nulla esset omnino, quid autem ex tragœdia princeps ille Argonautarum?

Tu me amoris magis quàm honoris seruauisti gratia.

quid ergo? hic amor Medeæ quanta miseriarum incẽdia excitauit? atque ea tamen apud alium poetam patri dicere audet, se coniugem habuisse

Illum, amor quem dederat, qui plus pollet, potiore est patre.

sed poetas ludere sinamus, quorum fabulis in hoc flagitio versari ipsum videmus Iouem, ad Magistros virtutis, philosophos veniamus; qui amorem negant stupri esse, & in eo litigant cum Epicuro, non multum

(vt

(vt opinio mea fert) mentiente: quis est enim amor iste amiciciæ? cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem? mihi quidem hæc in Græcorum gymnasijs nata consuetudo videtur. in quibus isti liberi, & concessi sunt amores. bene igitur Ennius.

Flagitij principium est, nudare inter ciues corpora,

qui vt sint sicut fieri posse video, pudici, soliciti tamen, & anxij sunt, eoq; magis, quod se ipsi continent, & exercent. Atque vt muliebreis amores omittam, quibus maiorem licentiam natura concessit, quis aut de Ganymedis raptu dubitat, quid poetæ velint; aut non intelligit, quid apud Euripidem & loquatur, & cupiat Laius? quid deniq; homines doctissimi, & summi poetæ de se ipsis & carminibus edant & cantibus? fortis vir in sua Republica cognitus, quæ de iuuenum

quem in morbum iniici,
Quem contra amari, quem ac-
cersiri, quem expeti:

O præclaram emendatricem vitæ poeticam, quæ amorem flagitij, & leuitatis auctorem, in concilio deorum collocandũ putet. de comœdia loquor; quæ, si hæc flagitia non probaremus, nulla esset omnino, quid autem ex tragœdia princeps ille Argonautarum?

Tu me amoris magis quàm honoris seruauisti gratia.

quid ergo? hic amor Medeæ quanta miseriarum incẽdia excitauit? atque ea tamen apud alium poetam patri dicere audet, se coniugem habuisse

Illum, amor quem dederat, qui plus pollet, potiore est patre.

sed poetas ludere sinamus, quorum fabulis in hoc flagitio versari ipsum videmus Iouem: ad Magistros virtutis, philosophos veniamus; qui amorem negant stupri esse, & in eo litigant cum Epicuro, non multum

(vt

(vt opinio mea fert) mentiente: quis est enim amor iste amiciciæ? cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem? mihi quidem hæc in Græcorum gymnasijs nata consuetudo videtur in quibus isti liberi, & concessi sunt amores. bene igitur Ennius,

Flagitij principium est, nudare inter ciues corpora,

qui vt sint sicut fieri posse video, pudici, soliciti tamen, & anxij sunt, eoq; magis, quod se ipsi continent, & exercent. Atque vt muliebreis amores omittam, quibus maiorem licentiam natura concessit, quis aut de Ganymedis raptu dubitat, quid poetæ velint; aut non intelligit, quid apud Euripidem & loquatur, & cupiat Laius? quid deniq; homines doctissimi, & summi poetæ de se ipsis & carminibus edant & cantibus? fortis vir in sua Republica cognitus, quæ de iuuenum

amore ſcripſit Alcæus? nam Anacreontis quidem tota poeſis eſt amatoria. maxime vero omnium flagraſſe amore Rheginū Ibicum, apparet ex ſcriptis. atque horum omnium libidinoſos eſſe amores videmus. Philoſophi ſumus exorti, & auctore quidē noſtro Platone, quem non iniuria Dicæarchus accuſat, qui amori auctoritatem tribueremus. Stoici vero & ſapiētem amaturum eſſe dicunt; & amorem ipſum, conatū amicitiæ faciundæ ex pulchritudinis ſpecie definiunt. qui ſi quis eſt in rerum natura ſine ſolicitudine, ſine deſiderio, ſine cura, ſine ſuſpirio; ſit ſane: vacat .n. omni libidine: hæc autem de libidine oratio eſt. ſin autem eſt aliquis amor, vt eſt certe, qui nihil abſit, aut non multum ab inſania; qualis in Leucadia eſt;

Si quidem ſit quiſquam Deus, cui ego ſum curæ.

Ad id erat Deis omnibus curādum,

dum, quemadmodum hic. frueretur voluptate.

Heu me infelicem.

nihil verius probe, & ille,

Sanus ne es, qui temere lamentare?

Sic insanius suis etiã videtur. at quas Tragadias effecit?

Te appollo sancte fer opem teq; omnipotens Neptune, inuoco,

Vosq; adeo venti.

Mundum totum se ad amorem suum subleuandum conuersurũ putat: Venerem vnam excludit, vt iniquam.

Nam quid ego te appellem Venus?

Eam præ libidine negat curare quidquam. quasi vero ipse non propter libidinem tanta flagitia, & faciat, & dicat. sic igitur affecto hæc adhibenda curatio est, ne ei illud, quod cupiat, ostendatur quam leue, quam contemnendum, quam nihil sit omnino, quam facile, vel aliunde, vel alio modo perfici, vel omnino negligi possit. addu-

cendus est etiam nonnunquam ad alia studia, solicitudines, curas, negocia. loci denique mutatione, tanquam ægroti non conualescentes, sæpe curandus est, etiam nouo quodam amore veterem amorem tanquam clauó clauum ejjciendum putant. maxime autem admonendus, quantus sit furor amoris: omnibus enim ex animi perturbationibus est profecto nulla vehementior, vt si iam ipsa illa accusare nolis, stupra dico, & corruptelas, & adulteria, incesta denique, quorum omnium accusabilis est turpitudo. sed vt hæc omittamus, perturbatio ipsa mentis in amore fœda per se est, nam vt illa præter eã, quæ sunt furoris: hæc ipsa per se se quam habent læuitatem, quæ videntur esse mediocria?

iniuriæ,
Suspiciones, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rursum. incerta hæc si tu postules,

Ra-

Ratione certa facere, nihilo plus agas,

Quàm si des operam, vt cum ratione insanias.

Hæc inconstantia, mutabilitasq; mentis quem non ipsa prauitate deterreat? est etiam illud, quòd in omni perturbatione dicitur, demonstrandum, nullā esse nisi opinabilem, nisi iudicio susceptam, nisi voluntariam. etenim si naturalis amor esset, & amarent omnes, & amarentur, & semper amarent, & idem amarent neque alium pudor, alium cogitatio, alium satietas deterreret. Ira vero quamquam diu perturbat animum, dubitationem insaniæ non habet, cuius impulsis existit etiam inter fratres tale iurgium;

Quis homo te exuperauit vnquam gentium impudentia?

Quid autem malitia te?

nosti, quæ sequentur, alternis enim versibus intorquentur inter fratres grauissimæ contumeliæ: vt facile appareat Atrei

filios esse, eius, qui meditatur pœnam in fratrem nouam.

Maior mihi moles, maius miscendum malum,
Qui illius acerbum cor contundam, & comprimam.
Quæ igitur hæ erant moles audi Thyestem ipsum:
Impius hortatur me frater, vt meos malis miser
Mandarem natos.

eorum viscera apponit, quid est enim, quò non progrediatur eadem ira, quo furor itaque iratos proprie dicimus exisse de potestate, id est de consilio, de ratione, de mente; horum enim potestate in totum animum esse debet. his autem sunt subtrahendi, in quos impetum conantur facere, dum se ipsi colligant (quid est autem se ipsum colligere, nisi dissipatas animi partes rursum in suum locum cogere?) aut rogandi, orandiq; sunt, vt si quam habent vlciscẽdi vim, differant in tẽpus aliud, dum deseruescat ira. deferue-
sce-

ſcere autem certe ſignificat ardorẽ animi inuita ratione excitatum. ex quo illud laudatur Architæ: qui cum villico factus eſſet iratior, quo te modo, inquit, accepiſſem, niſi iratus eſſem? vbi ſunt ergo iſti, qui iracundiam vtilem dicunt? poteſt vtilis eſſe inſania? at naturalis eſt. an quidquam eſſe poteſt ſecundum naturam, quod ſit repugnante ratione? quomodo autem, ſi naturalis eſſet ira, aut alius alio magis iracundus eſſet, aut finẽ haberet prius, quam eſſet vltra vlciſcendi libido; aut quanquam pœniteret, quod feciſſet per iram? vt Alexandrum Regem videmus: qui cum interemiſſet *Clytum* familiarem ſuum, vix à ſe manus abſtinuit: tanta vis fuit pœnitendi. quibus cognitis, quis eſt qui dubitet, quin hic quoque motus animi ſit totus opinabilis, ac voluntarius? quis .n. dubitarit, quin ægrotationes animi, qualis eſt auaritia, glo-

riæ cupiditas, ex eo, quod magni æstimetur ea res, ex qua animus ægrotat, oriantur? vnde intelligi debet, perturbationem quoq; omnem esse in opinione, & si fidentia, idest, firma animi confisio, scientia quędam est, & opinio grauis, non temere assentiens: metus quoque est diffidentia expectati & impendentis mali. et si spes est expectatio boni, mali expectationem esse, necesse est metum. vt igitur metus, sic reliquæ perturbationes sunt in malo, ergo, vt constantia scientiæ, sic perturbatio erroris est. qui autem natura dicuntur iracundi, aut misericordes, aut inuidi, aut tale quid, ij sunt eiusmodi constituti, quasi mala valetudine animi, sanabiles tamen: vt Socrates dicitur, cum multa in conuentu vitia collegisset in eum Zopyrus, qui se naturam, cuiusque ex forma perspicere profitebatur; derisus est à cæteris, qui illa in Socrate vitia non agnosce-

ſcerent; ab ipſo autem Socrate ſubleuatus eſt, cum illa ſibi vitia ineſſe, ſed ratione à ſe deiecta dicerent. ergo vt optima quiſq; valetudine affectus poteſt videri alius, vt natura, ad aliquem morbum procliuior: ſic animus alius ad alia vitia propenſior, qui autem non natura, ſed culpa vitioſi eſſe dicũtur, eorum vitia conſtant ex falſis opinionibus rerum bonarum, ac malarum, vt fit, alius ad alios motus, perturbationeſq; procliuior. inueteratio autem, vt in corporibus ægrius depellitur, ſic in animis quoque perturbatiuo: citiuſq; repentinus oculorum timor ſanatur, quàm diuiurna lippitudo depellitur. ſed cognita iam cauſa perturbationum, quæ omnes oriuntur ex iudicijs opinionum, & voluntatibus, ſit iam huius diſputationis modus. ſcire autẽ nos oportet, cognitis, quoad poſſint ab homine cognoſci, bonorum & malorum finibus, nihil à philo-

losophia posse, aut maius, aut vtilius optari, quàm hęc, quæ à nobis hoc quatriduo disputata sunt. morte enim contempta, & dolore ad patiendum leuato, adiunximus sedationẽ ægritudinis: qua nullum homini maius malum est: etsi .n. omnis animi perturbatio grauis est, nec multum differt ab amẽtia: tamen ita cæteros, cum sint in aliqua perturbatione aut metus, aut lætitiæ, aut cupiditatis, commotos modo, & perturbatos dicere solemus; at eos, qui se ægritudini dediderunt, miseros, afflictos, ærumnosos, calamitosos. itaque non fortuito factum videtur, sed à te ratione propositum, vt separatis de ægritudine, & de cæteris perturbationibus disputaremus: in ea est .n. fons miseriarum, & caput. sed & ægritudinis, & reliquorum animi morborũ vna sanatio est, omnes opinabiles esse, & voluntarios, eaq; re suscipi, quod ità

rectum esse videatur, hunc errorem, quasi radicem omnium malorum, stirpitus philosophia se extracturam pollicetur. demus ergo nos huic excolendos, patiamurq; nos sanari: his.n malis insidentibus, non modo beati, sed ne sani quidem esse possumus. aut igitur negemus quidquam ratione confici, cum contra nihil sine ratione recte fieri possit: aut, cum philosophia ex rationum collatione constet, ab ea, si & boni, & beati volumus esse; omnia adiumenta & auxilia petamus benè, beateque viuendi.

MARCI TVLLII

CICERONIS

TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM,

AD MARCVM BRVTVM

Liber Quintus.

Virtutem ad beate viuendum se ipsa esse contentam.

Vintus hic dies, Brute, finem faciet Tusculanarum disputationum: quo die est à nobis ea de re, quam tu ex omnibus maximè probas, disputatum: placere enim tibi admodum sensi ex eo libro, quem ad me accuratissime scripsisti, & ex multis sermonibus tuis, virtutem ad beate viuendum se ipsa esse contentam. quod etsi difficile est probatu, propter tã varia, & tam multa tormenta for-

fortunæ: tale tamen eſt, vt elaborandum ſit, quo facilius probetur; nihil eſt enim omnium, quæ in philoſophia tractantur, quod grauius, magnificentiuſq; dicatur, nam cum ea cauſa impulerit eos, qui primi ſe ad philoſophiæ ſtudium contulerunt, vt omnibus rebus poſthabitis, totos ſe in optimo vitæ ſtatu exquirendo collocarent: profecto ſpe beate viuendi tantam in eo ſtudio curam, operamq; poſuerunt. quòd ſi ab ijs inuenta, & perfecta virtus eſt, & ſi præſidij ad beate viuendũ in virtute ſatis eſt: quis eſt, qui non præclare, & ab illis poſitã, & à nobis ſuſceptam operam philoſophandi arbitretur? ſin autem virtus ſubiecta ſub varios, incertoſq; caſus famula fortunæ eſt, nec tantarum viriũ eſt, vt ſe ipſa tueatur: vereor, ne non tam virtutis fiducia nitendum nobis ad ſpem beate viuendi, quam vota facienda videantur. equidem eos caſus,

in quibus me fortuna vehemē-
ter exercuit, mecum ipſe conſi-
derans, huic incipio ſententiæ
diffidere, interdum etiam hu-
mani generis imbecillitatem,
fragilitatemq; extimeſcere:
vereor enim ne natura, cū cor-
pora nobis infirma dediſſet, iiſ-
que & morbos inſanabiles, &
dolores intolerabiles adiunxiſ-
ſet, animos quoque dederit &
corporum doloribus congruen-
tes, & ſeparatim ſuis angoribus
& moleſtijs implicatos. ſed in
hoc me ipſe caſtigo, quòd ex
aliorum, & ex noſtra fortaſſe
mollitie, non ex ipſa virtute de
virtutis robore exiſtimo: illa
enim, ſi modo eſt vlla virtus,
quam dubitationem auunculus
tuus Brute ſuſtulit; omnia, quæ
cadere in hominem poſſunt,
ſubter ſe habet; eaq; deſpiciens,
caſus contemnit humanos: cul-
paq; omni carens, præter ſe ip-
ſam nihil cenſet ad ſe pertine-
re. nos autem omnia aduerſa
tum venientia metu augentes,

tum mœrore præsentia, rerum naturam, quam errorem nostrū damnarem alumus. sed & huius culpæ, & cæterorum vitiorum, peccatorumq; nostrorum omnis à philosophia petenda correctio est, cuius in sinum cū à primis temporibus ætatis nostra voluntas, studiumq; nos contulisset, his grauissimis casibus in eundem portum, ex quo eramus egressi, magna iactati tempestate confugimus. ò vitæ philosophia dux, ò virtutis indagatrix expultrixq; vitiorū, quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? tu vrbes peperisti; tu dissipatos homines in societatem vitæ conuocasti: tu eos inter se primo domicilijs, deinde coniugijs, tum literarum, & vocum communione iunxisti: tu inuentrix legum, tu magistra morū, & disciplinæ fuisse. ad te confugimus: à te opem petimus: tibi nos, vt antea magna ex parte, sic nunc penitus,

totosq; tradimus. est autem vnus dies bene, & ex præceptis tuis actus, peccanti immortalitati anteponendus. cuius igitur potius opibus vtamur, quàm tuis? quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorē mortis sustulisti. at philosophia quidem, tantum abest, vt perinde, ac de hominum est vita merita, laudetur, vt à multis etiam vituperetur. vituperare quisquam vitæ parentē, & hoc parricidio se inquinare audet? & tam impie ingratus esse, vt eam accuset, quam vereri deberet, etiam si minus percipere potuisse? sed, vt opinor, hic error, & hæc indoctorum animis offusa caligo est, quòd tam longe retro respicere non possunt, nec eos, à quibus vita hominum instructa primo sit, fuisse philosophos arbitrantur. quā rem antiquissimam cum videamus, nomen tamen esse confitemur recens. nam sapientiam quidem ipsam quis negare potest

test non modo re esse antiquã, verum etiam nomine? quæ diuinarum, humanarumq; rerum, tum initiorum, causarumq;, tum cuiusque rei, cognitione hoc pulcherimũ nomen apud antiquos assequebatur. itaque & illor septem, qui à Græcis σοφοὶ sapientes à nostris & habebantur, & nominabantur, & multis ante sæculis Lycurgum, cuius temporibus Homerus etiam fuisse ante hanc vrbem conditã traditur, etiam heroicis ætatibus Vlyxem, & Nestorem accedimus & fuisse, & habitos sapientes. nec vero Atlas sustinere cælum, nec Prometheus affixus Caucaso, nec stellatus Cepheus cum vxore, generosilia traderetur, nisi cœlestium diuina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset. à quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione studia ponebant, sapientes & habebantur, & nominabantur: idq; eorũ nomen vsque

ad

ad Pythagoræ manauit ętatem, quem, vt scribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, vir doctus in primis, Philiuntē ferunt venisse, eumq; cum Leonte Principe Philiasiorum docte, & copiose disseruisse quædam: cuius ingenium, & eloquentiā cum admiratus esset Leon, quęsiuisse ex eo qua maxime arte confideret: at illum, artem quidem se scire nullam, sed esse philosophum: admiratū Leontem nouitatem nominis, quæsisse, quinam essent philosophi, & quid inter eos, & reliquos interesset: Pythagoram autem respondisse, similem sibi videri vitam hominum, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate: nam vt illic alij corporibus exercitatis gloriā, & nobilitatē coronæ peterent, alij emendi, aut vendendi quæstu, & lucro ducerentur, esset autē quoddam genus eorum, idq; vel maxime ingenuum, qui

nec

nec plausum, nec lucrum quæ-
rerent, sed visendi causa veni-
rent, studioseq; perspicerent,
quid ageretur, & quo modo;
itẽ nos quasi in mercatus quã-
dã celebritate ex vrbe aliqua,
sic in hanc vitam ex alia vita, &
natura profectos, alios gloriæ
seruire, alios pecuniæ, raros
esse quosdam, qui, cæteris om-
nibus pro nihilo habitis, rerum
naturam studiose intuerentur:
hos se appellare sapientiæ stu-
diosos, id est.n. philosophos:
& vt illic liberalissimum esset
spectare, nihil sibi acquirentẽ;
sic in vita longe omnibus stu-
dijs contemplationem rerum,
cognitionemq; præstare. nec
vero Pythagoras nominis solũ
inuentor, sed rerum ipsarũ am-
plificator fuit. qui cum post
hunc Phliasium sermonem in
Italiam venisset, exornauit eã
Græciam, quæ magna dicta est,
& priuatim, & publice præstã-
tissimis, & institutis, & artibus.
cuius de disciplina aliud tem-
pus

pus fuerit fortaſſe dicendi. ſed ab antiqua philoſophia vſque ad Socratem, qui Archelaum Anaxagore diſcipulum audierat, numeri motuſq; tractabantur, & vnde omnia orirentur, quoue recederent: ſtudioſeq; ab his ſiderum magnitudines, interualla, curſus inquirebantur, & cuncta cœleſtia. Socrates autem primus philoſophiam deuocauit è cælo, & in vrbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coegit de vita, & moribus, rebuſq; bonis, & malis quærere. cuius multiplex ratio diſputandi, rerumq; varietas, & ingeni magnitudo, Platonis memoria, & literis conſecrata, plura genera effecit diſſentientium philoſophorum. è quibus nos id potiſſimum conſectati ſumus, quo Socratem vſum arbitramur; vt noſtram ipſi ſententiam tegeremus, errore alios leuaremus, & in omni diſputatione, quid eſſet ſimilimum veri, quæreremus.

quem

quem morem cum Carneades acutiſſime : copioſiſſimeq; tenuiſſet, fecimus & alias ſæpe, & nuper in Tuſculano, vt ad eā conſuetudinem diſputaremus. & quatridui quidem ſermonem ſuperioribus ad te perſcriptum libris miſimus : quinto autem die, cum eodem in loco conſediſſemus, ſic eſt propoſitum, de quo diſputaremus. A Non mihi videtur ad beate viuendū ſatis poſſe virtutem. M. At hercule Bruto meo videtur : cuius ego iudiciū, pace tua dixerim, longe antepono tuo. A. Non dubito. nec id nunc agitur, u illum quantum ames : ſed hoc, quod mihi dixi videri, quale ſit de quo à te diſputari volo. M. Nempe negas ad beate viuendum ſatis poſſe virtutem? A. Prorſus nego. M. Quid? ad recte, honeſte, laudabiliter, poſtremo ad bene viuendum ſatis ne eſt præſidij in virtute? A. Certe ſatis. M. Potes igitur, aut qui male viuat, non eum miſerū

dice-

dicere; aut, quem bene fateare, eum negare beate viuere? A. Quidni possim? nam etiam in tormētis recte, honeste, laudabiliter, & ob eam rem bene viui potest, dum modo intelligas quid nunc dicam bene: dico n. constanter, grauiter, sapienter, fortiter. hæc etiam in æquuleū conijciuntur, quo vita non aspirat beata. M. Quid igitur? sola ne beata vita quæso relinquitur extra ostiū, limenq; carceris, cum constantia, grauitas, fortitudo, sapientia, reliquæq; virtutes rapiantur ad tortorem, nullumq; recusent nec supplicium, nec dolorem? A. Tu, si quid es facturus, noua aliqua conquiras oportet. ista me minime mouent, non solum quia peruulgata sunt, sed multo magis, quia, tanquam leuia quædā vina, nihil valent in aqua, sic Stoicorum ista magis gustata quàm potata delectant. velut iste chorus virtutem in equuleū impositus, imagines constituit ante

ante oculus cum amplissima dignitate, vt ad eas cursim perrectura, nec eas beata vita à se desertas pastura videatur: cum autem animum ab ista pictura, imaginibus virtutum ad rem, veritatemq; traduxeris, hoc nudum relinquitur, possit ne quis beatus esse, quandiu torqueatur. quamobrem hoc nec quæramus virtutes autem, noli vereri, ne expostulent, & quærantur se à beata vita esse relictas. si enim nulla virtus prudentia vacat, prudentia ipsa hoc videt, non omnes bonos esse etiã beatos; multaq; de M. Atilio. Q. Cæpione, M. Aquillio recordatur: beatamq; vitam, si imaginibus potius vti, quam rebus ipsis placet, conantem ire in equuleum retinet ipsa prudentia, negatq; ei cum dolore, & cruciatu quidquam esse commune. M. Facile patior te isto modo agere: etsi iniquum est præscribere mihi te, quemadmodum à me disputari velis.

O sed

ſed quæro, vtrum aliquid actum ſuperioribus diebus, an nihil arbitremur? A. Actum vero, & aliquantum quidem. M. Atqui ſi ita eſt, profligata iam hæc, & penè ad exitum adducta quæſtio eſt. A. Quo tandem modo? M. Quia motus turbulenti, iactationeſq; animorum incitatæ, & impetu inconſiderato elatæ, rationem omnem repellentes, vitæ beatæ nullam partem relinquunt: quis enim poteſt mortem, aut dolorem metuens, quorum alterum ſæpe adeſt, alterum ſemper impendet, eſſe non miſer? quid, ſi idem (quod plerunque fit) paupertatem, ignominiam, infamiam timet, ſi debilitatem, cæcitatem, ſi denique, quod non ſingulis hominibus, ſed potentibus populis ſæpe contingit, ſeruitutem: poteſt ea timens eſſe quiſquã beatus? quid, qui non modo ea futura, timet, verum etiam fert, ſuſtinetq; præſentia? adde eodem exilia, luctus, orbitates.

qui

qui reb⁹ his fractus ægritudine eliditur, potest tandem esse nō miserrimus? quid vero illum, quem libidinibus inflammatū, & furentē videmus, omnia rabide appetentem cum explebili cupiditate, quoq; affluentius voluptates vndiq; hauriat, eo grauius, ardentiusq; sitientem, non ne recte miserrimum dixeris? quid? elatus ille leuitate, inanique lætitia & exultans,& temere gestiens,non ne tanto miserior, quanto sibi videtur beatior? ergo,vt hi miseri,sic contra illi beati,quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles letitiæ exultantes languidis liquefaciunt voluptatibus. vt maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commouente; sic animi quietus, & placatus status cernitur, cum perturbatio nulla est, qua moueri queat. quòd si est, qui vim fortunæ, qui omnia

humana, quæcunque accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat, idémq;, si nihil concupiscat, nulla efferatur animi inani voluptate: quid est, cur is non beatus sit? & si hæc virtute efficiuntur, quid est, cur virtus ipsa per se non efficiat beatos? A. Atqui alterum dici non potest, quin ij, qui nihil metuant nihil angantur, nihil concupiscant, nulla impotēti lætitia afferantur, beati sint: itaque id tibi concedo: alterum autem iam integrum non est: superioribus enim disputationibus effectum est, vacare omni animi perturbatione sapientem. M Nimirum igitur cōfecta res est; videtur enim ad exitum venisse quæstio. A. Propemodum id, quidem. M. Veruntamen mathematicorum iste mos est num philosophorum. nam geometræ cum aliquid docere volūt; si quid ad eam rem pertinet eorum, quæ ante docuerunt, id su-

sumunt pro concesso, & probato, illud modo explicant, de quo ante nihil scriptū est philosophi quamcunque rem habent in manibus, in eam, quæ conueniunt, congerunt omnia, etsi alio loco disputata sunt. quod in ita esset, cur Stoicus, si esset quæsitum satis ne ad beate viuendum virtus posset, multa diceret? cui satis esset respōdere, se ante docuisse nihil bonum esse, nisi quod honestum esset: hoc probato, consequens esse, beatam vitam virtute esse contentam: & quo modo hoc sit cōsequens illi, sic illud huic: vt, si beata vita virtute contenta sit, nisi honestum quod sit, nihil aliud sit bonum. sed tamen non agunt sic. nam & de honesto, & de summo bono separatim libri sunt: & cum ex eo efficiatur, satis magnam in virtute ad beate viuendum esse vim; nihilo minus hoc agunt separatim: proprijs enim, & suis argumentis, & admonitio-

nibus tractanda quæq; res est, tanta præsertim: caue enim putes vllam in philosophia vocé emissã clariorem, vllumue esse philosophiæ promissum vberius, aut maius. nam quid profitetur ò dij boni? perfecturam se, qui legibus suis paruisset, vt esset contra fortunam semper armatus, vt omnia præsidia haberet in se bene, beateq; viuendi, vt esset semper deniq; beatus. sed videro, quid efficiat. tantisper hoc ipsum magni æstimo, quod pollicetur. nam Xerxes quidem refertus omnibus præmijs, donisq; fortunæ, non equitatu, non pedestrib⁹ copijs, non nauium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit, qui inuenisset nouam voluptatem. qua ipse inuenta, non fuit contentus: neque enim vnquam finem inueniet libido: nos, vellem, præmio elicere possemus, qui nobis aliquid attulisset, quo hoc firmius crederemus.

A.

A. Vellem id quidem sed: habeo paululum, quod requiram: ego enim assentior, eorum, quæ posuisti, alterum alteri consequens esse, vt, quemadmodum, si quod honestum sit, id solum sit bonum, sequatur beatam vitam virtute confici, sic, si vita beata in virtute sit, nihil esse nisi virtutum bonum. sed Brutus tuus, auctore, & Aristone, & Antiocho, non sentit hoc: putat enim, etiam si sit bonum aliquod præter virtutem. M. Quid igitur? contra Brutum me dicturum putas? A. Tu vero, vt videtur: nã præfinire non est meum. M. Quid cuique igitur consentaneum sit, alio loco. nam ista mihi & cum Antiocho sæpe, & cum Aristone nuper, cum Athenis Imperator apud eum diuersarer, dissensio fuit: mihi enim non videbatur quisquam esse beatus posse, cum in malis esset: in malis autem sapientem esse posse, si essent vlla corporis, aut fortunæ mala.

dicebant hæc, quæ, scripsit etiã Antiochus locis pluribus, virtutem ipsam per se beatum vitam efficere posse, neque tamen beatissimum: deinde ex maiore parte plerasque res nominari, etiam si qua pars abesset; vt vires, vt valetudinem, vt diuitias, vt honorem, vt gloriã; quæ genere, non numero cernerentur. item beatam vitam, etiam si ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo maiore parte obtinere nomẽ suum. hæc nunc enucleare nõ ita necesse est: quanquam non constantissime dici mihi videntur. nam & qui beatus est, non intelligo quid requirat, vt sit beatior (si est enim quod desit, ne beatus quidem est) & quod ex maiori parte vnamquamque rem appellari, spectarique dicunt, est vbi id isto modo valeat: cum vero tria genera malorum esse dicant; qui duorum generũ malis omnibus vrgeatur, vt omnia aduersa sint in for-

fortuna, omnibus oppressum, corpus, & confectum doloribus, huic paululum ad beatam vitam deesse dicemus, non modo ad beatissimam? hoc illud est, quod Theophrastus sustinere non potuit. nam cum statuisset, verbera, tormenta, cruciatus, patriæ euersiones, exilia, orbitates magnam vim habere ad male, misereq; viuendum; nõ est ausus elate, & ample loqui, cum humiliter, demisseq; sentiret. quàm bene, non quæritur: constanter quidem certe. itaque mihi placere non solet cõsequentia reprehendere, cum prima concesseris. hic autem, elegantissimus omnium philosophorum, & eruditissimus, nõ magnopere reprehenditur, cum tria genera dicit bonorum: vexatur autem ab omnibus, primum in eo libro, quem scripsit de vita beata, in quo multa disputat, quamobrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse non possit. in eo etiam pu-

tatur dicere in totam beatam vitam non ascendere: nusquam id quidem dicit omnino; sed, quæ dicit, idem valent. possũ igitur, cui concessetim in malis esse dolores corporis, in malis fortunæ naufragia, huic succensere dicenti, non omnes bonos esse beatos, cum in omnes bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere possint? vexatur idem Theophrastus & libris, & scholis omnium philosophorum; quòd in Callisthene suo laudarit illam sententiam,

Vitam regis fortuna, nõ sapientia.

negãt ab vllo philosopho quidquam dictum esse languidius. recte id quidem: sed nihil intelligo dici potuisse constantius. si enim tot sunt in corpore bona; tot extra corpus in casu, atquè fortuna: non ne consentaneum est, plus fortunam, quæ domina rerum sit & externarum, & ad corpus pertinentiũ, quàm consilium valere? an

Ep-

maluimus Epicurum imitari? qui multa præclare sæpe dicit: quã enim sibi constanter, cõuenienterq; dicat, non laborat. laudat tenuem victum. philosophi id quidem, sed si Socrates, aut Antisthenes diceret, non is, qui finem bonorum voluptatem esse dixerit negat quenquam iucunde posse viuere, nisi idem honeste, sapienter, iusteq; viuat. nihil grauius, nihil philosophia dignius, ni si idem hoc ipsum, honeste, sapienter, iuste, ad voluptatem referret. quid melius, quàm fortunam exiguam interuenire sapienti? sed hoc is ne dicit, qui, cum dolorem non modo maximum malum, sed solum malum etiam dixerit, toto corpore, opprimi posset doloribus acerrimis, tum cũ maxime contra fortunam glorietur? quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus. Occupaui, inquit, te fortuna, atque cepi, omnesq; aditus tuos interclusi, vt ad me aspirare non

posse, præclare, si Aristo Chius, aut si Stoicus Zeno diceret, qui, nisi quod turpe esset, nihil malum duceret. tu vero Metrodore, qui omne bonum in visceribus, medullisq; condideris, & desinieris, summum bonū firma corporis affectione, exploratâq; spe contineri; fortunæ aditus interclusisti? quo modo? isto enim bono tam exposistari potes. atque his capiuntur imperiti: & propter huiusmodi sententias istorum hominum est multitudo. acute disputantis illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. velut in ea ipsa sententia, quam in hac disputatione suscepimus, omneis bonos, semper beatos volumus esse quo dicam bonos, perspicuum est: omnibus enim virtutibus istructos, & ornatos, tum sapientes, tum viros bonos dicimus. videamus, qu dicendi sint beati. equidem hos existimo, qui sint in bonis nullo

nullo adiuncto malo, nec vlla alia huic verbo, cum beatum dicimus. subiecta notio est, nisi, secretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio. hanc assequi virtus, si quidquam præter ipsam boni est, non potest: aderit enim malorum, si mala illa dicimus, turba quædã, paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo, amissio suorum, graues, dolores corporis, perdita valetudo, debilitas, cæcitas, interitus patriæ, exilium, seruitus, denique in his tot, & tantis, atque etiam quæ plura possunt accidere, potest esse sapiens; nam hæc casus importat, qui in sapientem potest incurrere: at si ea mala sunt, quis potest præstare sapientem semper beatum fore, cum vel in omnibus his vno tempore esse possit? non igitur facile concedo neque Bruto meo, neque communibus magistris, neque veteribus illis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Polemoni, vt,
cum

cum ea, quæ supra enumeraui, in malis numerent, iidem dicāt semper beatum esse sapientem. quos si titulus hic delectat insignis, & pulcher, Pythagora, Socrate, & Platone dignissimus inducat animum illa, quorum splendore capiuntur, vires, valetudinem, pulchritudinem, diuitias honores, opes contemnere, eaq; quæ his contraria sint, pro nihilo ducere. tum poterunt clarissima voce profiteri, se neque fortunæ impetu, nec multitudinis opinione, nec dolore, neque paupertate terreri, omniaq; sibi in se se esse posita, neque esse quidquā extra suam potestatem, quod ducant in bonis. neque hunc & hæc loqui; quæ sunt magni cuiusdam & alti viri, & eadem, quæ vulgus, in malis, & bonis numerare, concedi vllo modo potest. qua gloria commotus Epicurus exoritur. cui etiam, si dijs placet, videtur semper sapiens beatus. hic dignitatē
huius

huius sententiæ capitur: sed nunquam id diceret, si ipse se audiret: quid est enim, quod minus cõueniat, quàm vt is, qui vel summum, vel solum malum dolorem esse dicat, idem censeat, quàm hoc suaue est, tum, cum dolore crucietur, dicturũ esse sapientem? non igitur ex singulis vocib⁹ philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate, atque constantia. A. Adducis me, vt tibi assentiar. sed tua quoque vide ne desideretur cõstantia. M. Quonam modo? A. Quia legi tuum nuper quartum de finibus: in eo mihi videbare, contra Catonem disserens, hoc velle ostendere, quod mihi probatur, inter Zenonem, & Peripateticos nihil præter verborum nouitatem interesse. quod si ita est, quid est causæ, quin, si Zenonis rationi consentaneum sit satis magnã vim in virtute esse ad beate viuendum, liceat idem Peripateticis licere? rem enim opinior spectari

ctari oportere, non verba. M. Tu quidem tabellis obsignatis agis mecum, & testificaris, quid dixerim aliquando, aut scripserim. cum alijs isto modo, qui legibus impositis disputant. nos in diem viuimus: quodcunque nostros animos probabilitate percussit, id dicimus: itaque soli sumus liberi. veruntamen, quoniam de constantia paulo ante diximus, nō ego hoc loco id quærendum puto, verum ne sit quod Zenoni placuerit, quodq; eius auditori Aristoni, bonum esse solum quod honestum esset, sed, si ita esset, tum vt hoc totum beate viuere in vna virtute poneret. quare demus hoc sane Bruto, vt sit beatus semper sapiens. quàm sibi conueniat, ipse viderit. gloria quidem huius sentētiæ quis est illo viro dignior? nos tamen teneamus, vt sit idem beatissimus: etsi Zeno Citiæus, aduena quidam, & ignobilis verborum opifex, insinuasse se in antiquam

tiquam philosophiam videtur, huius sententiæ grauitas à Platonis auctoritate repetatur: apud quem sæpe hæc oratio vsurpata est, vt nihil præter virtutem diceretur bonum. velut in Gorgia Socrates, cum esset ex eo quæsitum, Archelaũ Perdicæ filiũ, qui tum fortunatissimus haberetur, non ne beatũ putaret, Haud scio, inquit: nũquam enim cũ eo locutus sum. an tu aliter id scire non potes? nullo modo. tu igitur ne de Persarum quidem rege magno potes dicere, beatus ne sit? an ego possum, cum ignorem, quã sit doctus, quã vir bonus? quid? tu in eo sitam vitam beatam putas? ita prorsus existimo, bonos beatos, improbos miseros. miser ergo Archelaus? certe, si iniustus. Videtur ne omnem hic beatam vitam in vna virtute ponere? quid vero in epitaphio? quo modo idem? Nam cui viro, inquit, ex se ipso apta sunt omnia, quæ ad beate vi-

viuendum ferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu, aut cōtrario pendere ex alterius euētis, & errare coguntur; huic optime viuendi ratio comparata est. hic est ille moderatus, hic fortis, hic sapiens, hic, & nascētibus, & cadentibus cum reliquis commodis, tum maxime liberis, parebit, & obedit præcepto illi veteri: neque enim letabitur vnquam, neque mœrebit nimis, quòd semper in se ipso omnem spem reponet sui. Ex hoc igitur Platonis quasi quodam sancto, augustoq; funte nostra omnis manabit oratio vnde igitur rectius ordiri possumus, quàm à communi parente natura? quæ quidquid genuit non modo animal, sed etiam quod ità esset ortum è terra, vt stirpibus suis niteretur, in suo quidque genere perfectum esse voluit. Itaque & arbores & vites, & ea, quæ sunt humiliora, neque se tollere à terra altius possunt, alia semper

per virent; alia hieme nudata, verno tempore tepefacta frondescunt: neque est vllum, quod non ita vigeat interiore quodã motu, & suis quoq; seminibus inclusis, vt aut flores, aut fruges fundat, aut bacas, omniaq; in omnibus, quantum in ipsis sit, nulla vi impediente perfecta sint. facilius vero etiam in bestijs, quòd his sensus à natura est datus, vis ipsius naturæ perspici potest. namque alias bestias nantes aquarum incolas esse voluit, alias volucres cælo frui libero, serpentes quasdam, quasdam esse gradientes; earum ipsarum partim solivagas, partim cõgregatas; immanes alias, quasdam autem cicures, nonnullas abditas, terraq; tectas. atque earum quæque suum tenens munus, cum in disparis animantis vitam transire non possit, manet in lege naturæ, & vt bestijs aliud alij præcipui à natura datum est, quod suum quæque retinet, nec discedit ab

eo:

eo, sic homini multo quiddam præstantius, etsi præstantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparationem. humanus autem animus decerptus exemente diuina, cum alio nullo, nisi, cum ipso Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest. hic igitur, si est excultus, & si eius acies ita curata est, vt ne calcetur erroribus; fit perfecta mẽs, id est absoluta ratio; quæ est idem, quod virtus. & si omne beatum est, cui nihil deest, & quod in suo genere expletum, atque cumulatum est, idq; virtutis est proprium: certe omnes virtutis compotes beati sunt. & hoc quidem mihi cum Bruto conuenit. item cum Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone. sed mihi videntur etiam beatissimi: quod .n. deest, ab beate viuendum ei, qui confidit suis bonis? aut, qui diffidit, beatus esse qui potest? at diffidat necesse est, qui bona diuidit tripertito, qui enim poterit

aut

aût corporis firmitate, aut fortunæ stabilitate confidere? atqui, nisi stabili, & fixo permanente bono, beatus esse nemo potest. quid igitur eiusmodi istorum est? vt mihi illud Laconis dictum in hos cadere videatur: qui glorianti cuidam mercatori, quòd multas naues in omnem oram maritimam dimisisset, non sane optabilis ista quidem est, inquit, rudentibus apta fortuna. an dubium est, quin nihil sit habendum in eo genere, quod vita beata complectitur, si id possit amitti? nihil enim inueterascere, nihil extingui, nihil cadere debet eorum, in quibus vita beata consistit: nam qui timebit ne quid ex his deperdat, beatus esse nō poterit: volumus enim eum, qui beatus sit, tutum esse, inexpugnabilem, septum, atque munitum, non vt paruo metu præditus sit, sed vt nullo. vt enim innocentis dicitur, non qui leuiter nocet, sed qui nihil nocet:

sic

fic fine metuis habendus eft, nõ qui parua metuit, fed qui omnino metu vacat: quæ eft enim alia fortitudo, nifi animi affectio cum in adeundo periculo, & in labore, ac dolore patiens, tum procul ab omni metu? atque hæc certe non ita fe haberent, nifi omne bonum in vna honeftate confifteret. qui autem illam maxime optatam, & expetitam fecuritatem (fecuritatem autem nunc appello vacuitatem ægritudinis, in qua vita beata pofita eft) habere quifquam poteft, cui aut adfit, aut adeffe poffit multitudo malorum? qui autem poterit effe celfus, & erectus, & ea, quæ homini accidere poffunt, omnia parua ducens, qualem fapientem effe volumus nifi omnia fibi in fe pofita effe cenfebit? an Lacedæmonij Philippo minitanti per literas fe omnia, quæ conarentur, prohibiturum, quæfiuerunt num fe effet etiam mori prohibiturus; vir is, quem
quæ-

quærimus, non multo facilius tali animo reperietur, quàm ciuitas vniuersa? quid ad hanc fortitudinem, de qua loquimur, temperantia adiuncta, quæ sit moderatrix omnium commotionum? quid potest ad beate viuendum deesse ei, quê fortitudo ab ægritudine, & à metu vindicet, temperantia tum à libidine auocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat? hæc efficere virtutem ostenderem, nisi superioribus diebus essent explicata. atqui cum perturbationes animi miseram, sedationes autem vitã efficiant beatam; duplexq; ratio perturbationis sit, quòd ægritudo, & metus in malis opinatis, in bonorum autem errore lætitia gestiens, libidoq; versentur; cum hæc omnia cum consilio, & ratione pugnent: his tu tam grauibus concitationibus, tamque ipsis inter se dissentientibus, atq; distractis, quem vacuum, solutum, liberum videris, hunc

nu-

dubitabis beatum dicere? atqui sapiens semper ita affectus est: semper igitur sapiens beatus est. atque etiam omne bonum lætabile est: quod autem lætabile, id prædicandum, & præferendum: quod tale autem, id etiam gloriosum: si vero gloriosum, certe laudabile: quod autem laudabile, profecto etiam honestum: quod bonum igitur, id honestum. atque isti bona numerant, ne ipsi quidem honesta dicunt. solum igitur bonum, quod honestum. ex quo efficitur, honestate vna vitant contineri beatam. nō sunt igitur ea bona dicenda, nec habenda, quibus abundantē licet esse miserimum. an dubitas quin præstans valetudine, viribus, forma, acerrimis, integerrimisq; sensibus, adde etiam si libet pernicitatem, & velocitatem, da diuitias, honores, imperia, opem, gloriam: si fuerit is, qui hæc habet, iniustus, intemperans, timidus, hebeti ingenio
atque

atque nullo; dubitabis ne eum miserum dicere? qualia igitur ista bona sunt, quæ qui habeat, miserrimus esse possit? videamus, ne, vt aceruus ex sui generis granis, sic beata vita ex sui similibus partibus effici debeat: quod si ita est, ex bonis, quæ sola honesta sunt, efficiendū est beatum, ea mixta ex dissimilibus si erunt, honestū ex his effici nihil poterit. quo detracto, quid poterit beatum intelligi? etenim quidquid est quod bonum sit, id expetendum est: quod autem expetendum, id certe approbandum: quod vero approbaris, id gratū acceptumq; habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda est, quod si ita est, laudabile sit necesse est. bonum igitur omne laudabile. ex quo efficitur, vt, quod sit honestum, id sit solum bonum. quod ni ita tenebimus, multa erunt, quæ nobis bona dicenda sint. omitto diuitias quas, cum quiuis, quamuis indi-

gnus, habere possit in bonis nõ nume: quod enim est bonũ, id non quiuis habere potest. omitto nobilitatem, famamq; popularem, stultorum, improborumq; consensu excitatam. hæc, quæ sunt minima, tamen bona dicantur necesse est, candiduli dentes, venusti oculi, color suauis, & ea, quæ Euryclia laudat, Vlyxi pedes abluens,

Lenitudo orationis, mollitudo corporis,

ea si bona dicemus, quid erit in philosophi grauitate, quàm in vulgi opinione, stultorumque turba, quod dicatur aut grauius, aut grandius? at enim eadem Stoici præcipua, vel producta dicunt, quæ bona isti. dicunt illi quidem: sed his vitam beatam compleri negant: hi autem sine ijs esse nullam putant: aut, si sit beata, beatissimam certe negant. nos autem volumus beatissimam: idq; nobis Socratica illa conclusio confirmatur; sic enim princeps

ille philosophiæ disserebat; qualis cuiusq; animi affectus esses, talem esse hominem; qualis autẽ ipse homo esset, talem esse orationẽ, orationi autem facta similia, factis vitã. affectus autem animo in bono viro laudabilis: & vita igitur laudabilis boni viri: honesta ergo, quoniam laudabilis. ex quibus, bonorũ beatam vitam esse, cõcluditur. etenim, pro deorum atque hominum fidem, parum ne cognitum est superioribus nostris disputationibus, an delectationis, & ocij consumendi causa locuti sumus, sapientem ab omni concitatione animi, quam perturbationem voco, semper vacare? semper in animo eius esse placidissimam pacem? vir igitur temperatus, cõstans, sine metu, sine ægritudine, sine alacritate vlla, sine libidine, non est beatus? at semper sapiens talis: semper igitur beatus: iam vero qui potest vir bonus nõ ad id, quod laudabile

ſit, omnia referre, quæ agit, quæque ſentit? refert autem omnia ad beate viuendum. beata igitur vita laudabilis. nec quidquam ſine virtute laudabile: beata igitur vita virtute conficitur, atque hoc ſic etiam concluditur. nec in miſera vita quidquam eſt prædicabile, aut gloriandum, nec in ea, quæ nec miſera ſit, nec beata. & eſt in aliqua vita prędicabile aliquid, & gloriandum, ac præſeferendum: vt Epaminondas,

Cõſilijs noſtris laus eſt attonſa
Laconum:

at Africanus,

A ſole exoriente, ſupra Meotis
paludes,
Nemo eſt, qui factis me æquiparare queat.

quòd ſi beata vita glorianda, & prædicanda, & præferenda eſt: nihil eſt enim aliud, quod prædicandum, & præſeferendũ ſit: quibus poſitis, intelligis quid ſequatur. & quidem niſi ea vita beata eſt, quę eſt eadem hone-

honesta : sit aliud necesse est melius vita beata : quod enim erit honestum, certe fatebuntur esse melius : ita erit beata vita melius aliquid : quo quid potest dici peruersius? quid cum fatentur satis magnam vim esse in vitijs ad miseram vitam, non ne fatendum est, eandem vim in virtute esse ad beatam vitã? contrariorum enim contraria sunt consequentia. quo loco quæro, quàm vim habeat libra illa Critolai, qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa ; tantum propendere illã boni lancem putet, vt terram & maria deprimat, quid igitur aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illum grauissimũ philosophorum, exagerantem tantopere virtutem, & extenuantem cetera, & abijcientẽ, in virtute non beatam modo vitam, sed etiam beatissimam ponere? quod quidem nisi sit virtutum interitus cõsequetur:

nam in quem cadit ægritudo, in eundem metum cadere necesse est; est .n. metus futuræ ægritudinis solicita expectatio. in quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pauor, ignauia. ergo vt idem vincatur interdum necesse est, nec putet ad se præceptum illud Atrei pertinere,

Proinde ita parent se in vita, vt vinci nesciant.

his autem vincetur, vt dixi; nec modo vincetur, sed etiam seruiet. at nos virtutem semper liberam volumus, semper inuictam. quæ nisi sunt, sublata virtus est. atqui si in virtute satis est præsidij ad bene viuendum, satis est etiam ad beate: satis est enim certe in virtute, vt fortiter viuamus: si fortiter, etiam vt magno animo, & quidem vt nulla re vnquam terreamur, semperq; simus inuicti. sequitur, vt nihil pœniteat, nihil desit, nihil obstet. ergo omnia profluenter, absolutè prospe-

re ? igitur beate. satis autem ad fortiter viuẽdum virtus potest: satis ergo etiam ad beate. etenim est stultitia, & si adepta est quod concupiuit, nunquam se tamen satis consecutam putat: sic sapientia semper eo contenta est, quod adest, neque eam vnquam sui pœnitet. similem ne putas C. Lælij vnũ consulatum fuisse, & eum quidem cum repulsa (sed cum sapiens, & bonus vir, qualis ille fuit, suffragijs præteritur, non populus à bono consule potius, quam ille à vano populo repulsam fert?) sed tamen, vtrum malles te, si potestas esset, semel, vt Lælium, consulem, an, vt Cinnam, quater? non dubito, tu quid responsurus sis; itaque video, cui committam. non quemuis hoc idẽ interrogarem: responderet enim alius fortasse. sed non modo quatuor cõsulatus vni anteponere, sed vnum diem Cinnæ multorum, & clarorum virorum totis ætatibus.

Lælius si digito quem attigisset, pœnas dedisset: at Cinna collegæ sui consulis Cn. Octauij præcidit caput iussit P. Crassi, L. Cæsaris nobilissimorum hominum, quorum virtus fuerat domi, militiæq; cognita; M. Antonij omnium eloquentissimi, quos ego audierim; C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse specimen humanitatis, salis, suauitatis, leporis. beatus ne igitur, qui hos interfecit? mihi contra non solum eo videtur miser, quòd ea fecit, sed etiam quòd ita se gessit, vt ea facere ei liceret. etsi peccare nemini licet. sed sermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur. Vtrum tandem beatior C. Marius, tum, cum Cimbricæ victoriæ gloriã cum collega Catulo communicauit, pene altero Lælio, (nam hunc illi duco simillimum) an cum ciuili bello victor iratus necessarijs Catuli deprecantibus non semel respondit, sed

sæpe,

sæpe, moriatur? in quo beatior ille, qui huic nefariæ voci paruit; quam is, qui tam scelerate imperauit: nam cum accipere, quam facere præstat iniuriam: tum morti iam ipsi aduentanti paululum procedere, obuiam, quod fecit Catulus, quam, quod Marius, talis viri interitu sex suos obruere consulatus, & cõtaminare extremum tempus ætatis duodequadraginta annos tyrannus Syracusanorum fuit Dionysius, cum v. & xx. natus annos dominatum occupasset. qua pulchritudine vrbem, quibus autem opibus præditam, seruitute oppressam tenuit ciuitatem? atqui de hoc homine à bonis auctoribus sic scriptum acccepimus summam fuisse eius in victu temperantiam, in rebusq; gerendis virum acrem, & industrium, eundem tamen maleficum natura, & iniustum. ex quo omnibus bene veritatem intuentibus videri necesse est miserrimum: ea n.

ipsa, quæ concupierat, ne tum quidem, cum omnia se posse censebant, consequebatur. qui cum esset bonis parentibus, atque honesto loco natus (etsi id quidem alius alio modo tradit) abundaretq; & æqualium familiaritatibus, & consuetudine propinquorum, haberet etiā more Græciæ quosdam adolescentes amore coniunctos; credebat eorum nemini; sed ijs, quos ex familijs locupletum seruos delegerat, quibus nomen seruitutis ipse detraxerat, & quibusdam conuenis, & feris barbaris corporis custodiam committebat. ita propter iniustam dominatus cupiditatem in carcerē quodam modo ipse se incluserat. quin etiam, ne tonsori collum committeret, tondere alias suas docuit. ita sordido, ancillariq; artificio regiæ virgines, vt tonstriculæ tondebant barbam, & capillum patris. & tamen ab ijs ipsis, cum iam essent adultæ, ferrum remouit,

uit; instituitq; vt candentibus iuglandium putaminibus barbam sibi, & capillum adureret. cumq; duas vxores haberet, Aristomachen ciuem suam, Doridem autem Locrensem; sic noctu ad eas vētitabat, vt omnia specularetur; & perscrutaretur ante. & cum fossam latam cubiculari lecto circundedisset, eiusq; fossæ transitum ponticulo ligneo coniuxisset eum ipsum, cum fores cubiculi clauserat, detorquebat. idemq;, cum in communibus suggestis consistere non auderet, concionari ex turri alta solebat. atque is cum pila ludere vellet (studiose enim id factitabat tunicamq; poneret, adolescentulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. hic cum quidam familiaris iocans dixisset, huic quidem certe vitam tuam committis, arrisissetq; adolescens vtrunque iussit interfici alterū, quia viam demōstrauisset interimēdi sui; alterum, quia id dictum

ipsa, quæ concupierat, ne tum quidem, cum omnia se posse censebant, consequebatur: qui cum esset bonis parentibus, atque honesto loco natus (etsi id quidem alius alio modo tradit) abundaretq; & æqualium familiaritatibus, & consuetudine propinquorum; haberet etiã more Græciæ quosdam adolescentes amore coniunctos; credebat eorum nemini; sed ijs, quos ex familijs locupletum seruos delegerat, quibus nomen seruitutis ipse detraxerat, & quibusdam conuenis, & feris barbaris corporis custodiam committebat. ita propter iniustam dominatus cupiditatem in carcerẽ quodam modo ipse se incluserat. quin etiam, ne tonsori collum committeret, tondere alias suas docuit. ita sordido, ancillariq; artificio regiæ virgines, vt tonstriculæ tondebant barbam, & capillum patris. & tamen ab ijs ipsis, cum iam essent adultę, ferrum remo-
uit,

uit; instituitq; vt candentibus iuglandium putaminibus barbam sibi, & capillum adureret. cumq; duas vxores haberet, Aristomachen ciuem suam, Doridem autem Locrensem; sic noctu ad eas vẽtitabat, vt omnia specularetur; & perscrutaretur ante. & cum fossam latam cubiculari lecto circundedisset, eiusq; fossæ transitum ponticulo ligneo coniuxisset eum ipsum, cum fores cubiculi clauserat, detorquebat. idemq;, cum in communibus suggestis consistere non auderet, concionari ex turri alta solebat. atque is cum pila ludere vellet (studiose enim id factitabat tunicamq; poneret, adolescentulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. hic cum quidam familiaris iocans dixisset, huic quidem certe vitam tuam committis, arrisissetq; adolescens vtrunque iussit interfici alterũ, quia viam demõstrauisset interimẽdi sui; alterum, quia id dictum

risu approbauisset. atque eo facto sic doluit: vt nihil grauius tulerit in vita: quem enim vehementer amaret, occiderat sic distrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates, cum huic obsecutus sis, illi est repugnandum. quanquam hic quidem tyrannus ipse indicauit, quàm esset beatus. nam cum quidam ex eius assentatoribus Damocles commemoraret in sermone copias eius, opes, maiestatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negaretq; vnquam beatiorem quenquam fuisse: vis ne igitur inquit, ò Damocle, quoniã hæc te vita delectat, ipse eandem degustare, & fortunam experiri meam? cum se ille cupere dixisset, collocari iussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo, magnificis operibus picto, abacosq; complures ornauit argento, auroq; cęlato, tum ad mensam

exi-

eximia forma pueros, delectos iussit consistere, eosq; ad nutum illius intuentes diligenter ministrare. aderant vnguenta, coronæ: incendebantur odores: mensæ conquisitissimis epulis extruebantur. fortunatus sibi Damocles videbatur. in hoc medio apparatu fulgentē gladium è lacunari seta equina appensum demitti iussit, vt impēderet illius beati ceruicibus. itaque nec pulchros illos administratores aspiciebat, nec plenū artis argentum: nec manum porrigebat in mensam: iā ipsæ defluebant coronæ: denique exorauit tyrannum, vt abire liceret, quòd iam beatus nollet esse. satis ne videtur declarasse Dionysius nihil esse ei beatum, cui semper aliquis terror impendeat? atque ei ne integrum quidē erat, vt ad iustitiam remigraret, ciuibusq; libertatem, & iura redderet: ijs enim se adolescens improuida ætate irreti erat erratis, eaq; com-
mi-

miserat, vt saluus esse non posset, si sanus esse cœpisset: quanopere vero amicitias desideraret, quarum infidelitatẽ extimescebat, declarauit in Pythagoreis duobus illis: quorum cum alterum vadẽ mortis accepisset, alter, vt vadem suum liberaret, præsto fuisset ad horã mortis destinatam; vtinam ego, inquit, tertius vobis amicus ascriberer. quàm huic erat miserum carere cõsuetudine amicorum, societate victus, sermone omnino familiari? homini præsertim docto à puero, & artibus ingenuis erudito. musicorum vero per studiosum accepimus, poetam etiam tragicum: quàm boni, nihil ad rem. in hoc enim genere nescio quo pacto magis, quàm in alijs, suũ cuiq; pulchrum est. adhuc neminẽ cognoui poetam (& mihi fuit cum Aquinio amicitia) qui sibi non optimus videretur. sic se res habet, te tua, me delectant mea. sed vt ad Dionisium

redea-

redeamus: omni cultu, & victu humano carebat: viuebat cum fugitiuis, cum facinorosis, cum barbaris: neminem, qui aut libertate dignus esset, aut vellet omnino liber esse, sibi amicum arbitrabatur. non ergo iam cum huius vita, qua tetrius, miseri*, detestabilius excogitare nihil possum, Platonis, aut Archytæ vitam comparabo, doctorum hominum, & plane sapientium, ex eadem vrbe humilem homunculum à puluere, & radio excitabo, qui multis annis post fuit, Archimedem. cuius ego Quæstor ignoratum ab Syracusanis, cum esse omnino negarent septum vndique, & vestitum vepribus, & dumetis indagaui sepulcrum: tenebam enim quodam senariolos, quos in eius monumento esse inscriptos acceperam; qui declarabant in summo sepulcro sphæram esse positam cum cylindro, ego autem cum omnia collustrarem oculis (est .n. ad portas

tas Agragianas magna frequētia sepulcrorum) animaduerti columellam non multum è dumis eminentem: in qua inerat sphæræ figura, & cylindri. atque ego statim Syracusanis (erant autem principes mecum) dixi, me illud ipsum arbitrari esse, quod quærerem. immissi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locum, quò cum patefactus esset aditus, ad aduersam basim accessimus apparebat epigramma exesis posterioribus partibus versiculorum dimidiatis fere. ita nobilissima Græciæ ciuitas, quondam vero etiam doctissima, sui ciuis vnius acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. sed redeat vnde aberrauit oratio. qui est enim omnium qui modo cum musis, id est cum humanitate, & cum doctrina habeat aliquod commercium, qui se non hunc mathematicum malit, quam illum tyrannum si vitæ modū, actionemq;

nemq; quærimus: alterius mens rationibus agitandis exquirendisq; alebatur, cum oblectatione solertiæ; qui est vnus suauissimus pastus animorum: alterius cæde, & iniurijs cum & diurno & nocturno metu. age confer Democritum, Pythagoram, Anaxagoram: quæ regna, quas opes studijs eorum, & delectationibus antepones? etenim quæ pars optima est in homine, in ea situm esse necesse est illud, quod quæris omniũ optimum, quid est autem in homine sagaci, hac bona mente melius? eius bono fruendum est igitur, si beati esse volumus bonum autem mẽtis est virtus? ergo hac beatam vitam contineri necesse est hinc omnia, quæ pulchra, honesta, præclara sunt, vt supra dixi, sed dicendum illud idem paulo vberius videtur, plena gaudiorum sunt. ex perpetuis autem plenisq; gaudijs cum perspicuum sit vitam bea-

beatam existere, sequitur vt ea existat ex honestate. sed, ne verbis solum attingamus ea quę volumus ostendere, proponenda quædam quasi mouentia sunt, quę nos magis ad cognitionem, intelligentiamq; conuertant. sumatur enim nobis quidam præstans vir optimis artibus, isq; animo parumper, & cogitatione fingatur. primū ingenio eximio sit necesse est: tardis enim mentibus virtus nō facile committitur. deinde ad inuestigandam veritatem studio incitato: ex quo triplex ille animi fœtus existitq; vnus in cognitione rerum positus, & in explicatione naturæ, alter in descriptione expetendarum, fugiendarumue rerum; tertius in iudicando, quid cuique rei sit consequens quid repugnans: in quo inest omnis tum subtilitas differendi, tum veritas iudicandi. quo tandem igitur gaudio affici necesse est sapientis animum cum his habitantem,

pernoctantemq; curis? & cum totius mundi motus, conuersionesq; perspexerit, sideraq; viderit innumerabilia cœlo inhærentia cum eius ipsius motu congruere certis infixa sedibus? septem alia suos quæq; tenere cursus, multum inter se aut altitudine, aut humilitate distantia; quorũ vagi motus rata tamen, & certa sui cursus spatia definiant? horum nimirum aspectus impulit illos veteres, & admonuit, vt plura quærerent. inde est indagatio nata initiorum, & tanquam seminum, vnde essent omnia orta, generata, concreta, quæq; cuiusque generis vel inanimi, vel animati, vel muti, vel loquentis origo, quæ vita, quæ interitus, quæque ex alio in aliud vicissitudo, atque mutatio, vnde terra, & quibus librata ponderibus; quibus cauernis maria sustineantur; in qua omnia delata grauitate medium mundi locũ semper expectant; qui est idem infi-

infimas in rotundo. hæc tractanti animo, & noctes & dies cogitanti, existit illa à deo Delphis præcepta cognitio, vt ipsa se mens vitijs exutā cognoscat coniunctamq; cum diuina mente se sentiat, ex quo insatiabili gaudio compleatur. ipsa enim cogitatio de vi, & natura deorum, studium incendit illius æternitatis imitandæ: neque se in breuitate vitæ collocatā putat, cum rerum causas alias ex alijs aptas, & necessitate nexas videt: quibus ab æterno tempore fluentibus in æternū, ratio tamen, mensq; moderatur. hæc ille intuens, atque suspiciens, vel potius omnes partes, orasq; circumspiciens, quanta rursus animi tranquillitate humana, & citeriora considerat? hinc illa cognitio virtutis existit: efflorescunt genera, partes virtutū: inueniuntur quid sit quod natura spectet extremum in bonis, quod in malis vltimum, quo referenda sint officia,

ficia, quæ degendæ ætatis ratio deligenda. quibus & talibus rebus exquisitis, hoc vel maxime efficitur, quod hac disputatione agitamus, vt virtus ad beate viuendum sit se ipsa contenta, sequitur tertia, quæ per omnes partes sapientiæ manat, & funditur, quæ rem definit, genera dispertit, sequentia adiungit, perfecta concludit, vera & falsa dijudicat, differendi ratio, & scientia. ex qua cũ summa vtilitas existit ad res ponderãdas, tum maxime ingenua delectatio, & digna sapientia. sed hæc otij. transeat idem iste sapiens ad remp. tuendã: quid eo possit esse præstantius, cum contineri prudentia vtilitatem ciuium cernat, iustitia nihil in suam domum inde deriuet, reliquis vtatur tot tamq; varijs virtutibus? adiunge fructum amicitiarum: in quo à doctis positum est cum consilium omnis vitæ, consentiens, & pene conspirans, tum summa iucunditas

dit, sè quotidiano cultu, atque victu, quid hæc tandem vita desiderat, quo sit beatior? cui rei referta tot, tantisq; gaudijs, fortuna ipsa cedat necesse est. quòd si gaudere talibus bonis animi, id est virtutibus, beatum est, omnesq; sapientes ijs gaudijs perfruuntur: omnes eos confiteri beatos esse necesse est. A. Etiam ne in cruciatu, atque tormentis? M. An tu me in viola putas: aut in rosa dicere? an Epicuro qui tantum modo inquit personam philosophi, & sibi ipse hoc nomen inscripsit, dicere licebit: quod quidem, vt habet se res, me tamen plaudẽ te dicit nullum sapienti esse tempus, etsi vratur, torqueatur, secetur, quin possit exclamare, quam pro nihilo puto? cum præsertim omne malum dolore definiat, bonũ voluptate, hæc nostra honesta, turpia irrideat, dicatq; nos in vocibus occupatos inanes sonos fundere; neque quidquam
ad

ad nos pertinere, nisi quod aut leue, aut asperum in corpore sentiatur. huic ergo, vt dixi, nõ multum differenti à iudicio ferarum, obliuisci licebit sui? & tum fortunam contemnere, cũ si omne & bonum eius, & malum in potestate fortunæ; tum dicere se beatũ in summo cruciatu, atq; tormentis, cum constituerit non modo summum malum esse dolorem, sed etiam solum? nec vero illa sibi remedia comparauit ad tolerandum dolorem, firmitatem animi, turpitudinis verecundiam, exercitationem, consuetudinemq; patiendi, præcepta fortitudinis, duritiam virilem: sed vna se dicit recordatione acquiescere præteritarum voluptatum: vt si quis æstuans, cum vim caloris non facile patiatur, recordari velit, se aliquãdo in Arpinati nostro gelidis fluminibus circunfusum fuisse: non enim video, quomodo sedare possint mala præsentia præteritæ volupta-

Iupitares. sed cum is dicat semper beatum esse sapientem, cui dicere hoc, si sibi constare vellet, non liceret: quidnam faciendum est ijs, qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum, quod honestate careat, existimant? me quidem auctorem etiã Peripatetici, veteresq; Academici balbutire desinant aliquando, aperteq; & clara voce audeant dicere, beatam vitam in Phalaridis taurum descensuram. sint enim tria genera bonorum, vt iam à laqueis Stoicorum, quibus vsum me pluribus, quàm soleo, intelligo, recedamus: sint sane illa genera bonorum; dum corporis, & externa iaceant humi, & tantũmodo, quia sumenda sunt, appellentur bona; alia autem diuina illa, longe, lateq; se pandant, coelumq; contingant, vt ea qui adeptus sit, cur eum beatum modo, & non beatissimum etiam dixerim? dolorem vero sapiens extimescet? is enim

huic

huic maximæ ſententiæ repugnat. nam contra mortem noſtram, atque noſtrorũ, contraq; ægritudinem, & reliquas animi perturbationes ſatis eſſe videmur ſuperiorum dierum diſputationibus armati, & parati. dolor eſſe videtur acerrimus virtuti aduerſarius. is ardentes faces intentat: is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiã ſe debellaturum minatur. huic igitur ſuccumbet virtus? huic beata ſapientis, & conſtantis viri vita cedet, quàm turpe, ò dij boni, pueri Spartiatæ non ingemiſcunt verberum dolore laniati. adoleſcentium greges Lacedæmone vidimus ipſi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, vnguibus, morſu, denique vt exanimarentur, priuſquam ſe victos faterentur. quæ barbaria India vaſtior, aut agreſtior? in ea tamen gente primum ij, qui ſapientes habentur, nudi ætatẽ agunt, & Caucaſi niues, hiemalemq; vim

perferunt sine dolore; cumq; ad flammam se applicuerint, sine gemitu aduruntur. mulieres verò in India, cum est cuiusque earũ vir mortuus, in certamen, iudiciumq; veniunt, quam plurimum ille dilexerit: plures n. singulis solent esse nuptæ. quæ est victrix, ea læta, prosequentibus suis, vna cum viro in rogũ imponitur: illa victa, mœsta discedit. nunquam naturã mos vinceret: est enim ea semper inuicta. sed nos vmbris, delicijs, otio, languore, desidia animum infecimus, opinionibus, maloq; more delinitum molliuimus. Ægiptiorum morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes prauitatis erroribus, quamuis carnificinam prius subierint, quàm ibim, aut aspidẽ, aut felem, aut canem, aut crocodilum violent: quorũ etiam si imprudentes quippiam fecerint, pœnam nullam recusent. de hominibus loquor: quid bestiæ? nonne frigus, non famem,
non

non montiuagos, atque siluestres cursus, lustrationesq; patiuntur? non de pro suo partu ita propugnant, vt vulnera excipiant? nullos impetus, nullos ictus reformident? omitto, quæ perferant, quæq; patiantur ambitiosi honoris causa; laudis studiosi gloriæ causa; amore incensi, cupiditatis. plena vita exemplorum est. sed adhibeat oratio modum, & redeat illud, vnde deflexit. dabit, dabit, inquam, se in tormenta vita beata: nec, iustitiam, temperantiam, in primisq; fortitudinem, magnitudinem animi, patientiã prosecuta, cum tortoris os viderit, consistet: virtutibusque omnibus sine vllo animi terrore ad cruciatum profectis, resistet extra fores (vt ante dixi) limenq; carceris? quid enim ea fœdius, quid deformius sola relicta, comitatu pulcherrimo segregata? quod tamen fieri nullo pacto potest: nec enim virtutes sine beata vita cohæ-

cere possunt, nec illa sine virtutibus. itaque eam tergiuersari non sinent, secumq; rapient ad quemcunque ipsæ dolorē; cruciatumq; ducentur: sapientis est enim proprium, nihil, quod pœnitere possit, facere, nihil inuitum; splendide, constanter, grauiter, honeste omnia; nihil ita expectare, quasi certo futurum; nihil, cum acciderit, admirari, vt inopinatum, ac nouū accidisse videatur; omnia ad suum arbitrium referre; suis stare iudicijs. quo quid sit beatius, mihi certe in mentem venire nō potest. Stoicorum quidem facilis conclusio est. qui cum finem bonorum esse senserint congruere naturæ, cumq; ea conuenienter viuere: cum id sit in sapiente situm non officio solum, verum etiam potestate, sequatur necesse est, vt cuius in potestate summum bonum, in eiusdem vita beata sit. ita fit semper vita beata sapientis. Habes, quæ fortissime de beata

vita dici putem, & , quo modo nunc est, nisi quid tu melius attuleris, etiam verissime. A. Melius quidem afferre nihil possum: sed à te impetrare libenter velim, nisi molestum sit, quoniam te nulla vincula impediunt vllius certæ, disciplinæ, libasq; ex omnibus quodcunque te maxime specie veritatis mouet; quod paulo ante Peripateticos, veteremq; Academiam hortari videbare, vt sine retractatione libere dicere auderet, sapientes esse semper beatissimos, id velim audire, quemadmodum his putes consentaneũ esse id dicere: multa enim à te contra istam sententiam dicta sunt, & Stoicorum ratione conclusa. M. Vtamur igitur libertate: qua nobis solis in philosophia licet, vti quorum oratio nihil ipsa iudicat, sed habetur in omnes partes, vt ab alijs possit ipsa per sese nullius auctoritate adiuncta iudicari. & quoniam videris hoc velle, vt,
 quæ-

quæcunq; dissentientium philosophorum sententia de finibus sit, tamen virtus satis habeat ad vitam beatam præsidij: quod quidem Carneadem disputare solitum accepimus; sed is, vt contra Stoicos, quos studiosissime semper refellebat, & contra quorum disciplinam ingenium eius exarserat: nos illud quidem cum pace agemus. si enim Stoici fines bonorum rectè posuerunt, confecta res est; necesse est semper beatum esse sapientem. sed quæramus vnamquamque relliquorũ sententiam, si fieri potest, vt hoc præclarũ quasi decretum beatæ vitæ possit omnium sententijs, & disciplinis conuenire. sunt autẽ hæ de finibus, vt opinor, retentæ, defensæq; sententiæ: primũ simplices quatuor; nihil bonum, nisi honestum, vt Stoici; nihil bonum, nisi voluptatẽ, vt Epicurus; nihil bonum, nisi vacuitatem doloris, vt Hieronymus; nihil bonum, nisi naturæ pri-

primis bonis aut omnibus aut maximis frui, vt Carneades cõtra Stoicos differebat. hęc igitur simplicia: illa mixta; tria genera bonorum, maxima animi, secunda corporis, externa tertia, vt peripatetici, nec multo veteres Academici. secus voluptatem cũ honestate Clitomachus, & Callipho copulauit, indolentiam autem honestati Peripateticus Diodorus adiungit. hæ sunt sententiæ, quæ stabilitatis aliquid habeãt. nam Aristonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorumq; aliorũ euanuerunt. hi quid possint obtinere, videamus, omissis Stoicis; quorum satis videor defendisse sententiam. & Peripateticorũ quidem explicata causa est, præter Theophrastum, & si qui illum secuti, imbecillius horrẽt dolorem, & reformidant: reliquis quidem licet facere, quod fere faciunt, vt grauitatem, dignitatemq; virtutis exaggerent, quam cum ad coelum extulerint,

rint, quod facere eloquentes homines copiose solent; reliqua ex collatione facile est cōterere, atque contemnere: nec enim licet ijs, qui laudem cum dolore petendam esse dicunt, negare eos esse beatos, qui illa adepti sunt. quanquam enim sint in quibusdam malis, tamen hoc nomen beati longe, & late patet. nam vt quæstuosa mercatura, fructuosa aratio dicitur nō si altera semper omni damno, altera omnis tempestatis calamitate semper vacet, sed in multo maiori ex parte extet in vtraque felicitas: sic vita, non solum si vndique referta bonis est, sed si multo maiore, & grauiore ex parte bona propendent, beata recte dici potest. sequetur igitur horum ratione vel ad supplicium beata vita virtutem, cumq; ea descendet in taurum, Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone, auctoribus, nec eam minimis blandimentis corrupta deserat. eadem

dem Calliphontis erit, Diodoriq; sententia; quorum vterque honestatem sic complectitur, vt omnia, quæ sine ea sint, longe, & retro ponenda censeat: reliqui habere se videntur angustius, enatant tamen, Epicurus, Hieronymus, & si qui sunt, qui disertum illum Carneadem curent defendere: nemo est .n. qui eorum bonorum animum putet esse iudicem, eumq; condocefaciat, vt ea, quę bona, malaue videantur, possit contemnere. nam quæ tibi Epicuri videtur, eadem erit Hieronymi, & Carneadis causa, & hercule omniũ reliquorum: quis enim parum est contra mortem, aut dolorem paratus? ordiamur ab eo, si placet, quem mollem, quẽ voluptarium dicimus. quid? is tibi mortem ne videtur, an dolorem timere? qui eum diem, quo moritur, beatum appellat; maximisq; doloribus affectus, eos ipsos inuentorum suorum memoria, & recordatione con-

futat, nec hoc sic agit, vt ex tēpore quasi effutire videatur: de morte enim ita sentit, vt, dissoluto animante, sensum extinctum putet; quod autem sensu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. item de dolore certa habet quæ sequatur: quorum magnitudinem breuitate consolatur, longinquitatem leuitate: quid tandem? isti grandiloqui contra hæc duo, quæ maxime angunt, melius se habent, quàm Epicurus? an de ceteris, quæ mala putantur, non & Epicurus, & reliqui philosophi satis parati videntur? quis non paupertatem extimescit? neque tamen quisquam philosophorum. hic vero ipse quam paruo est contentus? nemo de tenui victu plura dixit; etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, vt amori, vt ambitioni, vt quotidianis sumptibus copiæ suppetant; cum procul ab ijs omnibus rebus absit, cur pecuniam magnopere deside-

ret?

ret, vel potius curet omnino? an Scythes Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere, a nostrates philosophi facere nõ potuerunt? illius epistola fertur his verbis. *Anacharsis Hannoni salutem. Mihi amictus est Scythicum tegmen, calciamentum solorum callum, cubile terra, pulpamentum fames: lecto, caseo, carne vescor quare tu ad quietem me licet. munera autem ista quibus es delectatus, vel civibus tuis, vel dijs immortalibus dona.* Omnes fere philosophi omniũ disciplinarum, nisi quos à recta ratione natura vitiosa detorsisset, hoc eodem animo esse potuerunt. Socrates, in pompa cum magna vis auri, argentiq; ferretur, quam multa non desidero, inquit. Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima; adduxit legatos ad cœnam in academiam; ijs

appoſuit tantum, quod ſatis eſſet, nullo apparatu. cum poſtridie rogarent eum, cui numerari iuberet; quid? vos heſternâ, inquit, cœnulâ non intellexiſtis, me pecunia non egere? quos cum triſtiores vidiſſet, xxx. minas accepit, ne aſpernari regis liberalitatē videretur. at vero Diogenes liberius, vt Cynicus, Alexandro roganti, vt diceret ſi quid ſibi opus eſſet, nunc quidem paululum, inquit, à ſole abſis. offecerat videlicet apricanti. & hic quidem diſputare ſolebat, quanto regem Perſarū vita, fortunaq; ſuperaret: ſibi nihil deeſſe, illi nihil ſatis vnquam fore: ſe eius voluptates non deſiderare quibus nunquam ſatiari ille poſſet, ſuas eum conſequi nullo modo poſſe. vides, credo, vt Epicurus cupiditatum genera diuiſerit, non nimis fortaſſe ſubtiliter, vtiliter tamen; partim eſſe naturales, & neceſſarias; partim naturales, & non

ne-

necessarias; partim neutrum necessarias satiari posse pen nihilo: diuitias .n. naturæ pa rabiles esse. secundum autem genus cupiditatum nec ad po tiendum difficile censet, ne vero ad carendū. tertias, quo essent plane inanes, neq; nece sitatem modo, sed ne naturam quidem attingerent, funditu eijciendas putauit. hoc loc multa ab Epicureis disputatu hæq; voluptates sigillatim ex tenuantur: quarum genera no contemnunt, quærunt tame copiam: nam & obscœnas v luptates, de quibus multa illis habetur oratio, faciles, c munes, in medio sitas esse d cunt, easq; si natura requir non genere, aut loco, aut or ne, sed forma, ætate, figura m tiendas putant; ab ijsq; ab nere minime esse difficile, si valetudo, aut officium, aut ma postulet; omninoq; ge hoc voluptatum optabile e si non obsit, prodesse nunqua

to-

totumq; hoc de voluptate sic ille præcepit, vt voluptatem ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandam, expetendamq; putet; eademq; ratione dolorem ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugiendum: itaque hac vsurum compensatione sapientem, vt voluptatem fugiat, si ea maiorem dolorem effectura sit; & dolorem suscipiat maiorem efficientem voluptatem, omniaq; iucunda, quanquam sensu corporis iudicentur, ad animum referri tamen, quo circa corpus gaudere tam diu, dum præsentem sētiret voluptatem; animum & præsentem percipere pariter cum corpore, & prospicere venientem, nec præteritā præterfluere sinere: ita perpetuas, & contextas voluptates in sapiente fore semper, cum expectationi speratarum, perceptarum memoria iungeretur. atq; ijs similia ad victum etiam trāsferūtur, extenuanturq; magnificeq;

ficentia, & sumptus epularum, quòd paruo cultu natura contenta sit. etenim quis hoc non videt, desiderijs ista cōdiri omnia? Darius in fuga, cum aquam turbidã, & cadaueribus inquinatam bibisset, negauit vnquam se bibisse iucundius. nunquam videlicet sitiens biberat. nec esuriens Ptolomeus ederat, cui cum peragranti Ægyptum comitibus nõ consecutis, cibarius in casa panis datus esset, nihil visum est illo pane iucundius. Socratem ferunt, cum vsque ad vesperum contentius ambularet, quæsitumq; esset ex eo, quare id faceret; respondisse se, quo melius cœnaret, obsonare ambulando famem. quid? victum Lacedæmoniorum in Phiditijs non ne videmus. vbi cum tyrannus cœnauisset Dionysius, negauit se iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum. tum is, qui illa coxerat, minime mirum, inquit: condimenta enim defuerunt. quæ tan-

tandem, inquit ille? labor in venatu, sudor, cursus ab Eurota fames, sitis: his enim rebus Lacedæmoniorũ epulæ condiuntur. atque hoc non ex hominum more solum, sed etiam ex bestijs intelligi potest, quæ, vt quidquid obiectum est, quod modo à natura non sit alienum, eo contentæ non quærunt amplius. ciuitates quædam vniuersæ, more doctæ, parsimonia delectantur. vt de Lacedæmonijs paulo ante diximus. Persarum à Xenophōte victus exponitur. quos negat ad panem adhibere quidquam, præter nasturtium. quanquam, si quædam etiam suauiora natura desideret, quàm multa ex terra, arboribusq; gignuntur cum copia facili, tũ suauitate præstantia? adde siccitatem: quæ consequitur hanc continentiam in victu, adde integritatẽ valetudinis. confer sudantes, ructantes, refertos epulis, tanquã opimos boues: tum intelliges, qui

vo-

voluptatem maxime sequãtur, eos minime consequi, iucunditatemq; victus esse in desiderio, non in satietate. Timotheum, clarum hominem Athenis, & principem ciuitatis, ferunt, cũ cœnauisset apud Platonẽ, eoq; conuiuio admodum delectatus esset, vidissetq; eum postridie, dixisse, vestræ quidem cœnæ non solum in præsentia, sed etiã postero die iucundæ sunt. quid, quòd ne mente quidem recte vti possumus multo cibo, & potione completi? est præclara epistola Platonis ad Dionis propinquos: in qua scriptum est his fere verbis. *Quò cũ venissem, vita illa beata, quæ ferebatur plena Italicarum, Syracusanarumq; mensarum, nullo modo mihi placuit, bis in die saturum fieri, nec unquã pernoctare solum, cæteraq; quæ comitantur huic vitæ, in qua sapiens nemo efficitur unquam, moderatus vero multo minus.* Quæ enim natura tam mirabiliter tempe-

tiari potest? quo modo igitur iucunda vita potest esse, à qua absit prudentia? absit moderatio? ex quo Sardanapali opulentissimi Syriæ regis error agnoscitur, qui incidi iussit in busto,

Hæc habeo quæ edi, quæq; exsaturata libido
Hausit: at illa iacent multa, & præclara relicta.

quid aliud, inquit Aristoteles, in bonis, non in regis sepulcro inscriberes? hæc habere se mortuum dicit, quæ ne viuus quidem diutius habebat, quàm fruebatur. cur igitur diuitiæ desiderentur? aut vbi paupertas beatos esse non sinit? signis credo, tabulis, ludis. si quis est, qui his delectetur, non ne melius tenues homines fruuntur, quam illi, qui his abundant? est enim earum omnium rerum nostra in vrbe summa in publico copia. quæ qui priuati habent, nec tam multa, & raro vident, cum in sua rura venerint. quos

tamen

tamen pungit aliquid, cum, illa vnde habebant, recordantur, dies deficiet, si velim paupertatis causam defendere: aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quàm paucis, quã paruis rebus egeat, quàm vilibus. num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam popularis offensio sapientem beatum esse prohibebit? vide, ne plus commendatio in vulgus, & hæc, quæ expetitur gloria molestiæ habeat, quàm voluptatis. leuiculus sane noster Demosthenes, qui illo susurro delectari se dicebat aquam ferentis mulierculæ, vt mos in Græcia est, insusurrantisq; alteri, hic est ille Demosthenes. quid hoc leuius? at quantus orator? sed apud alios loqui videlicet didicerat, non multum ipse secum. intelligendum est igitur nec gloriam popularem ipsam per se expetendam, nec ignobilitatem extimescendam. veni inquit Athenas, Democritus, ne-

neque me quisquam ibi agnouit: constantem hominem, & grauem, quia glorietur, a gloria se abfuisse. an tibicines, iique, qui fidibus vtuntur, suo, non multitudinis arbitrio cantus, numerosque moderantur: vir sapiens, multo arte maiore præditus, non quid verissimum sit, sed quid velit vulgus, exquiret? an quidquam stultius, quam quos singulos sicut operarios, barbarosque contemnas, eos aliquid putare esse vniuersos? ille vero nostras ambitiones, leuitatesque contemnet, honoresque populi, etiam vltro delatos, repudiabit: nos autem eos nescimus, antequam pœnitere cœpit, contemnere. est apud Heraclytum physicum de principe Ephesiorum Hermodoro. vniuersos ait Ephesios esse morte multandos, quod, cum ciuitate expellerent Hermodorum, ita locuti sunt, nemo de nobis vnus excellat, sed, si quis extiterit, alio in loco, & apud alios sit.

sit, an hoc non ita sit omni in populo? non ne omnem exuperantiam virtutis oderunt? quid? Aristides (malo enim Græcorum, quam nostra proferre) non ne ob eam causam expulsus est patria, quòd præter modum iustus esset? quantis igitur molestijs vacant, qui nihil omnino cum populo contrahunt? quid est enim dulcius otio literato, ijs dico literis, quibus infinitatem rerum, atq; naturæ, & in hoc ipso mundo cœlum terras, maria cognoscimus. contempto igitur honore, contempta etiam pecunia, quid relinquitur, quod extimescendum sit? exilium, credo: quod in maximis malis ducitur. id si propter alienam, & offensam populi voluntatem, malum est; quàm sit ea contemnenda, paulo ante dictum est. sin abesse à patria miserum est; plenæ miserorum prouinciæ sunt; ex quibus admodum pauci in patriam reuertuntur.

at multantur bonis exules quid tum? parum ne multa de toleranda paupertate dicuntur? iam vero exilium, si rerum naturã, non ignominiam nominis quęrimus, quantum demum à perpetua peregrinatione differt? in quã ętates suas philosophi nobilissimi consumpserunt, xenocrates, crantor, Arcesilas, Lacides, Aristoteles, Theophrastus, Zeno, Cleanthes, Chrysippus, Antipater, Carneades, Panætius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Posidonius; innumerabiles alij: qui semel egressi, nũquam domum reuertere. at n. non sine ignominia afficere poterit sapientem. de sapiente enim est hæc omnis oratio, cui iure id accidere nõ possit: nam iure exulantem consolari non oportet. postremo ad omnes casus facillima ratio est eorum, qui ad voluptatem ea referunt, quæ sequuntur in vita, vt quocunque hæc loco suppeditent, ibi beate queant viuere. itaque

ad

id omnem rationē Teucri vox accomodari potest,

Patria est, vbicunque est bene.

Socrates quidem cum rogaretur, cuiatem se esse diceret, mundanum inquit. totius enim mundi se incolam, & ciuem arbitrabatur quid T. Albutius? non ne animo æquissimo Athenis exul philosophabatur? cui tamen illud ipsum non accidisset, si in rep. quiescens, Epicuri legibus parauisset. qui enim beatior Epicurus, quòd in patria viuebat, quam Metrodorus, quòd Athenis? ante Plato Xenocratem vincebat, aut Polemo Arcesilam, quo esset beatior? quanti vero ista ciuitas æstimanda est, ex qua boni, sapientesq; pelluntur? Demaratus quidem Tarquinij regis nostri pater, tyrannum Cypselum quòd ferre non poterat, fugit tarquinos Corintho, & ibi suas fortunas constituit, ac liberos procreauit. num stulte anteposuit, exilij libertatem domestica

ſticæ ſeruiture? Iam vero motus animi, ſolicitudines, ægritudinesq; obliuione leniuntur traductis animis ad voluptatẽ: non ſine cauſa igitur Epicurus auſus eſt dicere, ſemper in pluribus bonis eſſe ſapientem, quia ſemper ſit in voluptatibus, ex quo effici putat ille, quod quærimus, vt ſapiens ſemper beatus ſit, etiam ne, ſi ſenſibus carebit oculorum, ſi aurium; etiã: nam iſta ipſa contemnit. primum enim, horribilis iſta cæcitas quibus tandem caret voluptatibus? cum quidam etiam diſputent ceteras voluptates in ipſis habitare ſenſibus; quæ autem aſpectu percipiantur, ea non verſari in oculorum vlla iucunditate; vt ea, quæ guſtemus, olfaciamus, tractemus, audiamus, in ea ipſa, vbi ſentimus parte verſentur: in oculis tale nihil fit. animus accipit quæ videmus: animo autem multis modis, varijsq; delectari licet, etiam ſi non adhibeatur aſpe-
ctus

ctus. loquor autem de docto homine, & erudito, cui viuere est cogitare: sapientis enim cogitatio non ferme ad inuestigãdum adhibet oculos aduocatos: etenim si nox non adimit vitam beatam, cur dies nocti similis adimet? nam illud Antipatri Cyrenaici est quidem paulo obscœnius, sed non absurda sententia est: cuius cæcitatem cum mulierculæ lamentarentur, quid agitis, inquit? an vobis nulla videtur voluptas esse doctrina? Appiũ quidẽ veterem illum, qui cæcus annos multos fuit, & ex magistratibus, & ex rebus gestis intelligimus in illo suo casu nec priuato, nec publico muneri defuisse. C. Autem Drusi domum cõpleri consultoribus solitam accepimus: cum, quorum res esset sua ipsi non videbant, cæcum adhiberent ducem. pueris nobis Cn. Aufidius prætorius, & in senatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus de-

erat, & Græcam scribebat historiam, & videbat in literis. Diodorus Stoicus cæcus multos annos nostræ domi vixit. is vero, quod credibile vix esset, cum in philosophia multo etiam magis assiduè, quàm antea, versaretur, & cum fidibus Pythagoreorũ more vteretur, cumq; ei libri noctes, & dies legerentur, quibus in studijs oculis non egebat: tamen, quod sine oculis fieri posse vix videtur, geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discentibus, vnde, quò, quamq; lineã scriberent. Asclepiadem ferunt non ignobilem Eretricum philosophum, cum quidam quæreret quid ei cæcitas attulisset, respondisse, vt puero vno esset comitatior. vt enim vel summa paupertas tolerabilis sit, si liceat, quod quibusdam Græcis, quotidie: sic cæcitas ferri facile possit, si non desint subsidia ad valetudinem. Democritus luminibus amissis alba scili-

cet,

cet, & atra discernere non poterat: at vero bona, mala; æqua, iniqua; honesta, turpia; vtilia, inutilia; magna, parua poterat; & sine varietate colorum licebat viuere beate, sine notione rerum non licebat. atque is vir impediri animi etiam aciẽ aspectu oculorum arbitrabatur: & cum alij sæpe, quod esset ante pedes, non viderent, ille infinitatem omnem, omnem peregrinabatur, vt nulla in extremitate consisteret. traditum est etiam, Homerum cæcum fuisse, at eius picturam, non poesim videmus: quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ species formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum non ita expictus est, vt, quæ ipse nõ viderit, nos vt videremus effecerit? quid ergo aut Homero ad delectationẽ animi, ac voluptatem, aut cuiquam docto defuisse vnquam arbitramur: aut, ni ita se res haberet, Ana-

xagoras, vt hic ipse Democrit⁹ agros, & patrimonia sua re-liquissent, huic discendi, quærendiq; diuinæ delectationi toto se animo dedidissent? itaq; augurem Tyresiam, quem sapientem fingunt poetæ, nunquam inducunt deplorantem cæcitatem suam: at vero Polyphemum Homerus cum immanem, ferumq; finxisset, cum ariete etiam colloquentem facit, eiusque laudare fortunas, quòd, quàm vellet, ingredi posset, & quæ vellet, attingere. recte hic quidem: nihilo enim erat ipse Cyclops, quàm aries ille, prudentior. In surditate vero quidnam est mali? erat surdaster M. Crassus: sed aliud molestius, quòd male audiebat, etiamsi, vt mihi videbatur, iniuria. Epicurei nostri græce fari nesciunt, nec Græci latine: ergo hi in illorum, & illi in horum sermone surdi: omnesq; id nos in ijs linguis, quas non intelligimus, quæ sunt innumerabiles,

biles, surdi profectò sumus. at vocem citharœdi non audiunt: stridorem quidem serræ tum, cùm acuitur; aut grunitum, cùm iugulatur sus; nec, cum quiescere volunt, fremitum murmurantis maris. & si cantus eos forte delectant, primùm cogitare debent, antequã hi sint inuenti, multos beate vixisse sapientes: deinde multò maiorem percipi posse legẽdis his, quàm audiendis voluptatem: tum, vt paulo ante cæcos ad aurium traducebamus voluptatem, sic licet surdos ad oculorum: etenim qui secum loqui poterit, sermonem alterius non requiret. congerantur in vnum omnia: vt idẽ oculis, & auribus captus sit; prematur etiam doloribus acerrimis corporis: qui primum per se ipsi plerunque conficiunt hominem: sin forte longinquitate producti, vehementius tamen torquent, quàm vt causa sit cur ferantur; quid est tandem

dij boni, quod laboremus? portus enim presto est, quoniam mors ibidem est, æternum nihil sentienti receptaculum. Theodorus Lysimacho mortem minitanti; magnum vero, inquit, effecisti, si Cantharidis vim cōsecutus es. Paulus Persæ deprecanti ne in triumpho duceretur, in tua id, inquit, potestate est. multa primo die, cum de ipsa morte quæreremus: non pauca etiam postero, cum ageretur de dolore, sunt dicta de morte. quæ qui recordetur, haud sane periculum est, ne non mortem aut optandam, aut certe non timendā putet. mihi quidem in vita, seruanda videtur illa lex, quæ in Græcorum conuiuijs obtinetur aut bibat, inquit, aut abeat. & recte. aut enim fruatur aliquis pariter cū alijs voluptate potandi, aut, ne sobrius in violentiam violentorum incidat, ante discedat: sic iniurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiendo relinquas.

hæc

hæc eadem, quæ Epicurus, totidem verbis dicit, & Hieronymus, quòd si ijs philosophis, quorum ea sententia est, vt virtus per se ipsa nihil valeat, omne, quod honestum nos, & laudabile esse dicimus, id illi cassum quiddam, & inanis vocis sono decoratum esse dicant, & tamen semper beatum esse censent sapientem: quid tandem à Socrate, & Platone, perfectisq; philosophis faciendum putes? quorum alij tantam præstantiã in bonis animi esse dicunt, vt ab his corporis, & externa obscurentur. alij autem hæc ne bona quidem ducunt, in animo reponunt omnia. quorum cõtrouersiam solebat tanquã honorarius arbiter iudicare Carneades, nam cum, quæcunque bona Peripateticis, eadẽ Stoicis commoda viderentur; neq; tamẽ Peripatetici plus tribuerent diuitijs, bonæ valetudini, ceterisq; rebus generis eiusdem, quàm Stoici, cum ea re, non

verbis, ponderarentur, causam esse dissidendi negabat. quare hunc locum ceterarũ discipli-narum philosophi quemadmodum obtinere possint, ipsi videtint. mihi tamen gratum est, quòd de sapientium perpetua bene viuendi facultate dignum quiddam philosophorum voce profitentur. sed quoniam mane est eundem, has quinq; dierum disputationes memoria comprehendamus. equidem me etiam conscripturum arbitror: vbi enim melius vti possumus hoc, cuicuimodi est, otio? ad Brutumque nostrum hos libros alteros quinque mittemus: à quo non modo impulsi sumus ad philosophicas scriptiones, verum etiam lacessiti. In quo quantum ceteris profuturi sumus, non facile dixerimus: nostris quidè acerbissimis doloribus, varijsq; & vndique circunfusis molestijs alia nulla potuit inueniri leuatio.

SCHO-

SCHOLIA PAVLI MANVTII IN TVSCVLANAS QVÆSTIONES Ciceronis.

Pagina 7.

FIERI autem poteſt) Mallem, Ferri autem poteſt.

39.

PARTITAM illam, & auitam) Recte putritam, non autem partitam, vt antea legebatur. id Nonij teſtimonio comprobatur, qui in verbo patrita hunc locum recitat, & affert præterea exemplum ex Varrone.

45.

HOC eſt ſe ipſum poſſe cognoſcere) Frigidum, & plane ſuperuacaneum: itaque puto eſſe tollendum, vt gloſſam.

52.

ERRANTIVM ſtellarũ curſus, progreſſiones inſtitutiones)

Ex duabus dictionibus, cum... progressiones, feci coniecturam, legendum esse institutiones, non, vt antea, instrutiones: vt similibus, & conuenientibus vtatur verbis. sunt autem correctiones quædam: quarum & si ratio non explicatur, tamen, quibus iudicium est paulò subtilius, facile, cum factæ sint, ipsi per se intelligunt. rudibus autem, & tardis, & ijs, qui sibi omnia minutatim concidi, omniaq; tanquam mansa à nutrice inseri in os volunt, ego quidem, vt satisfaciam, non laboro.

18.

FONTES scatere herbis prata conuestirier) Hic, scatere, pronunciandum est media correpta; vt anapæstus fiat, scater her. alioqui versus claudicabit, sic & Lucretius lib. 5. Largifluum fontē scatere, atq; erumpere lumen. & infra in eodem lib. Et partim plano scatere, atq; erumpere campo. Plautus etiam,

etiã in opinor in Cassina, olere, protulit, media contracta: Non omnes possunt olere vnguenta exotica.

63.

NE quidquam aliud est.) Ne quidquã pro nihil, non probo; non n. fert Latini sermonis cõsuetudo. Nihil quidquam aliud est, habet Maffei liber: placet; sic enim locutus est Terent. in Adelphis, Nihil quidquam vidi lætius, & Plaut. in Merc.

Nihil carine te quidem quidquam pudet.

64.

EGO autem nunquam ita te in hoc sermone dimittam vlla vti ratione, vt mors tibi videri malum possit.) Neque sensus, neque locutio placet, quid n. sibi vult; nunquam te in hoc sermone dimittam vlla vti ratione? quis verò vnquam sic locutus est, nunquam te dimittam vlla vti ratione? verbum dimitto & Latinũ est, & veteribus vsitatum, neque eodem

modo semper, sed varie, cum infinito autem nunquam: itaq; & si nihil immutaui, ne facerem id, quod faciendum non est, vt mihi plus tribuerem, quam libris manuscriptis: tamen non dubito, quin ita legendum, & distinguendum sit. Ego autem nunquã ita te in hoc sermone dimittã, vllã vti ratione, mors tibi videri malum possit. Cum autem erroris originem quærerem, hanc reperi, quòd particulam illam, vti, quæ hoc loco adiuncta coniunctio est, lector opinatus infinitiuum esse modũ à verbo vtor, cum superiore membro coniunxit: & vt hoc imperite, ita illud impudenter, quòd, vt addidit de suo, vt aduerbium, ita, haberet quò referretur: cum vti, prout esse positum, non intelligeret.

65.

LABAMVS, mutamusque sententiam clarioribus etiam in rebus: in his est.n. aliqua obscuritas.) Forte rectius hoc

modo

modo. Labamus, mutamusq; sententiam, clarioribus etiam in rebus inest aliqua obscuritas.

69.

MIGRARE. A. Spero, &c.) Elegantius, si notis literarum quibus personæ significantur, inductis, continuata oratione ita legatur. Migrare: spero fore, vt contingat id nobis; sed fac, vt isti volunt, animos non remanere post mortem: video nos, si ita sit priuari spe beatioris vitæ: mali vero, &c.

72.

QVASI vero ista, vel quidquam.) Qui Viterb. Episcopus fuit, Petrus Crassus, vir bene doctus, & ingenio præstans, putabat esse legendum, Quasi vero ista vi quidquam. eamq coniecturã in suo libro scrip serat, quàm ego vel dissentien tibus libris manuscriptis valde probo error inde natus es quòd, vel pro vi, veteres scri bebant, de quò Politianus i

Mi-

Miscell. vnde in librum de vniuersitate idem mendum irrepsit pagina 198. vbi legendum est, vt cum eadem coniunxit, non vel cum eadem coniunxit.

80.

OMNIA ista perinde vt cuique data sunt pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur) Legebatur antea, pro rata parte à vita longa, nos sensum secuti, aut lunga correximus, adiuti non nihil à libro Maffei manuscripto, in quo legitur, aut ita: ex quo sum adductus, vt dictione, ita, in alium locum translata sic legendum opinarer. omnia ista, perinde vt cuique data sunt, ita pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur.

84.

ET hoc quidem hoc modo nihil autem melius existimo) In antiquo libro Maffei legendum puto. Et hæc quidem hoc modo: Nihil aut melius existimo: vt hoc totum non ex

Socraris oratione sit; sed a Cicerone per interpositionē prolatum: nam neque in Platonis apologia hæc sunt; & dictio illa, inquit, quæ subsequitur: ideo videtur esse illata, vt quasi interruptum superioris orationis filium contexeret.

86.

IN quos Symonides) in, præpositio hic accipitur in bonam partem, pro in quorū laudem, vt de Oratore lib. II. Multa in Castorem scripta, & Pollucem. & de natura Deorum lib. I. Catulus dilexit Roscium. in quem etiam illud est eius, Constiteram exorientem Auroram forte salutans; & quæ sequuntur: De senectute etiam, In quem inquit illud elogium, vnicum plurimæ consentiunt gētes populi primarium fuisse virum. His exemplis adducti sumus, vt, In, quos, emendaremus, cū, in quo, antea legeretur.

91.

HÆC in errore versentur) con-

concinnius, Hic in errore versetur.

97.

SOLENNE, & statum sacrificium) Statum lego, non statutum, vt habent aliquot impressi libri. sic & in oratione de Arusp. resp. Statas, solenesq; cæremonias. & Liuius lib. XL. Proficiscũtur ab Thessallonica Æniam ad statum sacrificium. manauit autem latius hoc mẽdum, vt in veterum libris sæpe, pro statum, legatur statutum.

108.

REFELLERE sine pertinacia, & refelli sine iracundia.) Mallem sic, Refelli sine pertinacia, & refellere sine iracundia.

131.

AVT Philoctetam:) vel in coniunctione. Aut mendum inest, vel aliquid desideratur: itaque placet legere, vt est in Maffei libro, Prometheum, aut Philoctetam.

LE-

LECTVLO &c.) libro II. de Fin. sequentes versus non ad Philoctetam, sed ad saxum Lemnium referuntur.

187.

NOLITE hospites adire ad me illico illic. Trochaicus est, in quem nō cadit iambus: itaq; non puto eos recte sentire, qui verbis aliter collocatis ita legunt, Nolite hospites ad me adire illico illic: nam in quarta sede iambus esset.

182.

TANTA vis sceleris in corpore hæret) Trochaicus imperfectus: Sedem .n. desiderat: quem restituere sine libris manuscriptis nefas est: Tanta vis sceleris meo in corpore hæret, legendum quandoq; sunt opinatus: quam opinionem nondum mihi venit in mentem cur abijcerem: itaq; eam protuli, hoc tamen animo vt si quis cōtra dixerit, pugnare nolim. versus in pedes ita diuidendum esset.

Tan-

Tantæ vi sceleris me-o in corpo-r' hærer.

215.

CADENTES) Carentes, antea legebatur. itaque est in libris manuscriptis: mihi tamen visus est vt emendarem, cadentes: ex Homeri versu, in quo est πίπτουσιν quod significat, cadunt. versus autem hi, quos Cicero vertit, sunt Iliados T.

222.

NIHIL mali.) Puto rectius, Nihil noui, nam si legas, mali, ad Cleantis rationem reuolueres. dixit etiam pagina 217. Animo sic excubat sapiens, vt ei nihil improuisum accidere possit. nihil inopinatum, nihil nouum.

252.

VT sunt alij ad alios morbos.) Imperfecta similitudo: nam ad particulam vi, quæ respondeat, vox non est, forte ita corrigendum. Vt sunt alij ad alios morbos procliuiores; itaque dicimus grauedinosos quos-

quosdam, quosdam torminosos, non quia iam sint, sed sæpe, sic alij ad metum.

262.

ALITER ferat) Opinor legendum esse, ferant si quidem ad vocem, stultis refertur.

269.

ADVERSA ratione.) Maffei liber, Auersa à ratione probo, nam etiam supra. 211. Zenoni, inquit, est dissinitio, vt perturbatio sit auersa à recta ratione contra naturam animi commotio. & 113. Omnium perturbationum fontem esse dicunt intemperantiam: quæ est à tota mente, & à recta ratione defectio, sic auersa à præscriptione rationis, vt nullo modo, &c.

295.

IRA verò quanquam diu perturbat animũ dubitationẽ insaniæ non habet.) Mendum est in voce, quanquam, veteres libri, quos ego viderim habẽt, quæ quam, deprauate omnino, si respi-

si respicimus, dictio ita quo referatur. quòd si coniecturæ locus est, ità legerem. Ira vero, quamdiu perturbat animũ, dubitationem insaniæ non habet.

300.

AT naturalis est) Obiectio; cui respõdet quod sequitur; an quidquam esse potest secundũ naturam, quod fit repugnante ratione? & est sententia, nisi fallor, multo concinnior, quàm si legas vt anteà, aut naturalis est? cum præcedenti membro connectens. vt autem hunc locum vna dempta litera correximus, sic paulò post alium vnâ immutata restituimus: nam vbi legebatur, priusquam esset vlla vlciscendi libido, nos sensu meliore emendauimus, prius, quã esset vltra vlciscendi libido.

352.

CVI rei referta.) Concinnius, Cui referte.

267.

FACERE non potuerunt?) Iacet verbum, facere, & planè otio-

otiosum hic est lege sine eo; multo erit elegantius.

272.

QVIDQVID obiectum est.) aut pro quidquid, legendū est. quid, aut, Quidquid, hic accipiendū pro Quidque, vt apud Lucretium libro II. inque suos quidquid rursus reuocare meatus. & libro IV. Semper .n. summum quidquid de rebus abundat. & lib. V. sic vnum quidquid paulatim protrahit ætas in mediū. Possem ex oratoribus loca recitare: sed ego in latinis locutionib⁹ vbi quid eiusmodi occurrit, quod sine exemplorum comprobatione durius videatur libentius poetarum vtor auctoritate, quā oratorum: sunt .n. poetæ certiores latinæ linguæ testes, propterea quod metri ratio facit, vt mutationi non tam facilè locus sit. quod in oratoribus contra videmus.

278.

AT enim non sine ignominia am

afficere poterit sapientem.)
Locus recte stellula notatus:
mendum .n. subesse constat forte ita restitui posset. At enim non erit, siue ignominia. ignominia afficere poterit sapientem ? de sapiente .n. est hae omnis oratio sententia certe haec videtur esse: quibus autem verbis explicanda sit, statuere nostrum non est. studiosi libros antiquos adeant, & eorum ope vtentes locum emendent.

285.

OMNEQVE id nos.) I... n video quid spectet. ant... qui scribebant, It. inde mi... a coniectura est, vt, Item, ...ndum putarem.

FINIS.

Quod
tam.
sarum
at fu
& cum
ignor
(aper
est ha
cor
autem
ante
lioft l.
& cum
endem

,)1
, ant
le mi
, Item

